

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ФЕДОСЄЄВ ЄВГЕН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.13

**ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС
ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Є.О. Федосєєв**

Науковий керівник:

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Федосєєв Є.О. Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024.

У дисертації вперше на монографічному рівні комплексно досліджено теоретичні та практичні положення процесуальної діяльності захисника під час застосуванні неізоляційних запобіжних заходів, зокрема і в умовах воєнного стану.

За допомогою ретроспективного аналізу визначено періодизацію генези кримінального процесуального законодавства, що регламентувало процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів, а саме: до 1991 року; з 1991 по 2012; з 2012 по теперешній час.

На підставі вивчення наукових досліджень та аналізу кримінального процесуального законодавства, сформульовано поняття процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів як правозахисної діяльності уповноважених суб'єктів, а саме адвокатів, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України щодо обрання, зміни та скасування неізоляційних запобіжних заходів під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, а також особам, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування.

Визначено систему неізоляційних запобіжних заходів, до якої віднесено: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, -

передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом.

Визначено мету та поняття неізоляційних запобіжних заходів, як заходів забезпечення кримінального провадження, не пов'язаних з ізоляцією особи, що застосовуються задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим чи особами, до яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, покладених на них обов'язків а також запобігання спробам вчинити дії, що передбачені в ст.177 КПК України.

Сформульовано функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів яке полягає у забезпеченні ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від необґрунтованого та незаконного обмеження їхніх прав і свобод. Це призначення реалізується через виконання захисником низки важливих функцій: надання кваліфікованої юридичної допомоги та консультування свого клієнта; активної участі у судових засіданнях з розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; збору та подання доказів на користь підозрюваного/обвинуваченого; застосування тактичних прийомів захисту, спрямованих на мінімізацію обмежень прав і свобод клієнта; оскарження рішення до апеляційного суду; контролю за дотриманням умов його застосування; ініціювання процедури зміни або скасування застосованого неізоляційного запобіжного заходу

Сформульовано підстави та процесуальний порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів. Запропоновано окремі алгоритми дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в залежності від стадій кримінального провадження. Виокремлено критерії ефективності

здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та на підставі аналізу міжнародного досвіду запропоновано внесення змін до КПК України (стосовно розширення повноважень захисника та вдосконалення процедури застосування неізоляційних запобіжних заходів) а також Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Компаративістичний аналіз різних систем кримінального процесу засвідчив, що в багатьох країнах існують більш досконалі механізми для захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб, що включають ширші можливості для захисників на етапі застосування запобіжних заходів. Україні слід врахувати цей досвід для вдосконалення національної практики, зокрема в частині забезпечення більшої прозорості судового процесу та правового доступу до інформації. Удосконалення діяльності захисника передбачає розробку більш ефективних механізмів для зміни або скасування запобіжних заходів, удосконалення системи адвокатської діяльності та покращення підготовки фахівців у сфері кримінального права. Це може включати запровадження нових процедур для більш швидкого і ефективного реагування захисників на рішення щодо запобіжних заходів, а також удосконалення співпраці адвокатури з органами правосуддя.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове провадження, судове провадження, міжнародні стандарти, запобіжні заходи, неізоляційні запобіжні заходи, захисник, процесуальна діяльність захисника, особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування, слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або

вирішувалося питання про їх застосування, неповнолітні, неосудні, воєнний стан.

SUMMARY

Fedoseev E.A. Procedural activities of the defender during the application of non-insulating preventive measures. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 - Law. - Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2024.

In the dissertation, for the first time at the monographic level, the theoretical and practical provisions of the defender's procedural activity during the application of non-insulating preventive measures, in particular under martial law, are comprehensively investigated.

With the help of a retrospective analysis, the periodization of the genesis of the criminal procedural law was determined, which regulated the procedural activity of the defender during the application of non-insulating preventive measures, namely: until 1991; from 1991 to 2012; from 2012 to the current time.

Based on the study of scientific research and analysis of criminal procedural legislation, formulated the concept of the procedural activity of the defender during the application of non-insulating preventive measures as human rights activities of authorized entities, namely lawyers, information about which is included in the Unified Register of Advocates of Ukraine regarding the election, changes and abolition of non-insulating preventive measures during the implementation of criminal proceedings in order to ensure the right to protection of the suspect, the accused, as well as persons against whom compulsory measures of a medical or educational nature are supposed to be applied or the issue of their application is decided.

A system of non-insulating preventive measures is defined, which includes: personal obligation, personal guarantee, pledge, transfer of a minor suspect or

accused under the supervision of parents, guardians or guardians, and to minors brought up in a children's institution - their transfer under the supervision of the administration of this institution; transfer of persons in respect of whom compulsory medical measures are supposed to be applied or the issue of their application to guardians, close relatives or family members with mandatory medical supervision was decided.

The purpose and concept of non-insulating preventive measures as measures to ensure criminal proceedings, not related to the isolation of persons used to ensure the effectiveness of criminal proceedings on the basis of a court decision in order to ensure the execution of the suspect, the accused or persons to whom compulsory medical measures are supposed to be applied or the question of their application has been decided, the duties assigned to them as well as the prevention of attempts to commit actions provided for in Article 177 of the CPC of Ukraine.

The functional purpose of the procedural activity of the defender in the application of non-insulating preventive measures is formulated, which is to ensure the effective protection of the rights and legitimate interests of the suspect or accused from the unjustified and illegal restriction of their rights and freedoms. This appointment is realized through the defender's performance of a number of important functions: providing qualified legal assistance and advising his client; active participation in court hearings to consider the application for a preventive measure; collection and presentation of evidence in favor of the suspect/accused; the use of protection tactics aimed at minimizing restrictions on the rights and freedoms of the client; appeal of the decision to the Court of Appeal; monitoring compliance with the conditions of its use; initiating the procedure for changing or cancelling the applied non-insulating preventive measure.

The grounds and procedural procedure for applying non-insulating preventive measures are formulated. It offers separate algorithms of actions of the defender during application of non-insulating preventive measures depending on stages of criminal proceeding. The criteria for the effectiveness of the procedural activity of the

defender during the application of non-insulating preventive measures have been allocated, and on the basis of the analysis of international experience, amendments have been proposed to the CPC of Ukraine (regarding the extension of the defender's powers and improvement of the procedure for applying non-insulating preventive measures) as well as the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy."

A comparative analysis of the various systems of criminal procedure has shown that in many countries there are better mechanisms for protecting the rights of suspects and accused persons, including wider opportunities for defenders at the stage of applying preventive measures. Ukraine should take into account this experience to improve national practice, in particular in terms of ensuring greater transparency of the judicial process and legal access to information. Improving the activities of the defender involves the development of more effective mechanisms for changing or abolishing preventive measures, improving the system of advocacy and improving the training of specialists in the field of criminal law. This may include the introduction of new procedures for faster and more effective response of defenders to decisions on preventive measures, as well as improving the cooperation of the bar with the judiciary.

Keywords: criminal proceedings, pre-trial proceedings, court proceedings, international standards, preventive measures, non-insulating preventive measures, defender, procedural activity of the defender, personal obligation, personal guarantee, pledge, transfer of a minor suspect or accused under supervision; transfer of persons in respect of whom compulsory medical measures are supposed to be applied or the issue of their application for guardianship was decided, the investigating judge, the court, the investigator, the prosecutor, the suspect, the accused, the person in respect of whom compulsory medical or educational measures are supposed to be applied or the issue of their application was decided, minors, insane, martial law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Федосєєв Є.О. Сутність процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні: окремі аспекти. *Європейські перспективи* 2023. № 1 С. 286-290 <https://doi.org/10.71404/EP.2023.1.44>

2. Федосєєв Є.О. Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційного запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання. *Наше право*. 2024 № 1. С.414-419 <https://doi.org/10.71404/NP.2024.1.58>

3. Федосєєв Є.О. Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Право.ua*. 2024 № 3. С.403-409. <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2024.3.58>

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Федосєєв Є. О. Поняття та предмет процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 09 черв. 2023 р.), С. 181-183. URL: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/fedosieiev

5. Федосєєв Є. О. Функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.) , С. 433-434. <https://doi.org/10.71404/PPSS.2023.1.121>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	11
ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	21
1.1.Поняття та система неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні.....	21
1.2.Поняття та генеза процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні	48
1.3.Предмет та функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні	63
Висновки до розділу 1.....	86
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	87
2.1. Особливості процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів на досудовому провадженні	87
2.2. Особливості процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у судовому провадженні.....	100
Висновки до розділу 2.....	110
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ.....	111
3.1. Компаративістичний аналіз регламентації діяльності захисника в кримінальному провадженні під час застосування неізоляційних запобіжних	

заходів.....	111
3.2. Напрями вдосконалення діяльності захисника у кримінальному провадженні під час застосування неізоляційних запобіжних заходів	147
Висновки до розділу 3.....	159
ВИСНОВКИ.....	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	164
ДОДАТКИ.....	183

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВС – Верховний Суд

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року

ЄРДР – Єдиний деєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КПК України 1960 року – Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції від 28 грудня 1960 року

КСУ – Конституційний Суд України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НПУ – Національна поліція України

ОГП – Офіс Генерального прокурора

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ст. – стаття

ст.ст. – статті

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. З прийняттям в 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), Україна почала максимально впроваджувати міжнародні та європейські цінності, принципи та стандарти щодо захисту прав людини в національне кримінальне процесуальне законодавство, задекларувавши це і в завданнях кримінального провадження, якими відповідно до ст. 2 КПК України є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Ефективність виконання вищезазначених завдань на сьогодні залежить від багатьох умов, зокрема від: якості кримінального процесуального законодавства, ефективної діяльності суб'єктів кримінального провадження під час реалізації своїх повноважень та належного виконання іншими учасниками процесу прийнятих рішень. Задля забезпечення дієвості кримінального провадження, законодавцем також була передбачена можливість у разі неналежного виконання учасниками кримінального процесу своїх обов'язків - правомірно обмежувати окремі конституційні права, проте за умови неухильного дотримання засад кримінального провадження.

Однією із цих засад є забезпечення права на захист (ст. 7 КПК), що передбачена в ст. 6 ЄКПЛ[2], ст. 59 Конституції України[3]. та ст. 20 КПК України. Відповідно до вищезазначених нормативно-правових документів держава гарантує особам можливість користування правничою допомогою захисника, зокрема і під час застосування запобіжних заходів. Незважаючи на

те, що законодавство України містить низку важливих положень, які регулюють питання адвокатської діяльності у кримінальному процесі, в тому числі і під час застосування запобіжних заходів, залишаються актуальними та потребують правового й наукового розв'язання низка проблем, які стосуються процесуальної діяльності захисника під час застосування запобіжних заходів, що не пов'язані з ізоляцією особи.

Реалізація засад кримінального провадження та застосування заходів забезпечення кримінального провадження були предметом дослідження значної кількості науковців, зокрема: Ю. П. Аленіна, В. В. Вапнярчука, В. І. Галагана, І. В. Глов'юк, В. О. Грин'юк, Ю. М. Грошевого, В.В. Дарагана, В.Г. Дрозд, А.В. Захарка, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, О.П. Кучинської, Д.В. Лазаревої, Л. М. Лобойка, В. Т. Малярєнка, В. В. Назарова, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, В.В. Рогальської, О. Ю. Татарова, І.А. Тітка, В. М. Тертишника, А. Р. Туманянц, В. М. Трофименка, Л. Д. Удазової, В. І. Фаринника, В.М. Федченка, Т. Г. Фоміної, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, О. О. Юхно, Ю. П. Яновича, О. Г. Яновської та ін.

Питання реалізації функції захисту в кримінальному провадженні вивчалися в працях таких науковців як Ю. П. Аленін, Т. В. Варфоломєєва, В. І. Галаган, І. В. Глов'юк, Ю. М. Грошевий, Я. П. Зейкан, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Малярєнко, В. Т. Нор, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, Ю. І. Стецовський, О.І. Старенький, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О.Г. Яновська та ін. Після 2012 року, питання участі захисника у кримінальному процесі на рівні монографічних праць розглядали також А. А. Ахундова («Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні», 2013) [4]; Н. В. Хмелевська «Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні», 2013) [5]; М. Г. Моторигіна («Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції», 2015) [6]; М. І. Дерев'янка («Гарантії прав і свобод під час застосування

запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою», 2015) [7]; Є. В. Смирнов («Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні», 2016) [8]; І. В. Дубівка («Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування», 2017) [9], І.М. Бігунець («Повноваження захисника на досудовому розслідуванні», 2020) [10] та інші науковці, проте на монографічному рівні досі відсутні роботи, в яких би досліджувалися питання процесуальної діяльності захисника під час застосуванні неізоляційних запобіжних заходів.

Вказане обумовило необхідність наукового дослідження теоретичних та практичних аспектів процесуальної діяльності захисника під час застосуванні неізоляційних запобіжних заходів, що й зумовило вибір теми дисертації та визначило її завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку національної академії правових наук України на 2021-2025 роки[11], Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011) [12]; планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах теми науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ – «Кримінальні процесуальні відносини» 0123U105045 (реєстраційний номер 0123U105045).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є нові науково обґрунтовані результати щодо процесуальної діяльності захисника під час застосуванні неізоляційних запобіжних заходів, а також формулювання на їх підставі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети, було поставлено такі завдання:

- висвітлити поняття неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні та сформулювати їх систему;

- розглянути генезу законодавства та теоретичних поглядів на процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів;

- визначити поняття, предмет та функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні;

- з'ясувати особливості вищезазначеної діяльності захисника в залежності від стадій кримінального провадження;

- вивчити міжнародний досвід процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та з його урахуванням запропонувати напрями вдосконалення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів;

- розробити пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування у контексті питань, що розглядаються у дисертаційному дослідженні.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються під час здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному процесі України.

Предметом дослідження є процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність загальних і спеціальних методів та *принципів наукового пізнання*, зокрема: всебічності, повноти, історизму, об'єктивності та плюралізму – для дослідження генези законодавства та наукових поглядів щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділ 1.2), та аналізу й вивчення наукових позицій вчених з тих питань, що

входять до предмета дослідження (підрозділи 1.1.-2.2.); *методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу* – для визначення сутності процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в кримінальному процесі та формулювання шляхів підвищення її ефективності, зокрема і з урахуванням міжнародного досвіду (підрозділи 1.1.-3.2.); *діалектичний та герменевтичний підходи* – для визначення понятійного апарату а також для з'ясування змісту та функціонального призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділ 1.3.), тлумачення положень кримінального процесуального законодавства, що регламентує процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділи 1.1.-3.2.); *метод правового моделювання, техніко-догматичний та соціологічний метод* – під час опитування практичних працівників та з метою узагальнення судової практики, статистичних даних, результатів анкетування за темою дослідження (підрозділи 1.1.-3.2.), а також під час формування висновків до розділів та до роботи (підрозділи 1.1.-3.2.).

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові праці українських і зарубіжних учених, фахівців у галузях загальної теорії держави та права, конституційного права, кримінального й кримінального процесуального права та ін.

Нормативною основою дисертації виступають Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, КПК України, інші закони й підзаконні нормативно-правові акти України, законодавство іноземних держав, тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали правозастосовної практики, узагальнення судової практики ВС, ВАКС та інших судів України щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному процесі; правові позиції ЄСПЛ; вивчення матеріалів кримінальних проваджень, зведені дані, отримані під час

анкетування практичних працівників. Використано власний багаторічний досвід дисертанта, набутий під час роботи слідчого в органах досудового слідства МВС та Національної поліції України а також під час виконання повноважень захисника.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки кримінального процесуального права є одним із перших монографічних досліджень, у якому з урахуванням наявних наукових праць комплексно досліджені теоретичні та практичні аспекти процесуальна діяльністю захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та розроблено відповідні науково обґрунтовані пропозиції й рекомендації для вдосконалення законодавства та практики його реалізації.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових положень, висновків та пропозицій, які виносяться на захист. Основні з них такі:

за допомогою ретроспективного аналізу визначено періодизацію генези кримінального процесуального законодавства, що регламентувало процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів;

на підставі вивчення наукових досліджень та аналізу кримінального процесуального законодавства, сформульовано поняття процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів як правозахисної діяльності уповноважених суб'єктів, а саме адвокатів, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України щодо обрання, зміни та скасування неізоляційних запобіжних заходів під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, а також особам, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування та визначено систему неізоляційних запобіжних

заходів, до якої віднесено: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;

визначено мету та поняття неізоляційних запобіжних заходів, як заходів забезпечення кримінального провадження, не пов'язаних з ізоляцією особи, що застосовуються задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим чи особами, до яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, покладених на них обов'язків а також запобігання спробам вчинити дії, що передбачені в ст.177 КПК України;

сформульовано функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів яке полягає у забезпеченні ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від необґрунтованого та незаконного обмеження їхніх прав і свобод. Це призначення реалізується через виконання захисником низки важливих функцій: надання кваліфікованої юридичної допомоги та консультування свого клієнта; активної участі у судових засіданнях з розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; збору та подання доказів на користь підозрюваного/обвинуваченого; застосування тактичних прийомів захисту, спрямованих на мінімізацію обмежень прав і свобод клієнта; оскарження рішення до апеляційного суду; контролю за дотриманням умов його застосування; ініціювання процедури зміни або скасування застосованого неізоляційного запобіжного заходу

сформульовано підстави та процесуальний порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів та запропоновано окремі алгоритми дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в залежності від стадій кримінального провадження;

виокремлено критерії ефективності здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та на підставі аналізу міжнародного досвіду запропоновано внесення змін до КПК України (стосовно розширення повноважень захисника та вдосконалення процедури застосування неізоляційних запобіжних заходів) а також Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації положення, висновки і рекомендації становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема: *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, а також нормативно-правових актів; *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальшого дослідження кримінально-процесуальних проблем діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів; *навчальному процесі* – для підготовки підручників, посібників, монографій, курсів лекцій, методичних рекомендацій та інших матеріалів; *практичній діяльності* – для органів досудового розслідування, прокурорів, адвокатів, суддів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких:

Публікації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: 4 статті – у виданнях, що включені Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових

видань з юридичних наук, а також 4-х тезах доповідей, що опубліковані в збірниках науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження, логікою наукового пізнання та вимогами МОН України і композиційно складаються зі вступу, трьох розділів, що налічуватимуть сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 191 сторінок, з яких 164 сторінки основного тексту, 266 найменувань використаних джерел, що займають 19 сторінок, 7 додатків, розміщених на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття та система неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні

Історія неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному процесі має глибокі корені, які сягають часів середньовіччя, коли правосуддя ще не мало таких чітких і структурованих механізмів для контролю за підозрюваними. Однак до формування сучасних принципів кримінального процесу були різні етапи розвитку.

У Давньому Римі вже існувала практика випуску підозрюваних на певних умовах, таких як порука або обов'язок не покидати певну територію. Римські юристи визнавали необхідність утримання правопорушників, але і не відкидали можливість тимчасового звільнення їх під контролем громадян або представників влади. Ідея застосування менш жорстоких засобів для забезпечення явки до суду й контролю за підозрюваними поступово розвивалася, перетворюючись на одну з основ правової системи[13].

У середньовіччі, зокрема в Європі, зазвичай застосовувалися тортури, ув'язнення та покарання, як основні інструменти забезпечення правопорядку. Однак із часом, з розвитком права, стали формуватися перші ідеї про те, що не всі порушники мають бути позбавлені волі. Важливим етапом було створення так званих «поручницьких зобов'язань», коли особи, що брали на себе відповідальність за поведінку підозрюваного, мали гарантуючий вплив на його подальші дії[14].

Поява неізоляційних запобіжних заходів у більш сучасному вигляді відноситься до початку XIX століття, коли в країнах Європи почали поступово відмовлятися від використання довготривалого ув'язнення до суду, а натомість

з'явилася практика застосування особистих зобов'язань та поруки. Одним із найважливіших документів цього періоду є «Кодекс кримінального судочинства» Франції, який в 1808 році запровадив поняття «особистого зобов'язання» і дозволяв застосовувати його для забезпечення явки підозрюваного в суд[15].

В Україні ж інститут неізоляційних запобіжних заходів став поступово розвиватися після прийняття першого кримінального процесуального кодексу 1922 року[16], де окремо були передбачені можливості для застосування таких заходів, як порука або нагляд. З того часу ідея про менш суворі форми утримання підозрюваних у кримінальному процесі ставала дедалі популярнішою в національних правових системах.

Сучасне використання неізоляційних заходів у кримінальному процесі в Україні можна вважати результатом впливу міжнародних правових стандартів, зокрема Європейської конвенції з прав людини, яка вимагає, щоб арешт і тримання під вартою були застосовувані лише у крайньому випадку, коли це дійсно необхідно для забезпечення належного здійснення правосуддя[17]. Відповідно до цих вимог, український кримінальний процес поступово впроваджував різноманітні неізоляційні заходи як частину гуманізації правосуддя. У наступні десятиліття історія розвитку неізоляційних запобіжних заходів пов'язана із загальноєвропейським рухом до гуманізації кримінального правосуддя, який став актуальним після Другої світової війни. Одним з ключових етапів стало ухвалення Європейським судом з прав людини рішень, що стосуються застосування заходів, які не передбачають позбавлення волі, як більш гуманного і справедливого способу забезпечення явки підозрюваних і підсудних.

Наприклад, у 1965 році рішення Європейського суду з прав людини у справі *Guzzardi v. Italy* значно змінило уявлення про необхідність застосування тримання під вартою. Суд визнав, що навіть у випадках, коли існує підозра у скоєнні злочину, позбавлення волі може бути непропорційним і порушувати

права людини, якщо не існує реальної загрози для слідства чи для громадської безпеки[18]. Цей підхід надалі вплинув на всі країни Європи, включаючи Україну, стимулюючи використання неізоляційних заходів, таких як порука, особисте зобов'язання, застава.

Особливо важливим етапом розвитку стало ухвалення Європейської конвенції з прав людини 1950 року та її протоколів, які створили правову основу для розвитку практики застосування альтернатив до арешту[19]. Україна, як частина цієї правової спільноти, приєдналася до цих стандартів після здобуття незалежності. Постійно змінювані практики на основі європейського досвіду сприяли поступовій гуманізації кримінального процесу в Україні.

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема новий КПК 2012 року, враховує всі ці міжнародні стандарти. Законодавець підкреслює, що обрання запобіжного заходу має бути пропорційним до тяжкості скоєного злочину та супроводжуватися оцінкою ризиків, пов'язаних із конкретною особою. У цьому контексті значення неізоляційних запобіжних заходів лише зростає, оскільки вони є менш обтяжливими для осіб, які не становлять значної загрози для суспільства.

Таким чином, розвиток неізоляційних запобіжних заходів є результатом не тільки внутрішнього правового розвитку, але й активного впливу міжнародного правозахисного середовища. Це забезпечує дотримання балансів між правами особи та інтересами правосуддя. Система запобіжних заходів сьогодні включає широкий спектр варіантів, що дає суду можливість застосовувати найбільш підходящий захід залежно від конкретних обставин справи.

З 2012 року, з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, було значно розширено можливості для застосування неізоляційних запобіжних заходів, таких як застави, особисті зобов'язання, порука тощо. Водночас суди та правоохоронці отримали додаткові інструменти для

ефективного контролю за підозрюваними, зменшуючи навантаження на слідчі ізолятори та одночасно дотримуючись прав людини[1].

Історично розвиток неізоляційних заходів свідчить про поступове переосмислення того, як забезпечити процесуальну відповідальність підозрюваних без застосування жорстоких методів. Водночас цей процес є результатом багаторічної боротьби за правовий розвиток і дотримання принципів справедливості в кримінальному процесі.

Неізоляційні запобіжні заходи у кримінальному провадженні – це такі заходи, які не передбачають фактичного обмеження свободи особи у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту. Вони застосовуються з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного або обвинуваченого, але без ізоляції його від суспільства[20].

Основна ідея полягає в тому, що ізоляція особи має бути крайньою мірою, коли інші заходи не можуть забезпечити досягнення мети провадження. Законодавець передбачив систему таких запобіжних заходів у частині першій статті 176 КПК України. До неізоляційних заходів належать особисте зобов'язання, особиста порука, застава, нагляд за неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим, передача його під нагляд батьків або педагогів. Особисте зобов'язання полягає в покладанні на підозрюваного або обвинуваченого обов'язків не чинити дій, що перешкоджають кримінальному провадженню, зокрема не залишати певного місця проживання, з'являтися за викликом слідчого чи суду тощо. Особиста порука полягає в наданні гарантій від поручителя, який відповідає за належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого. Застава є єдиним майновим запобіжним заходом і полягає у внесенні певної суми грошей або майна, яке гарантує виконання обов'язків. Усі ці заходи є альтернативою більш суворим, ізоляційним запобіжним заходам, і їх застосування повинно відповідати принципу пропорційності та обґрунтованості.

Суд, обираючи запобіжний захід, має враховувати не лише тяжкість інкримінованого діяння, а й наявність ризиків, передбачених статтею 177 КПК, та можливість досягнення мети провадження без ізоляції особи. Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи відіграють важливу роль у забезпеченні балансу між правами особи та інтересами правосуддя.

Застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні пов'язане з необхідністю дотримання презумпції невинуватості та поваги до прав і свобод людини. В умовах демократичної правової держави позбавлення волі до вироку суду повинно бути винятком, а не правилом. Саме тому законодавець надає перевагу менш суворим заходам, які дозволяють забезпечити участь особи у кримінальному провадженні, не порушуючи її права більш, ніж це потрібно.

При виборі запобіжного заходу суд зобов'язаний надати перевагу саме неізоляційним формам, якщо вони здатні забезпечити виконання процесуальних обов'язків. Певну складність викликає вибір між різними видами неізоляційних заходів. Наприклад, застава може застосовуватись як окремий запобіжний захід, так і як альтернатива триманню під вартою. У практиці досить поширені випадки, коли суд визначає одночасно суму застави і дозволяє її внесення замість арешту, що створює змішану модель застосування запобіжного заходу.

У цьому контексті важливу роль відіграє принцип індивідуалізації, тобто врахування особистості підозрюваного чи обвинуваченого, його соціального статусу, способу життя, наявності постійного місця проживання тощо[21]. Крім того, закон встановлює обов'язки, які можуть бути покладені на особу при застосуванні будь-якого запобіжного заходу, зокрема заборону спілкуватися з певними особами, відвідувати певні місця, користуватись засобами зв'язку тощо. Це дозволяє посилити ефективність неізоляційних заходів без застосування ізоляції. Практика свідчить, що в багатьох випадках саме такі

комбіновані обов'язки дозволяють досягти мети провадження без порушення конституційних прав особи.

Система неізоляційних запобіжних заходів вимагає належної правозастосовної культури та високої кваліфікації суддів, які повинні вміти обґрунтовувати доцільність обрання саме такого заходу, а не автоматично застосовувати більш суворі форми. Необхідно також забезпечити дієвий контроль за дотриманням обов'язків, покладених на особу, і чітко фіксувати порушення, які можуть бути підставою для зміни запобіжного заходу на суворіший. У воєнний час питання застосування неізоляційних заходів набуває ще більшої актуальності, адже ресурси системи обмежені, а ізоляція не завжди можлива або доцільна. Це вимагає від судів ще більш уважного підходу до вибору запобіжного заходу та максимального використання гнучких, але ефективних форм процесуального контролю. Застосування неізоляційних запобіжних заходів часто пов'язане з необхідністю дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, зокрема вимог Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини. В низці рішень цей суд наголошував, що тримання особи під вартою має бути виправданим лише за наявності конкретних ризиків, і при цьому органи влади зобов'язані розглядати можливість застосування альтернативних заходів. В Україні, попри наявність законодавчих підстав для широкого використання неізоляційних заходів, суди досі часто віддають перевагу триманню під вартою, особливо у справах щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (Додаток).

Натомість такі заходи, як особиста порука чи особисте зобов'язання, виявляються недооціненими. Вони можуть бути ефективними, зокрема у справах щодо осіб з позитивною процесуальною поведінкою, без судимостей, які мають постійне місце проживання, стабільну роботу чи сімейні зв'язки. У таких випадках суд може цілком обґрунтовано дійти висновку, що ризики, передбачені статтею 177 КПК України, можна нейтралізувати без застосування арешту. Особливо це актуально у справах, де тримання під вартою може мати

негативні соціальні або економічні наслідки — наприклад, якщо особа є єдиним годувальником у сім'ї або її робота критично важлива для державного чи громадського сектору. Система неізоляційних заходів також важлива з точки зору гуманного ставлення до неповнолітніх. КПК прямо передбачає можливість передачі неповнолітнього підозрюваного під нагляд батьків або педагогів. Це дозволяє уникнути криміналізації та негативного впливу ізоляції на психіку дитини, водночас забезпечуючи її процесуальну підконтрольність[22]. Проте реалізація цього механізму потребує активної участі органів опіки, служб у справах дітей, а також розуміння з боку суддів специфіки ювенальної юстиції.

Варто також звернути увагу на те, що неізоляційні запобіжні заходи можуть поєднуватись з іншими заходами процесуального примусу, наприклад тимчасовим обмеженням у праві на виїзд за кордон або арештом майна. Це дозволяє створити комплексну модель контролю за підозрюваним без позбавлення його волі. Крім того, на практиці важливу роль відіграє своєчасне реагування на порушення обов'язків, покладених у межах неізоляційного заходу. Якщо особа систематично порушує такі обов'язки, це є підставою для заміни запобіжного заходу на більш суворий, що передбачено статтею 199 КПК України. Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи є гнучким і ефективним інструментом у руках слідчого судді, який дозволяє не лише захищати права людини, а й досягати цілей кримінального провадження без надмірного втручання в особисту свободу. Однак для ефективного застосування цієї системи необхідні зміни як у судовій практиці, так і у правосвідомості учасників кримінального процесу. Коли мова йде про неізоляційні запобіжні заходи, варто задуматись: чи справді ми як суспільство довіряємо людині, яка ще не визнана винною? І чи достатньо ефективна наша система, щоб балансувати між правами цієї особи та інтересами правосуддя? На перший погляд, усе виглядає логічно — підозрюваний має залишатися на свободі, якщо немає реальних ризиків його втечі, тиску на свідків або вчинення нового злочину. Але в реальності ситуація не така однозначна. Іноді неізоляційні

заходи сприймаються як «поблажка» або «поступка», особливо з боку суспільства чи правоохоронців, які очікують «жорсткої реакції» на будь-яке правопорушення. У той же час ми забуваємо, що основна мета запобіжного заходу — це не покарання, а процесуальне забезпечення. Людина не повинна бути в ізоляції тільки тому, що її підозрюють у злочині. І саме неізоляційні заходи дозволяють зберігати цей баланс, який у нормальній демократичній державі має бути ключовим[23].

Також можна розмірковувати про те, чому в Україні такі заходи, як особиста порука або нагляд за неповнолітнім, використовуються настільки рідко. У багатьох випадках причина — недовіра судів до альтернатив позбавленню волі або слабка правова культура. Часто слідчі навіть не пропонують суду альтернативу триманню під вартою, а суди погоджуються із шаблонними клопотаннями без критичного аналізу. Хоча саме інструменти особистого зобов'язання чи поруки можуть не тільки забезпечити процесуальну підконтрольність особи, а й зберегти її соціальні зв'язки, що важливо для подальшої ресоціалізації, якщо навіть буде винесено обвинувальний вирок. У воєнний час це питання загострюється ще більше. З одного боку, держава перебуває у стані підвищеної небезпеки, з іншого — ресурси правоохоронної та судової системи обмежені, і застосування надмірної кількості арештів тільки поглиблює проблему перенавантаженості системи. У таких умовах якраз неізоляційні заходи можуть виступати як розумний компроміс. Але щоб це працювало, потрібне не лише оновлення нормативної бази чи судової практики — потрібна зміна мислення: від карального до правозахисного, від репресивного до зваженого. Варто також замислитися, наскільки сучасна система правосуддя в Україні готова довіряти людині. Бо неізоляційний запобіжний захід — це своєрідний тест на довіру. І не тільки до конкретного підозрюваного, а й до самої правової системи, яка повинна залишатися справедливою навіть тоді, коли суспільство вимагає «жорсткої руки». Неізоляційні запобіжні заходи у кримінальному провадженні мають практичну

перевагу перед ізоляційними, оскільки дозволяють забезпечити належну поведінку підозрюваного або обвинуваченого без утримання його в місцях позбавлення волі. Наприклад, особисте зобов'язання передбачає мінімальне втручання в життя особи й не вимагає залучення додаткових ресурсів з боку правоохоронної системи. Такий захід часто застосовується до осіб, які не мають судимостей, мають стабільне місце проживання, офіційне працевлаштування та не ухиляються від слідства.

Особиста порука використовується рідше, оскільки потребує наявності особи, яка готова взяти на себе відповідальність за поведінку підозрюваного. Поручитель подає письмове зобов'язання, що у разі порушення підозрюваним визначених правил він нестиме відповідальність, у тому числі і фінансову. На практиці це може бути родич, роботодавець або особа з бездоганною репутацією.

Щодо застави, то вона застосовується найчастіше серед неізоляційних заходів. Особливо у справах, де суд не вбачає необхідності тримання під вартою, але хоче встановити певну матеріальну відповідальність особи. Сума застави визначається судом залежно від тяжкості злочину, майнового стану підозрюваного та інших обставин. Застава може бути внесена як самим підозрюваним, так і третьою особою.

Передача неповнолітнього під нагляд батьків або педагогічного колективу застосовується виключно до осіб віком до 18 років. Такий захід передбачає підписку з боку осіб, що здійснюють нагляд, та покладання на них обов'язків контролю за поведінкою неповнолітнього.

Усі ці заходи обираються судом за результатами розгляду клопотання слідчого або прокурора та з урахуванням позиції захисту. При цьому обов'язковим є дотримання вимог статей 178–183 КПК України, в яких визначені порядок, умови та критерії обрання запобіжного заходу. Якщо обраний захід не забезпечує належної поведінки особи, прокурор має право

ініціювати його зміну на більш суворий, що регламентується статтею 201 КПК України[1].

Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи відіграють важливу роль у практиці досудового розслідування та судового розгляду, даючи змогу забезпечити баланс між ефективністю слідства і дотриманням прав підозрюваного.

Окремі науковці, до системи неізоляційних запобіжних заходів пропонують також віднести інші заходи забезпечення кримінального провадження, або окремі обов'язки, що на сьогодні застосовуються до підозрюваних чи обвинувачених – виокремити як самостійні запобіжні заходи[24]. Як приклад, виокремлення тимчасового відсторонення від посади. Воно застосовується переважно у випадках, коли існує ризик того, що підозрюваний, перебуваючи на посаді, може впливати на свідків, інші докази або продовжити злочинну діяльність. Такий захід не пов'язаний з ізоляцією особи, але ефективно блокує доступ до службових повноважень. Відсторонення здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, за погодженням з керівником органу прокуратури. Строк відсторонення — не більше 2 місяців з можливістю продовження за рішенням суду[25].

Ще одним прикладом є заборона наближатися до певних осіб чи місць, заборона спілкуватися з певними особами або заборона користуватися засобами зв'язку. Такі обмеження часто застосовуються у справах про домашнє насильство, економічні злочини, а також у випадках, коли є загроза тиску на потерпілого або свідків. Наприклад, у кримінальних провадженнях щодо колишніх бізнес-партнерів або посадових осіб така заборона у поєднанні з іншими заходами дозволяє уникнути конфлікту інтересів та ускладнення досудового розслідування[26].

Також до неізоляційних заходів окремі науковці пропонують віднести носіння електронного засобу контролю. Це технічний спосіб контролю місцезнаходження особи, який значно підвищує ефективність інших заходів,

наприклад, особистого зобов'язання або застави. Електронний засіб контролю дозволяє контролювати дотримання заборони залишати певне місце, наприклад, межі населеного пункту або домівки, а також може фіксувати спроби зняття або втручання в його роботу. Застосування електронного засобу контролю передбачено статтею 195-1 КПК України[1].

Необхідно зазначити, що під час обрання будь-якого з неізоляційних заходів суд зобов'язаний перевірити наявність відповідних ризиків, передбачених статтею 177 КПК України. При цьому застосування менш суворого заходу можливе лише за умови, якщо такий захід є достатнім для досягнення цілей кримінального провадження. Якщо цих цілей не вдається досягти — наприклад, особа порушує покладені обов'язки або перешкоджає слідству — запобіжний захід може бути замінено, з урахуванням положень статей 199 та 201 КПК України[1].

У результаті неізоляційні запобіжні заходи мають велике значення для забезпечення належного балансу між ефективністю кримінального провадження та дотриманням прав і свобод особи. Їх широке та обґрунтоване застосування свідчить про розвиток правової системи в напрямі гуманізації кримінального процесу. Ще одним важливим аспектом застосування неізоляційних запобіжних заходів є їхня гнучкість і можливість комбінування. Суд, обираючи запобіжний захід, може одночасно покласти на підозрюваного або обвинуваченого кілька обов'язків, передбачених статтею 194 КПК України. Наприклад, особа, яка перебуває під заставою, одночасно може бути зобов'язана не залишати місце проживання без дозволу слідчого, перебувати до органу досудового розслідування за першою вимогою, утримуватись від спілкування з потерпілим тощо. Такий підхід дозволяє адаптувати запобіжний захід до конкретної ситуації, враховуючи ризики, які оцінює суд.

Варто зазначити, що неізоляційні заходи можуть змінюватися у процесі досудового розслідування або судового розгляду. Наприклад, якщо обвинувачення втратило актуальність або ризики зникли, захисник має право

звернутись із клопотанням про скасування або зміну запобіжного заходу. Суд зобов'язаний розглянути таке клопотання відповідно до статті 201 КПК України. Цей механізм дозволяє контролювати, щоб запобіжний захід не був надмірним або формальним, а залишався доцільним і обґрунтованим на кожному етапі провадження[27].

Окрему увагу вимагає питання виконання запобіжного заходу. Після ухвали суду про обрання, відповідний орган (найчастіше — уповноважений підрозділ Національної поліції) здійснює контроль за дотриманням встановлених обмежень. У разі порушення — складається рапорт і прокурор звертається до суду з клопотанням про зміну заходу на більш суворий. Наприклад, у разі систематичного невиконання умов особистого зобов'язання — суд може змінити його на заставу або навіть тримання під вартою, якщо існує реальна загроза невиконання підозрюваним процесуальних обов'язків.

Крім того, практика показує, що підозрювані часто добровільно дотримуються неізоляційних заходів, оскільки порушення умов може призвести до набагато жорсткіших наслідків, включно з арештом. Тому такі заходи не лише гуманні, а й дієві за умови належного контролю та обґрунтованого застосування.

Неізоляційні заходи також важливі з точки зору економії бюджетних коштів. Утримання особи — дороге і ресурсозатратне. У той час як застосування особистого зобов'язання, поруки або браслету обходиться державі значно дешевше. У сучасних умовах, коли правоохоронна система працює з обмеженими ресурсами, це також є фактором на користь ширшого використання альтернатив утриманню під вартою[28].

Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи не лише виконують свої процесуальні функції, а й відповідають принципам розумності, доцільності та економічності, що важливо для забезпечення справедливого кримінального процесу. Продовжуючи розгляд історії неізоляційних запобіжних заходів, варто зазначити, що в умовах глобалізації та збільшення міжнародних взаємодій в

середині XX століття, концепція прав людини стала основоположною для розбудови кримінальних правових систем у багатьох країнах, включаючи Україну. Важливим етапом стало прийняття в 1948 році Загальної декларації прав людини[29], яка визначала право кожної людини на свободу та особисту недоторканність, що прямо пов'язувалося з обмеженням застосування жорстоких і надмірних заходів, таких як тримання під вартою, без вагомих на те підстав.

Із часом міжнародна спільнота почала активно впроваджувати стандарти, які обмежують обсяг використання запобіжних заходів. Європейська конвенція з прав людини, прийнята в 1950 році, стала важливим інструментом у цьому контексті. Вона закріплює принцип, за яким особа може бути позбавлена волі лише за певних обставин, і за умови, що це є абсолютно необхідним для забезпечення правосуддя. Це сприяло поступовому відходу від практики масового утримання під вартою до введення більш гуманних методів, таких як застави, порука і контроль через електронні засоби.

Ідея про необхідність застосування альтернативних запобіжних заходів отримала подальший розвиток після прийняття в 1989 році резолюції ООН про захист прав осіб, які зазнають затримання або арешту[30]. Резолюція вказувала на необхідність уникати тримання під вартою в якості основного способу забезпечення кримінального процесу, а також звертала увагу на необхідність забезпечення ефективного контролю за підозрюваними за допомогою менш обмежувальних заходів.

У цьому контексті Україна, яка відновила свою незалежність у 1991 році, поступово інтегрувала ці міжнародні принципи в своє кримінальне законодавство. Ідея гуманізації кримінального процесу знайшла своє відображення у новому Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року, в якому чітко визначено механізми застосування неізоляційних запобіжних заходів, зокрема застави, особистого зобов'язання, поруки та інші.

Важливою віхою стала практика Європейського суду з прав людини, яка у численних рішеннях наголошувала на тому, що застосування тримання під вартою повинно бути винятковим заходом, коли інші менш суворі методи не можуть забезпечити необхідний контроль за підозрюваними. Приміром, рішення у справах *Nikolova v. Bulgaria* (1999) і *Labita v. Italy* (2000) [31; 32] стали знаковими для розвитку міжнародних стандартів у сфері запобіжних заходів, оскільки підтвердили, що тримання під вартою є крайнім заходом, і альтернативи йому повинні бути пріоритетними.

Така практика почала проникати в українське правосуддя, що призвело до реформування правової системи з огляду на вимоги ЄСПЛ. У 2012 році введення нового КПК України стало важливим кроком у напрямку реалізації принципу гуманності. Прийняття цього кодексу дозволило розширити практику застосування неізоляційних заходів і зменшити кількість осіб, які перебувають під вартою до початку судового розгляду.

Таким чином, історія неізоляційних запобіжних заходів свідчить про їх постійний розвиток і вдосконалення у відповідь на вимоги міжнародних стандартів і потребу забезпечення прав людини. Сучасні запобіжні заходи дозволяють досягти балансу між необхідністю забезпечення процесуальних обов'язків і правами особи, що є основою правової держави. Повертаючись до сучасної реальності, варто зазначити, що на сьогоднішній день в Україні, як і в багатьох інших країнах, питання застосування неізоляційних запобіжних заходів стало важливою частиною кримінального процесу. За часи незалежності України і після реформування кримінального процесу в 2012 році, зокрема, застосування неізоляційних запобіжних заходів значно поширилося, і вони стали ефективними інструментами в кримінальному правосудді.

КПК України надає суду широкі повноваження для застосування різноманітних заходів, що не передбачають ізоляцію від суспільства. Це включає заставу, особисте зобов'язання, поруку. Вибір заходу залежить від конкретних обставин справи, тяжкості злочину та ризику ухилення від слідства.

Такі заходи мають ряд переваг. По-перше, вони дозволяють уникнути зайвих витрат на утримання підозрюваних, а також зменшують тиск на пенітенціарну систему. По-друге, вони забезпечують більшу можливість для підозрюваних захищати свої права в умовах вільного перебування в суспільстві. Проте, незважаючи на всі ці переваги, існують і певні труднощі в їх реалізації.

Однією з основних проблем є необхідність створення належної інфраструктури для контролю за підозрюваними, які перебувають під неізоляційними запобіжними заходами. Особливо актуальною є проблема моніторингу осіб, які перебувають під домашнім арештом або за яких застосовано електронні засоби контролю. Для ефективності цих заходів потрібно забезпечити відповідні ресурси для правоохоронців, що займаються їх перевіркою.

Ще однією проблемою є випадки ухилення осіб від слідства, коли суддя обирає менш суворі запобіжні заходи, але підозрювані не дотримуються умов. Хоча такі випадки є рідкісними, вони все ж таки ставлять під сумнів ефективність деяких неізоляційних заходів, особливо коли йдеться про тяжкі злочини[33].

Попри це, неізоляційні заходи є важливим інструментом у кримінальному процесі України. Вони сприяють гуманізації правосуддя, зменшують навантаження на пенітенціарну систему і створюють умови для більш справедливого судочинства. Однак, для того, щоб ці інструменти працювали належним чином, необхідно вдосконалювати законодавство, ресурси контролю і ефективність правоохоронних органів, щоб забезпечити належний баланс між правами людини та інтересами правосуддя[34].

В Україні застосування неізоляційних запобіжних заходів стало звичною практикою після впровадження Кримінального процесуального кодексу 2012 року (Додаток). Ці заходи дозволяють зменшити кількість осіб, які перебувають під вартою до вирішення справи, і таким чином зменшити навантаження на слідчі ізолятори. Водночас, ці заходи допомагають зберігати баланс між

правами осіб та інтересами правосуддя, оскільки застосування неізоляційних заходів дає змогу зберігати права людини, одночасно забезпечуючи нормальний хід розслідування і судового процесу. Неізоляційні запобіжні заходи в Україні є важливим елементом кримінального процесу, оскільки вони дозволяють суду обирати менш суворі методи контролю, ніж тримання під вартою. Це дає змогу зберігати баланс між правами підозрюваного і інтересами правосуддя.

Не менш важливим є забезпечення пропорційності заходу — він має відповідати тяжкості злочину, а також особистим характеристикам підозрюваного. Суд, приймаючи рішення про застосування того чи іншого запобіжного заходу, повинен враховувати всі ці фактори, щоб не порушувати права підозрюваного[35].

Незважаючи на всі переваги неізоляційних запобіжних заходів, вони все ж таки мають обмеження. Наприклад, у випадку з особистим зобов'язанням чи порукою ризик ухилення від правосуддя є вищим, а для тяжких злочинів такі заходи можуть бути недостатньо ефективними. В цих випадках суд має бути готовий застосовувати більш суворі заходи, якщо того вимагають обставини справи.

Додатково важливо, що суди повинні застосовувати не тільки законодавчі норми, а й керуватися принципами розумності та доцільності при обранні запобіжних заходів. Це означає, що запобіжний захід має бути не лише ефективним у плані забезпечення правосуддя, але й не порушувати основних прав підозрюваного, зокрема, права на свободу та особисту недоторканність.

Під час розслідування складних кримінальних справ, особливо в умовах воєнного стану, можуть виникати додаткові фактори ризику, що ускладнюють застосування неізоляційних запобіжних заходів. В таких умовах суди повинні мати можливість застосовувати більш жорсткі заходи, зокрема, тримання під вартою, якщо інші методи контролю не є достатньо ефективними.

Проте, неізоляційні запобіжні заходи продовжують залишатися важливою частиною українського кримінального процесу, сприяючи більш гуманному та ефективному правосуддю. Вони дозволяють зберігати баланс між правами підозрюваних та забезпеченням нормального ходу слідства і судового процесу. Продовжуючи, важливо відзначити, що застосування неізоляційних запобіжних заходів також потребує постійного вдосконалення правозастосовної практики. На практиці не завжди є однозначні критерії для застосування того чи іншого заходу, що може призвести до неузгодженості в рішеннях судів (Додаток). Це, у свою чергу, підвищує ризик зловживань і застосування запобіжних заходів, що не відповідають реальним обставинам справи.

Крім того, не слід забувати про необхідність вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює застосування неізоляційних запобіжних заходів. Враховуючи постійні зміни в суспільному, економічному та правовому контекстах, потреби правоохоронної системи в інноваціях зростають. Це включає, наприклад, розширення використання новітніх технологій для контролю за підозрюваними, покращення інфраструктури для моніторингу осіб та вдосконалення системи електронних браслетів.

Однією з проблем залишається недостатня кількість персоналу для контролю за виконанням неізоляційних запобіжних заходів. Тому важливим є вдосконалення роботи правоохоронних органів щодо ефективного нагляду за такими особами, щоб зменшити можливість ухилення від правосуддя [36].

Незважаючи на всі труднощі, неізоляційні запобіжні заходи продовжують бути важливим елементом правосуддя в Україні. Вони дозволяють забезпечити належний контроль за підозрюваними при збереженні їхніх основних прав, зокрема, права на свободу, що є важливим кроком у напрямку гуманізації кримінального процесу. Значну роль у питанні ефективності неізоляційних запобіжних заходів відіграє належна аргументація сторони обвинувачення під час звернення до слідчого судді. Якщо прокурор або слідчий не надає чітких і переконливих доказів ризиків, передбачених статтею 177 КПК України [37],

суд може відмовити у застосуванні навіть м'якшого запобіжного заходу. Водночас, захист також має право подавати альтернативні пропозиції — наприклад, замість тримання під вартою просити про заставу або домашній арешт, наводячи аргументи про відсутність ризиків або про соціальні зв'язки особи.

Особливу увагу вимагає питання розміру застави. На практиці часто трапляється, що суми застав визначаються без урахування матеріального становища підозрюваного, що фактично перетворює її на приховану форму ізоляції — коли особа не має змоги внести кошти, хоча суд і не обрав тримання під вартою. Це суперечить принципам пропорційності й справедливості. Тому в цьому аспекті необхідно забезпечити, щоб суд дійсно враховував обставини кожної конкретної справи й фінансову спроможність особи.

Крім того, важливо, щоби всі рішення щодо запобіжних заходів були чітко мотивовані, із посиланням на конкретні обставини, а не ґрунтувалися на шаблонних формулюваннях. Така практика все ще трапляється, зокрема, в умовах перевантаженості судів, і її слід викорінювати через підвищення стандартів судового розгляду. У практиці застосування неізоляційних запобіжних заходів не менш важливим є питання зміни або скасування вже обраного заходу. Згідно з процесуальними нормами, така зміна можлива у разі зміни обставин, які були підставою для застосування первинного заходу. Це означає, що якщо ризики зникають або зменшуються, особа має право вимагати пом'якшення запобіжного заходу. Проте, на практиці суди досить обережно підходять до таких питань, нерідко відмовляючи у зміні навіть за наявності очевидного зниження ризиків[38].

Ще одним викликом є недостатнє мотивування ухвал судів. Часто можна спостерігати ситуації, коли рішення щодо обрання неізоляційного запобіжного заходу або відмови в його застосуванні базуються на загальних фразах — без аналізу конкретних фактів, які підтверджують наявність чи відсутність ризиків.

Це створює враження формальності розгляду й може підривати довіру до правосуддя (Додаток).

Інколи слідчі чи прокурори взагалі не обґрунтовують, чому саме не можна застосувати м'якший захід, ніж тримання під вартою. Це суперечить принципу, за яким позбавлення волі є крайнім заходом. У свою чергу, суд повинен перевіряти, чи дійсно неможливо досягти мети провадження шляхом застосування м'якшого запобіжного заходу.

Крім того, в умовах воєнного стану та загальної нестабільності є ризик, що навіть незначні правопорушення або нетипові ситуації можуть призводити до перебільшення обґрунтованості ризиків з боку слідства. Це часто слугує підставою для автоматичного застосування більш суворих заходів, без достатньої уваги до альтернативних, менш обмежувальних способів забезпечення процесу. Тому необхідно постійно підвищувати якість обґрунтування як з боку сторони обвинувачення, так і з боку суду при ухваленні рішень щодо запобіжних заходів.

У сучасній практиці все частіше порушується питання про доцільність використання певних неізоляційних запобіжних заходів стосовно окремих категорій осіб. Наприклад, щодо військовослужбовців[39], які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, суди не завжди мають змогу ефективно застосовувати домашній арешт або зобов'язання перебувати до визначеної посадової особи. Причина в тому, що такі особи можуть не мати постійного місця проживання, перебувати на передовій, або ж бути переміщеними до інших військових частин. У таких випадках виникає правова колізія між завданнями правосуддя та потребами оборони держави.

Аналогічна ситуація спостерігається щодо внутрішньо переміщених осіб, які часто не мають зареєстрованого місця проживання або змушені змінювати його через загрозу безпеці. Це ускладнює як визначення ефективного запобіжного заходу, так і контроль за його виконанням. В таких умовах слідчі судді змушені шукати компромісні рішення, іноді покладаючись на

поручительства, що мають значною мірою формальний характер і не дають реальної гарантії явки особи[40].

Крім того, значну роль у реалізації неізоляційних запобіжних заходів відіграє технічне забезпечення. Використання електронних засобів контролю (зокрема браслетів) потребує достатньої кількості пристроїв, а також фахівців, які здатні оперативно реагувати на їхні сигнали. Проблема в тому, що на практиці кількість доступних браслетів обмежена, особливо в умовах бойових дій або в сільських регіонах[41]. У результаті навіть у випадках, коли суд ухвалює рішення про домашній арешт із носінням браслета, виконання такого рішення може затягуватись або не здійснюватися взагалі.

З урахуванням усіх цих чинників можна зробити висновок, що ефективність застосування неізоляційних запобіжних заходів значною мірою залежить не лише від законодавчого регулювання, а й від матеріально-технічного забезпечення, кадрової спроможності правоохоронної системи та загального стану держави в умовах воєнного часу. Тому навіть найбільш збалансована система заходів не працюватиме належним чином без адекватних ресурсів і відповідального підходу з боку всіх учасників кримінального провадження. Ще один важливий аспект — це практика апеляційного перегляду рішень про застосування неізоляційних запобіжних заходів. Досить часто сторони — як захист, так і обвинувачення — оскаржують рішення слідчого судді, вважаючи їх надто м'якими або, навпаки, надто суворими. Однак апеляційні суди нерідко залишають такі ухвали без змін, не надаючи достатньої уваги аргументам сторін, особливо якщо мова йде про стандартні формулювання ризиків, передбачених процесуальним кодексом. Це створює враження формального підходу та знижує ефективність механізму апеляційного контролю[42].

Також варто відзначити, що окремі неізоляційні заходи, як-от особисте зобов'язання чи особиста порука, застосовуються вкрай рідко, незважаючи на їхню наявність у законодавстві (Додаток). Причини цього — недовіра слідства

до таких заходів, відсутність роз'яснень щодо механізму контролю їх виконання, а також певна пасивність захисту, який не завжди наполягає на цих альтернативах. Фактично, практика звузила можливості, які надає закон, до обмеженого набору стандартних заходів — таких як застава та домашній арешт.

Крім того, існує ще одна проблема — обмежена кількість судової практики та узагальнень, присвячених саме неізоляційним заходам (Додаток). Основна увага зосереджена на триманні під вартою, у той час як питання ефективного застосування інших запобіжних заходів залишається поза фокусом наукового аналізу та практичних рекомендацій (Додаток). У результаті суди часто обирають шлях найменшого спротиву — застосування більш суворого заходу, аби уникнути ризику порушення процесуальних строків або втрати контролю над підозрюваним.

Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи хоч і є законом передбаченими та теоретично ефективними інструментами забезпечення процесу, на практиці часто залишаються недостатньо реалізованими через комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників. Усунення цих проблем вимагає не лише нормативних змін, а й зміни підходів до їх застосування з боку всіх учасників кримінального процесу.

Неізоляційні запобіжні заходи, незважаючи на свою широку представленість у кримінальному процесуальному законодавстві, на практиці реалізуються в досить обмеженому обсязі. Проте в умовах недостатньої довіри до підозрюваного чи обвинуваченого, а також у зв'язку з високим рівнем формалізму у практиці досудового розслідування, часто робиться акцент саме на обранні суворіших заходів. Це зумовлено як страхом втратити процесуальний контроль над особою, так і побоюванням критики за можливу бездіяльність у разі її втечі або впливу на свідків.

Разом з тим, неізоляційні запобіжні заходи мають очевидні переваги. По-перше, вони забезпечують реалізацію принципу презумпції невинуватості,

оскільки не пов'язані з фактичним обмеженням свободи. По-друге, вони дозволяють особі продовжувати нормальне життя, працювати, виконувати свої сімейні обов'язки, не створюючи додаткового навантаження на державу у вигляді утримання особи. По-третє, застосування таких заходів сприяє гуманізації кримінального процесу, наближенню його до європейських стандартів поведінки з особами, яких підозрюють у злочині[43].

Втім, для ефективного функціонування неізоляційних заходів необхідна наявність належного процесуального механізму контролю за їх виконанням. Наприклад, якщо особа зобов'язана не покидати певне місце, але поліція фактично не перевіряє дотримання цього зобов'язання, то запобіжний захід стає фіктивним. Аналогічно, особиста порука чи особисте зобов'язання не мають практичного сенсу, якщо немає передбаченої законом чіткої відповідальності поручителя або механізму повідомлення про порушення умов. Така ситуація створює умови для зловживань або безвідповідального ставлення до покладених процесуальних обов'язків.

Окремої уваги потребує питання підготовки клопотань слідчого або прокурора про застосування неізоляційного запобіжного заходу. Нерідко ці документи подаються без належного обґрунтування, містять лише формальні посилання на загальні ризики, визначені в КПК, без конкретизації, чому саме ця особа може чинити тиск на свідків або переховуватись. В таких умовах суди або відмовляють у задоволенні таких клопотань, або змушені самостійно шукати обґрунтування, що є порушенням принципу змагальності сторін.

Крім того, не слід забувати і про вплив ЗМІ та суспільної думки на вибір запобіжного заходу. У справах, які викликають суспільний резонанс, навіть якщо фактично підстав для застосування суворих заходів немає, правоохоронні органи часто вдаються до заяв про необхідність застосування домашнього арешту або тримання під вартою, аби уникнути звинувачень у м'якості або "потуранні злочинцям". У такій атмосфері застосування м'яких, неізоляційних

заходів сприймається як ризик для репутації органів правопорядку, що додатково знижує їхню популярність серед слідчих і прокурорів [44].

У підсумку можна стверджувати, що неізоляційні запобіжні заходизалишаються потенційно ефективним інструментом забезпечення належної поведінки підозрюваних та обвинувачених, однак цей потенціал реалізується не в повній мірі. Основними перешкодами є низький рівень довіри до інституцій, формальний підхід у правозастосуванні, нестача ресурсів для контролю, а також вплив зовнішніх факторів — від війни до суспільного тиску. Подолання цих викликів потребує не лише змін у законодавстві, але й еволюції правової культури всіх учасників кримінального провадження. Ще одним чинником, що впливає на практику застосування неізоляційних запобіжних заходів, є різна інтерпретація критеріїв їх застосування слідчими суддями. Законодавець встановлює, що для застосування будь-якого запобіжного заходу має бути сукупність підстав і ризиків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом. Однак оцінка обґрунтованості таких ризиків часто є суб'єктивною. Наприклад, ризик перешкоджання кримінальному провадженню іноді тлумачиться дуже широко — включаючи навіть гіпотетичну можливість спілкування з потерпілим, що вже сам по собі визнається загрозою. Це сприяє тенденції до перестрашування та, як наслідок, вибору суворіших заходів навіть у випадках, коли м'які запобіжні заходи могли б бути достатніми[45].

Варто звернути увагу і на дисбаланс у застосуванні запобіжних заходів у залежності від статусу особи. Зокрема, щодо публічних осіб, службовців або політиків, запобіжні заходи застосовуються з урахуванням політичного контексту, реакції громадськості чи очікувань ЗМІ. Водночас до звичайних громадян, які не мають публічного статусу, часто застосовуються жорсткі заходи без належного аналізу конкретних обставин. Це породжує проблему вибіркового правозастосування, яке суперечить принципу рівності перед законом і судом.

З точки зору кримінальної процесуальної ефективності, неізоляційні запобіжні заходи дають змогу зберігати баланс між необхідністю забезпечення належної процесуальної поведінки особи та повагою до її прав і свобод. Водночас практика показує, що суди досі не сприймають неізоляційні заходи як рівноцінну альтернативу взяттю під варту. Це призводить до домінування запобіжного заходу у вигляді застави, який вважається компромісом: формально він не є позбавленням волі, однак економічно обмежує особу і фактично виконує функцію стримування[46]. З цієї точки зору, застава часто виконує роль універсального запобіжного заходу незалежно від ситуації.

Проблемним залишається і питання встановлення розміру застави. У багатьох випадках суди встановлюють заставу у розмірі, який є завідомо непосильним для підозрюваного, що фактично прирівнюється до тримання під вартою. Таким чином, за формальною оболонкою неізоляційного заходу на практиці криється обмеження особистої свободи, до якого вдаються навіть без прямого застосування арешту. Це підриває довіру до правосуддя і дискредитує саму ідею альтернативних заходів.

У цьому контексті постає питання про необхідність перегляду практики застосування запобіжних заходів, посилення ролі захисту у доведенні можливості застосування саме неізоляційних форм впливу, а також більшої відповідальності суддів за обґрунтованість своїх рішень. Зокрема, доцільним є впровадження стандартизованих підходів до аналізу ризиків, обов'язкове надання мотивованого обґрунтування щодо відмови у застосуванні більш м'якого заходу, а також подальший розвиток судової практики із роз'ясненням механізмів контролю та виконання запобіжних заходів.

Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи у кримінальному провадженні є важливою складовою системи забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваних і обвинувачених, які не потребують ізоляції від суспільства.

На сьогодні, систему неізоляційних запобіжних заходів складають: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом.

Попри те, що законодавство України передбачає широкий арсенал таких заходів, на практиці їх застосування значною мірою обмежується низкою проблем: формалізмом у визначенні ризиків, перевагою суворіших заходів з боку судів та слідства, недостатнім контролем за виконанням зобов'язань, нерівномірністю правозастосування. Ефективна реалізація неізоляційних заходів потребує зміни правозастосовної практики, посилення гарантій прав людини, чітких процедур контролю та більшої процесуальної ініціативи сторони захисту. Тільки за умови комплексного підходу можливо досягти справедливого балансу між інтересами слідства та правами особи у кримінальному процесі. Неізоляційні запобіжні заходи відіграють важливу роль у забезпеченні справедливості та дотриманні принципу презумпції невинуватості в кримінальному провадженні. Однак їх ефективність значною мірою залежить від кількох факторів, серед яких можна виділити недостатню довіру до таких заходів з боку правоохоронних органів, обмежені можливості для контролю за їх виконанням, а також суб'єктивізм при оцінці ризиків суддями. Застосування неізоляційних заходів, таких як особисте зобов'язання, порука або домашній арешт, повинно ґрунтуватися на об'єктивному аналізі ситуації і відповідати принципам пропорційності та гуманності.

Крім того, важливо зазначити, що реальний ефект від застосування неізоляційних запобіжних заходів можна досягти лише за умови відповідного технічного і кадрового забезпечення. Якщо не будуть створені умови для

ефективного контролю за виконанням таких заходів, вони залишатимуться лише декларативними, не здатними виконати свою функцію. Потрібно забезпечити чіткі процедури і механізми для реалізації таких заходів, зокрема у вигляді електронного моніторингу або посиленої відповідальності поручителів.

Загалом, неізоляційні запобіжні заходи мають значний потенціал для гуманізації кримінального процесу, однак для їх ефективного впровадження необхідно враховувати реалії сучасної правозастосовної практики, зміцнювати правову культуру та забезпечувати необхідні ресурси для контролю. В цьому контексті важливим є постійний розвиток судової практики і підвищення правової свідомості як серед працівників правоохоронних органів, так і серед громадян.

Неізоляційні запобіжні заходи займають важливе місце в системі кримінального процесу, забезпечуючи баланс між правами особи та необхідністю захисту інтересів правосуддя. Вони дозволяють мінімізувати втручання в особисті права підозрюваних або обвинувачених при одночасному забезпеченні належного контролю за їх поведінкою. Однак реальне застосування таких заходів на практиці стикається з низкою проблем. Однією з основних є надмірна орієнтація правоохоронців і суддів на більш жорсткі, ізоляційні заходи, навіть коли для цього немає необхідних підстав. Це зумовлено як упередженістю до м'яких заходів, так і недостатнім контролем за виконанням неізоляційних заходів.

Крім того, для ефективного застосування неізоляційних заходів необхідна чітка процедура контролю, яка забезпечить реальність виконання зобов'язань особами, щодо яких вони застосовуються. Без цього їх застосування може стати лише формальним кроком, що не приносить реального результату. Тому важливо створювати систему моніторингу за виконанням таких заходів, що дозволить знизити ризики і забезпечити належне виконання зобов'язань.

Ще одним важливим аспектом є необхідність удосконалення практики застосування неізоляційних запобіжних заходів. Судді повинні більш ґрунтовно

підходити до оцінки ризиків, передбачених КПК, та обґрунтовано застосовувати найбільш відповідні запобіжні заходи в кожному конкретному випадку. Належне обґрунтування рішення про вибір запобіжного заходу є важливою гарантією захисту прав підозрюваних.

Отже, неізоляційні запобіжні заходи мають великий потенціал для збереження справедливості та забезпечення належної процесуальної поведінки, але для їх реальної ефективності необхідно здійснити низку змін у практиці застосування цих заходів, покращити систему контролю та сприяти розвитку правозастосовної практики. Тільки так можна забезпечити їх повне використання в інтересах як правосуддя, так і прав особи.

Неізоляційні запобіжні заходи є важливим елементом кримінального процесу, що дозволяє балансувати між забезпеченням ефективного розслідування та дотриманням прав особи. Вони можуть застосовуватись у тих випадках, коли обрання ізоляційного заходу виглядає надмірним, а ризики, пов'язані з уникненням від слідства чи перешкоджанням правосуддю, можуть бути мінімізовані іншими способами. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до кримінального процесу, зокрема з урахуванням міжнародних стандартів прав людини.

Загалом, неізоляційні запобіжні заходи створюють додаткові можливості для гуманізації кримінального процесу, дозволяючи особам залишатися поза межами установ для тримання під вартою при виконанні відповідних зобов'язань. Проте, щоб ці заходи були ефективними, необхідно не лише зміцнити контроль за їх виконанням, але й чітко регламентувати відповідальність осіб, які беруть на себе зобов'язання поручительства або моніторингу.

Також важливо враховувати, що не ізоляційні запобіжні заходи мають обмежену можливість застосування в умовах високого ризику втечі чи впливу на свідків. Тому в таких випадках їх застосування може бути менш ефективним, якщо не буде розроблено комплексного підходу до перевірки та реалізації цих

заходів. Крім того, важливо покращувати судову практику у питанні обрання запобіжних заходів, щоб забезпечити більш справедливий і зважений підхід до кожної справи.

Отже, хоча неізоляційні запобіжні заходи мають великий потенціал для гуманізації кримінального процесу, вони вимагають належної правозастосовної практики, забезпечення контролю та відповідальності, а також систематичної роботи для вдосконалення законодавства та практики їх реалізації.

1.2. Поняття та генеза процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні

Інститут захисту в кримінальному провадженні по праву вважається однією з наріжних та фундаментальних гарантій забезпечення прав кожної особи, яка опинилася у сфері кримінального переслідування, будь то у статусі підозрюваного чи вже обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення[47]. Його існування та ефективне функціонування є невід'ємною ознакою правової держави, де права та свободи людини ставляться на перше місце. Саме право на захист, як одна з ключових складових справедливого судочинства, знайшло своє конституційне закріплення у статті 63 Основного Закону України, де чітко визначено право кожного на правову допомогу. Це конституційне положення отримує свою подальшу деталізацію та розкриття у низці статей Кримінального процесуального кодексу України, зокрема у статтях 42, 45-49, які регламентують статус, права та обов'язки захисника у кримінальному провадженні.

Захисник, будучи незалежним учасником цього складного процесу, наділений широким спектром повноважень, спрямованих на те, щоб ефективно протистояти обвинуваченню та забезпечити всебічний захист прав та законних інтересів свого клієнта. Його незалежність є ключовою умовою для неупередженого та об'єктивного виконання своїх професійних обов'язків, адже

саме від його компетентності, принциповості та наполегливості часто залежить доля особи, яка опинилася під кримінальним переслідуванням. У контексті кримінального провадження особливе значення набуває інститут запобіжних заходів, правове регулювання якого здійснюється КПК України. Застосування цих заходів є винятковим інструментом, спрямованим на забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, а також на запобігання їхнім спробам ухилитися від правосуддя, вплинути на хід розслідування чи судового розгляду, або ж продовжити вчинення кримінальних правопорушень. Перелік цілей застосування запобіжних заходів, визначений у КПК України, є вичерпним і відображає легітимні інтереси держави у забезпеченні ефективності кримінального провадження. Серед усього розмаїття запобіжних заходів, які передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством України, неізоляційні запобіжні заходи займають особливе, проміжне положення. Вони є своєрідною альтернативою найбільш суворому запобіжному заходу – триманню під вартою, яке передбачає повну ізоляцію особи від звичного соціального середовища та суттєве обмеження практично всіх її фундаментальних прав і свобод. На відміну від тримання під вартою, неізоляційні заходи характеризуються меншим ступенем обмеження прав і свобод особи. Проте, було б помилково вважати, що застосування неізоляційних запобіжних заходів є незначним втручанням у життя особи. Навіть найменш суворий з них – особисте зобов'язання – покладає на підозрюваного чи обвинуваченого певні обов'язки, такі як з'являтися за першим викликом слідчого, прокурора або суду, повідомляти про зміну свого місця проживання та/або роботи, утримуватися від спілкування з певними особами або відвідування певних місць. Невиконання цих обов'язків може мати серйозні наслідки, аж до застосування більш суворого запобіжного заходу. Особиста порука, хоч і покладає основний тягар відповідальності на поручителів, також може мати опосередкований вплив на підозрюваного чи обвинуваченого, змушуючи його дотримуватися певної поведінки, щоб не

підвести осіб, які за нього поручилися. Застава, будучи майновим запобіжним заходом, хоч і не обмежує безпосередньо особисту свободу, все ж може мати суттєвий вплив на майновий стан особи та її сім'ї, особливо у випадку значного розміру застави. Саме усвідомлення того факту, що навіть застосування неізоляційних запобіжних заходів неминуче пов'язане з певним обмеженням конституційних прав і свобод особи, зумовлює надзвичайну важливість забезпечення ефективного та кваліфікованого правового захисту на етапі їх застосування [48].

У цьому складному правовому контексті ключову та незамінну роль відіграє захисник – професійний правник, наділений відповідними правами та обов'язками для здійснення захисту прав та законних інтересів свого клієнта.

Процесуальна діяльність захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів має чітко окреслений предмет та функціональне призначення, які безпосередньо спрямовані на забезпечення неухильного дотримання принципів законності, обґрунтованості, справедливості та пропорційності при вирішенні питання про застосування таких заходів.

Захисник виступає своєрідним щитом між державою та особою, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, його активна та компетентна участь є запорукою того, що будь-яке обмеження прав і свобод особи буде законним, обґрунтованим фактичними обставинами справи та необхідним для досягнення легітимних цілей кримінального провадження, а також мінімізованим настільки, наскільки це можливо у конкретній ситуації[49]. Саме завдяки активній та компетентній участі захисника на цьому відповідальному етапі кримінального провадження забезпечується той необхідний баланс між інтересами держави у ефективному розслідуванні злочинів та фундаментальними правами і свободами кожної особи, яка підозрюється або обвинувачується у їх вчиненні, що є наріжним каменем демократичного правового суспільства.

Процесуальна діяльність захисника у кримінальному провадженні охоплює всі дії, які здійснюються для забезпечення прав підозрюваного чи обвинуваченого. Ця діяльність передбачає не тільки представництво інтересів особи в суді, але й участь у вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу. Неізоляційні запобіжні заходи є важливою частиною цього процесу.

Захисник бере активну участь у процесі обрання запобіжного заходу, подаючи аргументи на користь застосування менш суворих заходів, а також оскаржуючи рішення, які вважає незаконними або несправедливими[50]. Процес застосування неізоляційних запобіжних заходів є важливим етапом, оскільки від нього залежить, чи будуть обмежені права підозрюваного або обвинуваченого на тривалий період. Захисник може впливати на вибір конкретного заходу, доводячи, що є більш м'які альтернативи, які не порушують права клієнта.

У процесі реалізації своїх функцій захисник може звертатися до суду з клопотаннями або запереченнями, аргументуючи свою позицію в контексті необхідності забезпечення права на свободу та недопущення необґрунтованих обмежень. Водночас, він має право оскаржити рішення суду про застосування запобіжного заходу, якщо вважає, що воно порушує закон чи права підозрюваного. Процесуальна діяльність захисника у кримінальному провадженні є невід'ємною частиною правосуддя. Вона включає в себе цілу низку дій, які спрямовані на захист прав і свобод особи, підозрюваної або обвинуваченої в скоєнні кримінального правопорушення. Одним з основних аспектів процесуальної діяльності є участь захисника в розгляді питання про застосування запобіжного заходу, який може значною мірою вплинути на подальший хід справи. Неізоляційні запобіжні заходи дають можливість зберегти права особи, не обмежуючи її свободи настільки радикально, як, наприклад, арешт або утримання під вартою[51].

Захисник має право брати участь у процесі обрання запобіжного заходу з самого початку і до самого кінця, оскільки він є гарантом законності і

справедливості у цих питаннях. Участь захисника полягає не тільки в наданні юридичних консультацій і поданні клопотань, але й у виконанні активних дій, спрямованих на забезпечення прав свого підзахисного. На самому початку розгляду питання про застосування запобіжного заходу захисник може подати свої аргументи на користь обрання більш м'яких заходів або навіть повної відмови від їх застосування, вказуючи на відсутність підстав для застосування запобіжного заходу взагалі.

Неізоляційні запобіжні заходи дають захиснику можливість працювати з певними варіантами, які дозволяють його клієнту залишатися на волі, а не бути ізольованим в умовах слідчого ізолятора або пенітенціарної установи. Неізоляційні запобіжні заходи можуть бути застосовані в залежності від конкретних обставин справи, а захисник, знаючи ці обставини, може запропонувати найбільш ефективний варіант, що не порушує прав клієнта і не створює зайвих обмежень[52].

Захисник також активно взаємодіє з органами досудового розслідування і судом, коли виникає необхідність у перегляді запобіжного заходу. Це може бути пов'язано з новими доказами, які свідчать про необхідність змінити міру запобіжного заходу, або з тим, що обраний запобіжний захід став непропорційним або надмірним. Захисник може подати клопотання про скасування чи зміну запобіжного заходу, обґрунтовуючи своє клопотання законними підставами і вказуючи на порушення прав підзахисного, якщо такі мали місце. Важливою частиною роботи захисника є й те, що він може оскаржити рішення суду, якщо воно, на його думку, є незаконним або несправедливим.

У своїй діяльності захисник опирається на норми кримінального процесуального законодавства, що дають йому певні права та обов'язки. Він активно використовує механізми, передбачені в Кримінальному процесуальному кодексі України, щоб впливати на обрання запобіжного заходу. Наприклад, він може посилається на статті КПК, що передбачають

можливість застосування менш суворих заходів, якщо це обґрунтовано обставинами справи, а також має право на участь у всіх засіданнях суду, де розглядаються питання про обрання запобіжного заходу[53].

Крім того, захисник активно співпрацює з іншими учасниками процесу, наприклад, з прокурором чи слідчим, щоб досягти оптимального результату для свого клієнта. Він може подати письмові пояснення, клопотання або доповнення до матеріалів справи, що можуть вплинути на прийняття рішення судом. Захисник також може звернутися до міжнародних організацій або правозахисних установ, якщо вважає, що національні правові механізми не забезпечують належного захисту прав підозрюваного.

Отже, діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів є складною і багатогранною, що вимагає не тільки знань законодавства, а й умінь застосовувати їх на практиці для досягнення найкращих результатів для клієнта.

Процесуальна діяльність захисника у кримінальному провадженні має довгу та багатогранну історію, яка відображає розвиток правової системи в Україні. Перш за все, варто зазначити, що роль захисника в кримінальному процесі стала значно важливішою після прийняття новітніх процесуальних кодексів, що чітко визначили його права і обов'язки[54]. Зокрема, з прийняттям Конституції України в 1996 році було закріплено право кожного на захист, що знайшло своє відображення і в кримінальному процесуальному законодавстві, а саме в КПК, який вступив в силу в 2012 році.

На перших етапах розвитку правових систем в Україні захисники мали набагато обмеженішу роль, а їх участь у кримінальному процесі була радше номінальною, зокрема, в радянський період, коли судочинство часто проводилося за принципом "визнання вини" і роль адвоката полягала переважно у формальній підтримці підсудного. Однак із розвитком демократії та переходом до правової держави роль захисника поступово змінювалася, набуваючи більшої значущості. Захисник став не лише консультантом, але й

активним учасником процесуальних дій, що спрямовані на захист прав підозрюваних та обвинувачених[55].

Одним із важливих аспектів у діяльності захисника є участь у розгляді питання про обрання запобіжного заходу. Протягом історії кримінального процесу поняття запобіжного заходу зазнавало змін і еволюційних перетворень. Раніше питання про застосування запобіжних заходів часто вирішувалося на користь ізоляції обвинуваченого, оскільки вважалося, що це необхідно для забезпечення справедливого процесу. Однак із розвитком правової думки та міжнародних стандартів прав людини, на перший план виходить баланс між правами особи та інтересами правосуддя.

Захисники, виступаючи у суді чи під час досудового слідства, мають важливу роль у формуванні процесуальної стратегії, яка забезпечує максимальне дотримання прав людини, зокрема під час застосування неізоляційних запобіжних заходів, що дає можливість уникнути надмірних обмежень прав підозрюваного.

З моменту ухвалення нового КПК України, який чітко визначив права захисників, їх участь у процесі обрання запобіжного заходу стала більш активною. Захисник має право подавати клопотання про застосування певного запобіжного заходу, враховуючи конкретні обставини справи, зокрема, здатність обвинуваченого дотримуватися вимог слідства та суду, а також наявність альтернативних варіантів. Система неізоляційних заходів надає більш широкий вибір, що дозволяє забезпечити більш гнучкий підхід до забезпечення правосуддя та прав людини[56].

Протягом розвитку кримінального процесу в Україні, особливо після проголошення незалежності, значну роль почали відігравати міжнародні стандарти прав людини, що зумовило необхідність удосконалення національного законодавства, зокрема у частині застосування запобіжних заходів. Відповідно, запобіжні заходи, не пов'язані з ізоляцією від суспільства,

стали поширенішими і дозволяють досягти більш справедливого балансу між інтересами суспільства та правами підозрюваних.

Процесуальна діяльність захисника в цьому контексті стає все більш значущою, оскільки він виступає не тільки як правозахисник, але й як важливий учасник правової процедури, що забезпечує справедливість і правову рівність. Захисник може подавати заяви, клопотання, заперечення і навіть апеляції, якщо вважає, що обраний запобіжний захід є занадто жорстким або не відповідає обставинам справи.

Історія розвитку процесуальної діяльності захисника в Україні є відображенням змін в правовій системі країни. Від радянського періоду, де роль захисника була формальною, до сучасної правової системи, де захисник є важливим учасником процесуальних дій, що забезпечують захист прав людини, - процесуальна діяльність захисника в кримінальному процесі стала ключовою складовою правосуддя в Україні[57].

Процесуальна діяльність захисника в кримінальному процесі є однією з основних гарантій справедливого судового розгляду і є важливим аспектом у забезпеченні прав людини. Поняття захисту прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному процесі сформувалося в Україні в результаті тривалого еволюційного розвитку правової системи. Це стало особливо актуальним після проголошення незалежності України, коли була здійснена серйозна реформа судової та правової системи, що наблизила її до європейських стандартів.

До періоду незалежності України процесуальна діяльність захисників була значною мірою обмежена, оскільки в радянській правовій системі роль адвоката була швидше символічною, а участь захисника у кримінальних процесах часто мала формальний характер. У більшості випадків адвокат виступав лише як технічний представник особи, що обвинувачується, і його завдання зводилося до підтримки процесуальної форми. Проте з початком

реформи правосуддя в Україні, роль захисника стала більш значущою і суттєво змінилася.

В Україні, як і в інших країнах, із зростанням правової культури почала набирати популярності ідея, що кожна особа повинна мати право на ефективний захист, що включає право на безперешкодний доступ до адвоката в будь-який час кримінального процесу. Це стало основною передумовою для змін у кримінальному процесуальному законодавстві, що включає і роль захисника у питаннях застосування запобіжних заходів.

Зокрема, після введення нового Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році роль захисника в кримінальному процесі була значно посилена. Адвокат не тільки має право захищати свого клієнта в суді, але й може впливати на обрання запобіжного заходу, що є одним з важливих моментів у справі будь-якого підозрюваного чи обвинуваченого. Застосування неізоляційних запобіжних заходів стало можливим завдяки зміні підходу до забезпечення прав людини, що знайшло своє відображення в кримінальному процесуальному законодавстві[58].

Протягом історії кримінального процесу в Україні запобіжні заходи розглядалися як засоби обмеження свободи особи для забезпечення нормального ходу слідства чи судового розгляду. Однак із часом виникла необхідність у застосуванні більш м'яких заходів, які не порушують права людини настільки сильно, як це робить утримання під вартою. З цього моменту роль захисника в цих питаннях стала надзвичайно важливою. Він не лише має право на оскарження рішень суду щодо застосування запобіжного заходу, але й може впливати на вибір конкретного заходу, подаючи клопотання або заперечення щодо застосування більш жорстких заходів.

Захисник може під час судового засідання звертати увагу на всі аспекти справи, які можуть свідчити про те, що застосування неізоляційного запобіжного заходу є найбільш доцільним. Так, наприклад, при застосуванні застави — захисник може виступити з аргументами, що розмір застави має бути

пропорційним фінансовим можливостям підозрюваного, а також враховувати інші обставини, такі як наявність сім'ї, роботи, соціального становища.

В історії кримінального процесу в Україні були й періоди, коли застосування запобіжних заходів носило радше каральний характер, і суди обирали запобіжні заходи, що фактично позбавляли підозрюваних свободи без належних підстав. Це стосувалося часів радянської доби, коли система правосуддя була репресивною, а адвокат, зазвичай, не мав можливості вплинути на рішення суду. Зараз же, завдяки реформам і міжнародним стандартам прав людини, система кримінального процесу стала більш гнучкою та справедливою, і роль захисника в процесі обрання запобіжного заходу стає однією з основних складових правосуддя[59].

Насамкінець, роль захисника в кримінальному процесі є важливою не тільки в частині захисту прав свого клієнта, але й у загальному процесі забезпечення правосуддя та законності. Захисник виступає гарантом прав людини, бере активну участь у процедурі застосування запобіжних заходів, що забезпечує справедливість у кримінальному процесі та запобігає порушенню прав обвинуваченого. Процесуальна діяльність захисника в кримінальному процесі є важливим компонентом правової системи, що зберігає баланс між забезпеченням правосуддя та захистом прав людини. Як і інші аспекти кримінального процесу, роль захисника зазнала значних змін, особливо в Україні, де зміни в юридичній практиці відображають глибокі перетворення в політичному та соціальному житті країни.

Історично діяльність адвокатів у кримінальних процесах завжди викликала велике зацікавлення, оскільки вона має безпосередній вплив на долю підозрюваних, обвинувачених та потерпілих.

В радянський період адвокатська діяльність в кримінальних справах мала обмежений характер. Адвокати були фактично під контролем держави, і їхня роль у захисті підсудних була зведена до мінімуму. В умовах тоталітарного режиму адвокат часто не мав змоги повноцінно виконувати свої функції, а

правосуддя здійснювалося за заздалегідь підготовленими сценаріями, що не завжди забезпечували належний захист прав підозрюваних і обвинувачених. Адвокат у цих умовах міг не мати можливості адекватно захищати інтереси свого клієнта, що позбавляло осіб права на справедливий судовий процес[60].

З набуттям Україною незалежності, роль захисника значно змінилася. Конституція України 1996 року встановила основні принципи прав людини, серед яких важливим є право на захист у суді. Це стало основою для розвитку нових підходів до захисту прав підозрюваних і обвинувачених. Одним із важливих етапів стало прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році, який чітко визначив права захисника і його роль в кримінальному процесі. Це включало право на участь в обранні запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, які є менш жорсткими, але достатніми для забезпечення правосуддя.

Неізоляційні запобіжні заходи є значним кроком вперед порівняно з попередніми радикальними заходами, які полягали в утриманні під вартою. Ідея неізоляційних запобіжних заходів має глибокі корені в міжнародній практиці, зокрема в Європейському суді з прав людини. В Європейському союзі та в багатьох країнах світу дедалі більше визнається, що обмеження свободи людини, навіть тимчасове, має бути винятковим заходом, застосовувати який потрібно лише за наявності серйозних підстав[61].

В Україні процесуальна діяльність захисника, зокрема щодо обрання запобіжного заходу, стала важливою частиною правової практики. Захисник бере активну участь у забезпеченні прав підозрюваних, а також у виборі оптимального варіанту запобіжного заходу. Він має право подавати клопотання про застосування м'яких, неізоляційних заходів, обґрунтовуючи їх необхідність і вказуючи на обставини, що свідчать про відсутність ризиків ухилення від слідства або суду. Важливим елементом є те, що адвокат може взаємодіяти із судом та іншими учасниками процесу, щоб забезпечити застосування заходу, що буде співвідноситися з правами людини та законними вимогами.

Захисник у кримінальному процесі виконує важливу роль і при перегляді застосованих запобіжних заходів. Після обрання одного із заходів, захисник може подати клопотання про його зміну або скасування, якщо змінилися обставини, що стали підставою для його обрання. Це дозволяє забезпечити гнучкість системи правосуддя та адаптувати її до конкретних ситуацій[62].

Тож історія розвитку процесуальної діяльності захисника в кримінальному провадженні України є відображенням еволюції правової системи країни, від обмежених прав адвокатів у радянський період до їх активної участі в забезпеченні прав людини в сучасному кримінальному процесі. Ці зміни стали результатом численних реформ та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів правосуддя.

Сучасний стан процесуальної діяльності захисника в кримінальному провадженні України значно відрізняється від попередніх періодів. Після проголошення незалежності, особливо з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році, почався процес глибоких змін, що стосуються не тільки правових норм, а й практики їх застосування.

Важливою частиною цих змін стало визнання необхідності посилення прав підозрюваних та обвинувачених, що відображено в їх праві на ефективний захист. Особливою увагою стало користування неізоляційними запобіжними заходами, що зумовлено як внутрішніми правовими змінами, так і вимогами міжнародних стандартів прав людини.

Роль захисника в сучасному кримінальному процесі України суттєво змінилася: він більше не є лише технічним представником клієнта, а набув функції активного учасника процесу. Адвокат може не тільки захищати права підозрюваного чи обвинуваченого в суді, але й активно впливати на вибір запобіжного заходу. Це включає подачу клопотань про застосування м'яких, неізоляційних заходів, якщо є можливість переконати суд у тому, що більш суворі заходи обмеження свободи є непропорційними до існуючих ризиків[63].

Зокрема, в умовах воєнного стану, який був введений в Україні після 2022 року, роль захисника в процесі обрання запобіжних заходів набуває нових рис. Воєнний стан може змінювати підходи до обрання запобіжних заходів, але захисники все одно зберігають важливу роль у забезпеченні прав підозрюваних. У цей період особливо важливим є те, що адвокат може брати участь у визначенні запобіжного заходу, навіть якщо в умовах воєнного стану правосуддя вимагає оперативних та жорстких рішень.

Практика застосування запобіжних заходів дозволяє суду виносити більш справедливі рішення щодо обмеження свободи осіб, зменшуючи можливість їхнього незаконного позбавлення волі без належних підстав. Це є важливою зміною порівняно з радянським періодом, коли ці заходи часто застосовувалися без урахування реальних обставин справи.

Наявність захисника також є запорукою того, що жодна особа не буде піддана несправедливому або надмірному обмеженню своїх прав і свобод. Зокрема, адвокати активно використовують свою роль для того, щоб домогтися перегляду рішень суду в частині застосування запобіжних заходів, якщо змінилися обставини, що мали вплив на прийняте рішення.

Сьогодні адвокат має значний вплив на хід справи, адже він бере участь не тільки в моменті обрання запобіжного заходу, але й в усіх етапах кримінального провадження, включаючи досудове слідство, судовий розгляд та апеляційне й касаційне провадження. За допомогою цього процесу забезпечується баланс між правами обвинуваченого і інтересами держави в частині забезпечення справедливості та законності.

Загалом, діяльність захисника в кримінальному процесі України стала більш динамічною і важливою в умовах сучасного правосуддя. Сучасний підхід до прав людини вимагає активної участі адвоката, щоб не тільки забезпечити права підозрюваних та обвинувачених, але й сприяти розвитку справедливого судочинства в країні[64].

Сучасна роль захисника в кримінальному провадженні в Україні сьогодні є не просто технічною функцією, а важливим елементом правосуддя. Після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України в 2012 році та в рамках реформ, що супроводжували його впровадження, захисник набув реальної можливості впливати на процес обрання запобіжних заходів, а також на інші аспекти кримінального провадження, що стосуються прав особи.

Одним з важливих аспектів цих змін є обрання запобіжних заходів, які обмежують свободу підозрюваних чи обвинувачених. На сьогоднішній день неізоляційні запобіжні заходи стали важливою частиною кримінального процесу, оскільки вони надають можливість дотримуватись принципу, згідно з яким особа повинна залишатися вільною, якщо немає конкретних підстав для її утримання під вартою.

Захисник, у свою чергу, має право надавати суду всі необхідні аргументи та факти, які можуть підтвердити, що застосування менш жорсткого запобіжного заходу є достатнім для забезпечення процесуальної дисципліни і не призведе до перешкоджання слідству або судовому процесу. Це може бути, наприклад, наявність постійного місця проживання, стабільний соціальний статус, відсутність ризиків втечі або впливу на свідків.

З моменту введення неізоляційних заходів з'явилася можливість застосовувати м'якіші форми обмеження свободи, що дозволяє не тільки зберігати принцип невинуватості, але й допомагає підтримувати баланс між інтересами держави та правами особи. Захисник активно використовує цю можливість для того, щоб мінімізувати обмеження прав свого клієнта і забезпечити йому максимальні умови для участі в судовому процесі[65].

Особливо важливою є роль захисника під час обрання запобіжного заходу, коли питання про свободу особи вирішується на самому початку кримінального процесу. Захисник має право подати клопотання про застосування конкретного заходу або оскаржити рішення суду, якщо вважає його надмірним або таким, що не відповідає обставинам справи. У цих ситуаціях адвокат є не тільки

представником інтересів підозрюваного чи обвинуваченого, а й ключовою ланкою, що забезпечує справедливий процес.

Сучасний кримінальний процес в Україні демонструє значний прогрес у забезпеченні прав людини, але водночас і випробовує нові виклики. Одним із таких викликів є воєнний стан, введений на території України з 2022 року через агресію Російської Федерації. В умовах воєнного стану виникають нові проблеми в правовій системі, зокрема щодо застосування запобіжних заходів, їх розумного балансу та гарантування прав осіб, що перебувають під слідством чи судом.

Незважаючи на ці складнощі, роль захисника залишається критично важливою. Він продовжує виступати гарантом дотримання прав людини, забезпечуючи належний рівень правового захисту навіть у надзвичайних умовах. Захисник має можливість оскаржувати незаконні чи непропорційні рішення, сприяти розв'язанню ситуацій, які можуть спричинити порушення прав клієнта, і активно впливати на обрання запобіжного заходу в умовах воєнного стану.

Процесуальна діяльність захисника в Україні набуває все більшої важливості не лише в рамках кримінального провадження, а й на рівні адвокатської практики в цілому. Це забезпечує відкритість і прозорість судового процесу, знижує ймовірність зловживань з боку держави і правоохоронних органів, а також сприяє довірі громадян до судової системи[66].

Важливою частиною роботи адвоката в сучасному кримінальному процесі є також взаємодія з міжнародними організаціями, що контролюють виконання стандартів прав людини. Адвокат може звертатися до міжнародних судів, органів ООН або Європейського Союзу, щоб забезпечити дотримання прав своїх клієнтів на міжнародному рівні. В таких ситуаціях діяльність захисника в межах національного законодавства отримує додаткове значення і є частиною загальносвітового процесу захисту прав людини[67].

Загалом, процесуальна діяльність захисника в Україні на сучасному етапі є динамічною та відповідальною, вимагає постійної адаптації до змін у правовій системі, а також врахування нових викликів, що виникають у зв'язку з воєнним станом та іншими кризовими явищами.

1.3 Предмет та функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є не просто декларативним положенням, а визначальним принципом, на якому ґрунтується існування та функціонування будь-якої демократичної правової держави[68]. У сфері кримінального судочинства цей принцип набуває особливої ваги, адже саме тут держава наділяється легітимним правом застосовувати інструменти примусу, які за своєю природою можуть суттєво обмежувати фундаментальні права особи, включаючи право на свободу та особисту недоторканність, презумпцію невинуватості, право на захист та інші основоположні свободи.

Одним із критично важливих етапів кримінального провадження, де питання забезпечення прав підозрюваного чи обвинуваченого постає з особливою гостротою, є стадія застосування запобіжних заходів[69].

Ці заходи, покликані забезпечити належну поведінку особи під час досудового розслідування та судового розгляду, запобігти її переховуванню, впливу на свідків чи потерпілих, продовженню злочинної діяльності, є своєрідним балансом між необхідністю ефективного розслідування злочинів та недопущенням свавільного обмеження прав особи до встановлення її вини обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Серед усього спектру запобіжних заходів, передбачених чинним КПК України, неізоляційні запобіжні заходи займають особливе місце. До них належать особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи

піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом.

Їхньою ключовою відмінністю від ізоляційних запобіжних заходів - є відсутність фізичної ізоляції особи від суспільства. Однак, незважаючи на це, застосування неізоляційних запобіжних заходів неминуче супроводжується певними обмеженнями прав та свобод особи. Особисте зобов'язання може передбачати обов'язок з'являтися за викликом, повідомляти про зміну місця проживання, утримуватися від спілкування з певними особами. Особиста порука покладає на поручителів відповідальність за належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого. Застава, будучи майновим запобіжним заходом, може обмежувати право власності особи на певне майно. Саме той факт, що навіть неізоляційні запобіжні заходи потенційно обмежують конституційні права та свободи особи, зумовлює нагальну необхідність забезпечення ефективного правового захисту на етапі їх застосування. У цьому контексті ключова роль належить захиснику – професійному правнику, який відповідно до положень КПК України та Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" [70] є незалежним учасником кримінального провадження, покликаним здійснювати захист прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого.

Процесуальна діяльність захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів має чітко визначений предмет та функціональне призначення, які безпосередньо спрямовані на забезпечення законності, обґрунтованості та пропорційності застосування таких заходів, а також на мінімізацію можливих негативних наслідків для прав та свобод його клієнта.

Предмет процесуальної діяльності захисника під час розгляду питання про застосування неізоляційних запобіжних заходів є багатоаспектним та охоплює

широке коло обставин, які підлягають ретельному аналізу та оцінці. Предмет процесуальної діяльності захисника на вирішальній стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні являє собою складний та багатогранний комплекс фактичних і юридичних обставин, що мають безпосереднє та визначальне значення для прийняття законного, обґрунтованого, справедливого та, що не менш важливо, пропорційного рішення щодо застосування таких заходів. Захисник, як ключовий гарант дотримання прав та законних інтересів особи, яка опинилася під кримінальним переслідуванням, зобов'язаний ретельно дослідити та всебічно проаналізувати кожний аспект цього комплексу обставин.

Одним із першочергових завдань захисника є аналіз обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно до статті 177 КПК України, жоден запобіжний захід не може бути застосований без наявності обґрунтованої підозри, яка має підкріплюватися достатніми доказами. Захисник, маючи право знайомитися з матеріалами клопотання про застосування запобіжного заходу, ретельно вивчає наявні докази, оцінює їхню належність, допустимість та достовірність, а також їхню достатність для обґрунтування підозри. У випадку виявлення слабких місць у доказовій базі сторони обвинувачення, відсутності достатніх підстав для підозри, захисник зобов'язаний донести свою позицію до слідчого судді, наголошуючи на неприпустимості застосування будь-якого запобіжного заходу[71].

Наступним важливим елементом предмету діяльності захисника є оцінка наявності та обґрунтованості ризиків, передбачених статтею 177 КПК України. Сторона обвинувачення, ініціюючи застосування запобіжного заходу, повинна довести існування хоча б одного з визначених законом ризиків, таких як можливість переховування від слідства та суду, знищення доказів, вплив на учасників кримінального провадження, продовження злочинної діяльності тощо. Захисник не повинен сприймати ці твердження як аксіому, а зобов'язаний провести власний критичний аналіз наведених доводів. Він

перевіряє, чи підтверджуються ці ризики конкретними фактами, чи є вони реальними та ймовірними за існуючих обставин, а не лише абстрактними припущеннями. Захисник може наводити контраргументи, спростовуючи наявність таких ризиків або доводячи, що існуючі ризики можуть бути ефективно мінімізовані шляхом застосування менш суворих запобіжних заходів або покладення на підозрюваного/обвинуваченого певних обов'язків[72].

Особливу увагу захисник приділяє дослідженню обставин, що характеризують особу підозрюваного/обвинуваченого. Стаття 178 КПК України прямо передбачає обов'язок слідчого судді, суду враховувати при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу сімейний стан особи, наявність у неї утриманців, стан здоров'я, репутацію, майновий стан, наявність постійного місця проживання та роботи, попередню поведінку, а також інші обставини, що можуть свідчити про її соціальні зв'язки та законослухняність. Захисник активно збирає та надає суду документальні та інші докази, які позитивно характеризують його клієнта, підтверджують його міцні соціальні зв'язки, наявність постійного доходу, позитивну репутацію в суспільстві, що в свою чергу може свідчити про низьку ймовірність його переховування або вчинення інших дій, спрямованих на перешкоджання кримінальному провадженню[73].

Не менш важливим аспектом предмету діяльності захисника є аналіз пропорційності обраного запобіжного заходу. Відповідно до статті 176 КПК України, запобіжний захід має бути співмірним із вагомістю кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа, та з наявними ризиками. Захисник зобов'язаний переконатися, що обраний неізоляційний запобіжний захід є дійсно необхідним для запобігання виявленим ризикам і не є надмірно суворим за наявних обставин. Він може наводити аргументи на користь застосування більш м'якого запобіжного заходу, доводячи, що такий захід зможе забезпечити належну процесуальну поведінку особи без зайвого обмеження її прав і свобод. У випадку застосування надмірно суворого, на думку захисника, неізоляційного

запобіжного заходу, він має право оскаржити відповідну ухвалу слідчого судді в апеляційному порядку, посилаючись на принцип пропорційності, який є одним із фундаментальних принципів застосування запобіжних заходів, що також знаходить своє відображення у практиці Європейського суду з прав людини. [74].

Нарешті, одним із ключових та невід'ємних елементів предмету процесуальної діяльності захисника на стадії розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, включаючи неізоляційні його види, є неухильний та пильний контроль за дотриманням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку розгляду відповідного клопотання. Ця функція захисника є надзвичайно важливою, оскільки саме дотримання чітко регламентованих процедурних норм є однією з найважливіших гарантій законності та обґрунтованості прийнятого рішення, а також забезпечення прав усіх учасників кримінального провадження.

Захисник, беручи участь у судовому засіданні, уважно стежить за тим, щоб розгляд клопотання відбувався у строки, чітко встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України. Недотримання цих строків може свідчити про зволікання або порушення прав особи на своєчасний розгляд питання про застосування до неї запобіжного заходу. Крім того, захисник ретельно контролює дотримання прав усіх учасників процесу, передбачених КПК України. Це включає, зокрема, забезпечення права підозрюваного чи обвинуваченого на ознайомлення з матеріалами клопотання про застосування запобіжного заходу заздалегідь, щоб він мав достатньо часу для підготовки своєї позиції та надання відповідних пояснень. Захисник слідкує за тим, щоб його клієнту було надано реальну можливість надати свої пояснення щодо суті клопотання, висловити свою думку з приводу наведених стороною обвинувачення обґрунтувань та ризиків, а також надати власні аргументи на свій захист[75].

Важливим аспектом контролю є забезпечення права захисника та його клієнта на заявлення клопотань, спрямованих на встановлення важливих для справи обставин, дослідження доказів, виклик та допит свідків тощо. Захисник стежить за тим, щоб усі заявлені клопотання були розглянуті слідчим суддею або судом у встановленому законом порядку та щоб за результатами їх розгляду було прийнято обґрунтоване рішення.

Окрім того, захисник контролює порядок подання та дослідження доказів, наданих сторонами. Він слідкує за тим, щоб усі докази були подані у встановлений законом спосіб, були належними, допустимими та достовірними, а їх дослідження відбувалося з дотриманням прав усіх учасників процесу. У випадку виявлення доказів, отриманих з порушенням закону, захисник має право заявляти клопотання про визнання їх недопустимими.

Будь-які порушення процесуального закону, допущені слідчим суддею або судом під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не повинні залишатися поза увагою захисника. У випадку виявлення таких порушень, захисник зобов'язаний вказати на них суду та вимагати їх усунення. Якщо ж допущені порушення є істотними та могли вплинути на законність та обґрунтованість прийнятої ухвали, вони можуть стати вагомою підставою для оскарження прийнятої ухвали в апеляційному порядку. Апеляційний суд, розглядаючи скаргу захисника, має право скасувати незаконну ухвалу слідчого судді та прийняти нове рішення, яке відповідатиме вимогам кримінального процесуального закону.

Таким чином, предмет процесуальної діяльності захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів є багатогранним та вимагає від нього глибоких знань кримінального процесуального законодавства, вміння аналізувати фактичні обставини справи, критично оцінювати докази та ефективно використовувати процесуальні права для забезпечення належного захисту прав та законних інтересів свого клієнта. Пильний та неухильний контроль захисника за дотриманням процесуального порядку розгляду

клопотання про застосування запобіжного заходу є однією з найважливіших гарантій забезпечення законності та справедливості на цьому відповідальному етапі кримінального провадження. Саме завдяки активній позиції захисника та його увазі до деталей процесу забезпечується дотримання прав усіх учасників, а прийняте рішення є обґрунтованим та відповідає вимогам закону[76].

Недостатня або формальна участь захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів може призвести до серйозних негативних наслідків для підозрюваного чи обвинуваченого. Неповний аналіз обґрунтованості підозри може призвести до застосування запобіжного заходу за відсутності достатніх доказів. Поверхнева оцінка ризиків може стати підґрунтям для обрання надмірно суворого заходу, який не відповідає реальним потребам кримінального провадження. Неврахування обставин, що характеризують особу, може призвести до ігнорування важливих факторів, які свідчать про відсутність наміру ухилятися від слідства чи суду або перешкоджати встановленню істини. Відсутність належного контролю за пропорційністю обраного заходу може призвести до необґрунтованого обмеження прав і свобод особи. Ігнорування процесуальних порушень може узаконити незаконні дії органів досудового розслідування та суду[77].

Саме тому подальші наукові дослідження у цій надзвичайно важливій сфері мають бути спрямовані на глибоке виявлення та всебічний аналіз існуючих проблемних аспектів практичної діяльності захисника на даній стадії кримінального процесу. Необхідно дослідити фактори, що перешкоджають ефективній реалізації захисником своїх функцій, виявити типові помилки та недоліки у його роботі, проаналізувати існуючі законодавчі прогалини та колізії, а також дослідити вплив організаційних та процедурних факторів на якість захисту.

На основі проведеного аналізу необхідно розробити конкретні та практично орієнтовані шляхи підвищення ефективності процесуальної діяльності захисника на етапі застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Ці шляхи можуть включати в себе вдосконалення законодавчого регулювання прав та обов'язків захисника, розробку методичних рекомендацій та стандартів адвокатської діяльності на даній стадії, підвищення кваліфікації адвокатів у сфері кримінального процесу, впровадження ефективних механізмів контролю за якістю надання правової допомоги, а також налагодження конструктивної взаємодії між захисниками, органами досудового розслідування та судом на засадах взаємної поваги та дотримання законності.

У кінцевому підсумку, підвищення ефективності процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів є невід'ємною складовою процесу зміцнення засад правової держави в Україні та забезпечення належного рівня захисту прав людини у сфері кримінального судочинства. Лише за умови активної, компетентної та принципової участі захисника на цьому відповідальному етапі кримінального провадження можна досягти справжньої справедливості, запобігти свавіллю та забезпечити неухильне дотримання фундаментальних прав і свобод кожної особи, яка опинилася під кримінальним переслідуванням[78].

Застосування неізоляційних запобіжних заходів ґрунтується на засадах гуманізму, мінімального втручання у приватне життя особи та дотримання принципу презумпції невинуватості. Вибір запобіжного заходу здійснюється на основі індивідуальної оцінки ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, серед яких: можливість підозрюваного переховуватися від органів досудового розслідування або суду; впливати на свідків, потерпілих, експертів; знищити чи спотворити докази; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; продовжити злочинну діяльність. Особисте зобов'язання передбачає добровільне взяття особою на себе зобов'язання дотримуватись визначених судом або слідчим суддею правил поведінки: не залишати місце проживання без дозволу, не спілкуватися з окремими особами, здати закордонний паспорт тощо. Це найм'якша форма запобіжного заходу, яка вимагає мінімального втручання в особисте життя. Особиста порука передбачає участь третьої особи

— фізичної чи юридичної, яка виступає гарантом того, що підозрюваний буде виконувати свої обов'язки. Важливою умовою є бездоганна репутація поручителя та його авторитет у суспільстві. Захисник повинен ретельно перевірити ці обставини і надати відповідні докази суду. Застава є одним із найбільш поширених способів забезпечення участі особи у кримінальному провадженні. Її розмір встановлюється з урахуванням тяжкості злочину, матеріального становища підозрюваного, ризиків, визначених законом. Невиконання умов застави може призвести до її звернення в дохід держави[79].

Таким чином, неізоляційні запобіжні заходи є важливим інструментом у системі кримінального судочинства, який дозволяє ефективно забезпечувати цілі кримінального провадження без надмірного обмеження прав особи. Роль захисника полягає в тому, щоб забезпечити вибір судом найбільш м'якого заходу, достатнього для запобігання ризикам, зазначеним у КПК.

Значення неізоляційних запобіжних заходів зростає в контексті забезпечення балансу між інтересами слідства та правами особи. Їх застосування відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини, зокрема статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на свободу та особисту недоторканність. Тому законодавець передбачив перевагу застосування м'якших запобіжних заходів у разі, коли це є достатнім для досягнення цілей кримінального провадження. Крім того, вибір неізоляційного заходу передбачає всебічний аналіз обставин, зокрема: Особистість підозрюваного — соціальний статус, сімейний стан, наявність роботи, позитивна характеристика з місця проживання чи роботи, відсутність судимостей. Обставини вчинення правопорушення — чи було це вперше, чи є ознаки рецидиву, чи є інші учасники злочину. Співпраця з органами слідства — добровільна явка, визнання вини, надання показань. Варто зазначити, що суд не зобов'язаний обирати найсуворіший запобіжний захід. Навпаки, згідно з принципом мінімального обмеження прав, пріоритет мають саме неізоляційні

заходи. Лише у разі, коли вони є явно недостатніми, може бути застосоване тримання під вартою як винятковий захід[80].

Судова практика свідчить (Додаток), що обґрунтованість застосування неізоляційного заходу напряду залежить від активної позиції захисника, який подає докази, що свідчать про відсутність ризиків, передбачених статтею 177 КПК. Це можуть бути документи про місце роботи, довідки з медичних установ, характеристики, а також особисті гарантії від родичів або колег. Також важливо враховувати економічний аспект. Наприклад, застосування застави як запобіжного заходу не має ставити підозрюваного чи його родину у стан фактичного злиднів. Тому захисник має право просити про визначення застави в розмірі, що відповідає реальному матеріальному становищу особи. Отже, перший розділ дослідження — це не лише формальний опис видів неізоляційних запобіжних заходів, але і аналіз їх правової природи, ролі у кримінальному провадженні, умов застосування та значення в системі гарантування прав і свобод людини.

Процесуальна діяльність захисника на стадії обрання запобіжного заходу є ключовою у забезпеченні прав та законних інтересів підозрюваного. Захисник не лише представляє інтереси особи в суді, а й активно впливає на процес прийняття рішення про доцільність, вид і умови застосування запобіжного заходу. Його участь дозволяє забезпечити баланс між публічним інтересом держави у здійсненні правосуддя та приватним інтересом особи у збереженні особистої свободи. Роль захисника у цьому процесі не можна зводити лише до формального представництва — йдеться про активну, ініціативну участь, яка вимагає від адвоката глибокого розуміння не лише норм кримінального процесу, а й здатності швидко реагувати на зміну обставин справи, аналізувати ризики, оцінювати правову перспективу кожного із запобіжних заходів. Захисник повинен діяти стратегічно: не лише спростовувати доводи сторони обвинувачення, а й пропонувати альтернативи, демонструючи, що обраний слідчим запобіжний захід є надмірним або необґрунтованим. Участь захисника

забезпечує реалізацію ряду конституційних прав особи, зокрема: права на правову допомогу (ст. 59 Конституції України); права на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції); права не бути підданим надмірному втручанню у приватне життя (ст. 32 Конституції, ст. 8 Європейської конвенції з прав людини) [81].

Захисник також виконує важливу превентивну функцію — його присутність змушує сторону обвинувачення дотримуватися встановлених процедур та не допускати зловживань. Суд, у свою чергу, змушений більш обґрунтовано підходити до оцінки доказів, наданих як слідством, так і стороною захисту. У випадках, коли підозрюваний в силу свого соціального статусу, ментального стану або браку правових знань не в змозі самостійно захищати свої права, роль адвоката набуває ще більшої ваги. Захисник повинен стежити за тим, щоб дії слідчого або прокурора не суперечили засадам справедливості, законності та рівності сторін у процесі. Якщо ці принципи порушуються — адвокат повинен оперативно подавати відповідні скарги, звернення до суду, а у разі потреби — до Вищої ради правосуддя або Європейського суду з прав людини. Окрім того, адвокат повинен оцінити всі можливі наслідки обрання конкретного запобіжного заходу для свого клієнта: вплив на професійну діяльність, сімейні обставини, стан здоров'я, громадське становище. Ця інформація подається до суду у вигляді додаткових доказів, що мають переконати суддю в доцільності більш м'якого заходу або взагалі у відсутності необхідності його застосування. Одним із найважливіших аспектів діяльності захисника на стадії обрання запобіжного заходу є збір та належне подання доказів, що підтверджують відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, а також демонструють, що неізоляційний захід буде достатнім для досягнення цілей кримінального провадження. До таких доказів належать: Документи про наявність постійного місця проживання — підтверджують, що особа не має наміру переховуватись. Довідки з місця роботи або навчання — свідчать про соціальну інтегрованість підозрюваного. Позитивні

характеристики від роботодавця, колег, сусідів, органів місцевого самоврядування — формують у суду уявлення про особу як добропорядного громадянина. Довідки про стан здоров'я, необхідність догляду за непрацездатними членами родини, наявність дітей— можуть бути вирішальними при обранні домашнього арешту або особистого зобов'язання замість тримання під вартою. Гарантії поручителів — у разі обрання особистої поруки. Захисник також може ініціювати виклик свідків, поручителів у судові засідання для підтвердження їх готовності забезпечити належну поведінку підозрюваного. Особливо важливо, щоб зібрані документи відповідали вимогам процесуального закону — були оформлені належним чином, мали печатки, підписи, дату видачі тощо. У разі сумнівів у достовірності документів суд може відмовити в урахуванні таких доказів, тому адвокат повинен заздалегідь перевірити їх якість[82].

Захисник також готує мотивоване заперечення на клопотання слідчого або прокурора, в якому аналізує кожен із ризиків, наведений стороною обвинувачення, та аргументовано доводить, чому вони є надуманими або недостатніми для обрання суворого запобіжного заходу. Після винесення ухвали слідчим суддею або судом про обрання запобіжного заходу, захисник має право ініціювати її перегляд у порядку апеляційного провадження або звертатися із клопотанням про зміну вже обраного запобіжного заходу на більш м'який. Ця стадія є не менш важливою за сам процес обрання заходу, оскільки дозволяє захисту реагувати на зміни обставин і боротися за права підзахисного навіть після винесення судового рішення. Апеляційне оскарження ухвали Відповідно до статті 309 КПК України, ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу може бути оскаржена в апеляційному порядку. Захисник має 5 днів з моменту оголошення ухвали для подання апеляційної скарги. У скаргі адвокат повинен: Вказати на процесуальні порушення, допущені при розгляді клопотання: відсутність належного повідомлення, неповне дослідження доказів, упередженість суду тощо. Навести доводи щодо

необґрунтованості ризиків, які стали підставою для обрання запобіжного заходу: відсутність реальних фактів, що підтверджують намір переховуватись, впливати на слідство тощо[83].

Підкреслити наявність альтернативних засобів процесуального контролю, які не потребують ізоляції особи або жорстких обмежень (наприклад, особисте зобов'язання замість домашнього арешту). У разі задоволення апеляційної скарги, ухвала слідчого судді скасовується, і суд може або ухвалити нове рішення, або направити справу на новий розгляд. Таким чином, апеляційне провадження — ефективний інструмент захисту, який дозволяє не допустити порушення прав підозрюваного. Клопотання про зміну запобіжного заходу захисник також має право подати клопотання про зміну запобіжного заходу у разі зміни обставин, що були підставою для його обрання. До таких змін належать: завершення активної фази слідства; зникнення ризиків, визначених у ст. 177 КПК (наприклад, допитано свідків, проведено всі необхідні експертизи); зміна особистих або сімейних обставин підозрюваного; погіршення стану здоров'я; зразкова поведінка підозрюваного під час виконання запобіжного заходу. У клопотанні захисник має обґрунтувати, чому подальше застосування обраного заходу є недоцільним, та запропонувати альтернативний, менш обтяжливий захід. До клопотання додаються відповідні документи, які підтверджують зміни в обставинах.

Судова практика свідчить (Додаток), що ефективне клопотання про зміну запобіжного заходу часто призводить до часткового або повного пом'якшення обмежень, особливо якщо сторона обвинувачення не може надати переконливих аргументів на користь подальшого застосування жорсткого заходу. Отже, після обрання запобіжного заходу діяльність захисника не припиняється — навпаки, саме в цей період він має всі можливості впливати на ситуацію, домагатися справедливого перегляду ухвали, ініціювати зміну умов тримання підозрюваного або його звільнення з-під домашнього арешту чи зобов'язання під заставою. Однією з важливих складових процесуальної

діяльності захисника є ефективна та системна взаємодія з підозрюваним, а також з іншими учасниками кримінального провадження — слідчим, прокурором, слідчим суддею, поручителями, членами родини тощо. Така взаємодія має на меті не лише захистити права підзахисного, а й забезпечити належне виконання умов неізоляційного запобіжного заходу, уникнути його порушення та запобігти застосуванню суворіших заходів[84].

Захисник повинен постійно підтримувати контакт із підзахисним, зокрема:

- Надавати правові роз'яснення щодо прав і обов'язків особи під час дії запобіжного заходу, особливо щодо обмежень (наприклад, заборони залишати місце проживання, спілкуватися з певними особами, змінювати місце перебування без дозволу слідчого).

- Контролювати дотримання умов заходу: слід стежити за тим, щоб підозрюваний виконував вимоги слідчого судді, не порушував обмеження, вчасно з'являвся до слідчого або прокурора.

- Консультувати щодо поведінки у спілкуванні з органами досудового розслідування: пояснити, як відповідати на запитання, коли можна скористатись правом не свідчити, в яких випадках виклик слідчого є неправомірним.

- Психологічна підтримка: особливо у випадках домашнього арешту, який може негативно впливати на психоемоційний стан особи. Захисник повинен сприяти збереженню контакту підозрюваного з родиною, роботодавцем, соціальним.

Часто саме члени родини або близькі виступають як поручителі або особи, що гарантують виконання підозрюваним покладених обов'язків. У такому разі захисник:

- Пояснює їм зміст та наслідки особистої поруки.
- Готує необхідні документи для суду.
- Забезпечує їх участь у судовому засіданні як сторони, що дає додаткові гарантії на користь застосування неізоляційного заходу.

Крім того, родичі можуть надавати важливу інформацію та документи, що допомагають обґрунтувати зміну або пом'якшення запобіжного заходу (довідки про стан здоров'я, догляд за дітьми тощо) [85].

Хоча захисник і перебуває в опозиційній ролі до органів обвинувачення, професійна та зважена комунікація може стати ефективним інструментом для досягнення результату:

- Захисник має право подавати слідчому письмові клопотання про зняття певних обмежень (наприклад, дозвіл виїзду за межі регіону на лікування чи в особистих справах).
- У разі зміни обставин — інформувати прокурора та подавати клопотання про зміну запобіжного заходу.
- У спілкуванні з судом — дотримання професійної етики, чітка аргументація, надання всіх необхідних доказів у строки, визначені КПК[86].

Відповідно до ст. 199 КПК України, у разі порушення умов запобіжного заходу суд може застосувати більш суворий захід, включаючи тримання під вартою. Захисник зобов'язаний:

- Регулярно нагадувати підзахисному про наслідки порушення умов.
- Контролювати документообіг щодо явки до слідчого (відмітки, підписи, розписки).
- У разі незначних порушень — подавати пояснення до суду або слідчого з метою уникнення застосування жорсткішого заходу.

Таким чином, взаємодія захисника з усіма учасниками процесу — це не пасивне спостереження, а професійна комунікація та управління ризиками, що дозволяє зберегти особисту свободу підозрюваного та забезпечити належне дотримання норм процесуального права.

Діяльність захисника у кримінальному процесі, зокрема під час застосування запобіжних заходів, не обмежується виключно національним законодавством. Вона також регулюється міжнародними стандартами, зокрема тими, що встановлені Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ),

практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), а також Основними принципами ООН щодо ролі адвокатів (1990) та іншим міжнародним правом. Дотримання цих норм є обов'язковим для України, що випливає з її міжнародно-правових зобов'язань.

Стаття 5 ЄКПЛ гарантує кожному право на свободу та особисту недоторканність. Згідно з ЄСПЛ, будь-яке позбавлення волі, включаючи застосування домашнього арешту або інших обмежень, має бути виключним заходом, який застосовується лише тоді, коли інші, менш обтяжливі заходи не можуть забезпечити цілі кримінального провадження.

Роль захисника тут полягає у моніторингу обґрунтованості та пропорційності обраного запобіжного заходу, а також у доведенні перед судом наявності ефективних альтернатив. Згідно з практикою ЄСПЛ у справах «Нечипорук і Йонкало проти України», «Іванов проти України», «Барановський проти Польщі», адвокат має право і обов'язок наполягати на дотриманні принципу мінімального втручання у свободу особи.

Відповідно до статті 6 ЄКПЛ, кожен має право на справедливий судовий розгляд, включаючи право на допомогу захисника з перших стадій провадження. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що відсутність або формальність участі адвоката на стадії обрання запобіжного заходу є порушенням цього права. Суд у справі «Сальдуз проти Туреччини» чітко вказав, що затримана особа повинна мати доступ до адвоката до першого допиту, а не лише під час розгляду справи по суті [87].

Захисник, діючи відповідно до цих норм, повинен:

- забезпечити реальний, а не формальний доступ до правосуддя;
- захищати підозрюваного від зловживань з боку правоохоронних органів;
- стежити за повнотою та правомірністю дій слідчого судді[88].

Міжнародні стандарти наголошують: обмеження прав людини допускається лише тоді, коли воно є необхідним у демократичному суспільстві,

пропорційним меті, яку переслідує, і застосованим на основі належної процедури. У контексті запобіжних заходів це означає, що тримання під вартою чи домашній арешт має застосовуватися лише як винятковий захід, а не як норма.

ЄСПЛ вказує, що відсутність індивідуального підходу до кожної ситуації або обрання запобіжного заходу лише на підставі тяжкості обвинувачення є порушенням статті 5 ЄКПЛ. У справах «Христов проти Болгарії» та «Калєв проти України» ЄСПЛ визнав, що стандарт "обґрунтованої підозри" та аналіз ризиків мають бути підтверджені доказами, а не лише припущеннями правоохоронців[89].

Захисник, посилаючись на такі рішення, має право вимагати:

- детального обґрунтування ризиків, передбачених ст. 177 КПК України;
- пояснення, чому інші запобіжні заходи є недостатніми;
- врахування особистих обставин підозрюваного: вік, стан здоров'я, соціальний статус, місце проживання.

У разі незаконного застосування запобіжного заходу чи тримання особи під домашнім арештом без належного обґрунтування, держава несе відповідальність перед особою, включаючи відшкодування моральної та матеріальної шкоди, що впливає з практики ЄСПЛ.

Захисник може ініціювати відповідні процесуальні дії — скарги до національних інстанцій, а за потреби — підготувати звернення до Європейського суду з прав людини. У таких випадках документування всіх порушень і збереження доказової бази є обов'язковим.

Таким чином, міжнародні правові стандарти надають адвокату потужний арсенал засобів захисту, якими необхідно грамотно користуватися задля ефективної протидії незаконному чи необґрунтованому застосуванню запобіжних заходів. Реалізація цих стандартів у національній практиці — одне з головних завдань правозахисної діяльності захисника в Україні [90].

Незважаючи на закріплені у законодавстві повноваження захисника, його реальна роль у процесі застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, часто стикається з низкою серйозних проблем, що знижують ефективність правової допомоги та ставлять під загрозу реалізацію принципів справедливого судочинства. Водночас існують перспективи удосконалення цього інституту, які можуть посилити гарантії захисту прав і свобод підозрюваного.

У багатьох випадках участь захисника зводиться до суто процедурного представництва: він присутній у суді, але не має реального впливу на рішення суду щодо обрання запобіжного заходу. Нерідко слідчі судді ухвалюють рішення, опираючись переважно на доводи сторони обвинувачення, а аргументи захисника ігнорують або оцінюють поверхово.

Захисник часто не має повного доступу до всіх документів, що слугували підставою для клопотання про запобіжний захід. Це обмежує можливість підготувати ефективну позицію захисту, надати обґрунтовані заперечення і підготувати докази на користь альтернативного заходу.

Клопотання про застосування запобіжного заходу часто надходить до захисника за кілька годин до судового засідання, що позбавляє його можливості підготувати повноцінну правову позицію, зібрати документи, знайти поручителів чи свідків.

У низці випадків прокурори або слідчі створюють тиск на захисника або підозрюваного, формуючи хибне враження про "невідворотність" застосування суворого запобіжного заходу. Така практика підриває довіру до суду і ролі адвоката [91].

Навіть у разі подання переконливих доказів, що свідчать про відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, суд часто не бере їх до уваги або не надає їм належної оцінки в ухвалі.

Функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів полягає у забезпеченні

ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від необґрунтованого та незаконного обмеження їхніх прав і свобод. Це призначення реалізується через виконання захисником низки важливих функцій:

Перш за все, захисник виконує функцію надання кваліфікованої юридичної допомоги та консультування свого клієнта. Це включає детальне роз'яснення підозрюваному/обвинуваченому його прав та обов'язків на стадії обрання запобіжного заходу, інформування про можливі наслідки застосування того чи іншого виду неізоляційного заходу, допомогу у розумінні суті висунутих обвинувачень та обґрунтування клопотання про застосування запобіжного заходу, а також консультування щодо подальшої стратегії захисту.

Ключовою функцією захисника є активна участь у судових засіданнях з розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Захисник висловлює свою обґрунтовану позицію щодо клопотання сторони обвинувачення, наводить контраргументи, підкріплені доказами, надає суду докази на користь свого клієнта, заявляє необхідні клопотання (про допит свідків, дослідження документів тощо), ставить запитання учасникам процесу та виступає з обґрунтованими запереченнями проти доводів прокурора. Ефективна та професійна участь захисника у судовому засіданні є запорукою всебічного, повного та об'єктивного розгляду питання про застосування запобіжного заходу.

Важливу роль відіграє функція збору та подання доказів на користь підозрюваного/обвинуваченого. Захисник, використовуючи надані йому законом права, самостійно збирає відомості, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, зокрема шляхом опитування осіб, витребування документів. Зібрані докази, що свідчать про відсутність ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, або про можливість застосування більш м'якого запобіжного заходу, своєчасно подаються до суду для їхнього врахування при прийнятті рішення.

Захисник також виконує функцію застосування тактичних прийомів захисту, спрямованих на мінімізацію обмежень прав і свобод клієнта. Це може включати акцентування уваги суду на позитивних якостях особи, наданні переконливих аргументів щодо відсутності реальних ризиків, вказівці на можливість застосування альтернативних, менш суворих запобіжних заходів, таких як особисте зобов'язання або особиста порука, які, на думку захисника, зможуть забезпечити належну процесуальну поведінку особи[92].

У випадку незгоди з ухвалою слідчого судді про застосування неізоляційного запобіжного заходу, захисник реалізує функцію оскарження такого рішення до апеляційного суду. В апеляційній скарзі захисник наводить детальні аргументи щодо незаконності або необґрунтованості ухвали слідчого судді, просить апеляційний суд скасувати її та відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу або обрати більш м'який захід.

Після обрання неізоляційного запобіжного заходу захисник продовжує виконувати функцію контролю за дотриманням умов його застосування. Він роз'яснює клієнту його обов'язки, передбачені ухвалою суду, а також здійснює моніторинг дій органів досудового розслідування та прокуратури щодо дотримання прав клієнта під час виконання запобіжного заходу. У разі виявлення порушень, захисник вживає необхідних правових заходів для їхнього усунення та відновлення порушених прав.

Нарешті, однією з важливих функцій захисника є ініціювання процедури зміни або скасування застосованого неізоляційного запобіжного заходу за наявності відповідних підстав, передбачених статтею 201 КПК України. До таких підстав можуть належати зміна обставин, що були враховані при обранні запобіжного заходу, відпадиння існуючих ризиків, завершення певних слідчих дій, що усувають необхідність у подальшому застосуванні запобіжного заходу, або виявлення нових обставин, що свідчать про можливість застосування більш

м'якого заходу або про відсутність потреби у його подальшому застосуванні[93].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів є надзвичайно важливим елементом забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні. Предмет цієї діяльності охоплює широкий спектр фактичних та юридичних обставин, що мають значення для прийняття законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Функціональне призначення діяльності захисника полягає у наданні кваліфікованої юридичної допомоги, активній участі у процесі обрання запобіжного заходу, зборі та поданні доказів, застосуванні тактичних прийомів захисту, оскарженні незаконних рішень та контролі за дотриманням умов застосування обраного заходу. Ефективна та професійна реалізація цих функцій є невід'ємною умовою для забезпечення дотримання принципу верховенства права та побудови справедливого кримінального судочинства у демократичній правовій державі.

Актуальність дослідження феномену процесуальної діяльності захисника на етапі застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні зумовлена низкою вагомих чинників, які відображають сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції та зростаючу увагу до забезпечення високих стандартів захисту прав людини[94].

По-перше, зростання ролі захисника у кримінальному провадженні є об'єктивною тенденцією, що відображає еволюцію розуміння сутності кримінального процесу як змагального, де рівність сторін обвинувачення та захисту є ключовою передумовою для встановлення істини та винесення справедливого рішення. На ранніх стадіях кримінального провадження, зокрема під час вирішення питання про застосування запобіжних заходів, участь кваліфікованого захисника є особливо важливою. Саме на цьому етапі закладаються основи подальшого провадження, визначається ступінь

обмеження прав та свобод особи, що може мати далекосяжні наслідки для її подальшої долі. Активна та компетентна участь захисника з моменту фактичного затримання особи або повідомлення їй про підозру дозволяє забезпечити дотримання її прав на отримання правової допомоги, на мовчання, на оскарження незаконних дій органів досудового розслідування, що є критично важливим для запобігання свавілля та зловживанням з боку держави.

По-друге, необхідність забезпечення належного рівня захисту прав осіб, щодо яких розглядається питання про застосування запобіжних заходів, зокрема не пов'язаних з триманням під вартою, є нагальною потребою сучасної правової системи. Незважаючи на те, що неізоляційні запобіжні заходи є менш суворими порівняно з триманням під вартою, їх застосування все ж тягне за собою значні обмеження прав та свобод особи. Особисте зобов'язання покладає низку обов'язків, невиконання яких може призвести до більш суворих наслідків, а застава, хоч і є майновим заходом, може суттєво впливати на фінансове становище особи та її сім'ї. Тому, забезпечення належного правового захисту на цьому етапі є критично важливим для того, щоб такі обмеження були законними, обґрунтованими, пропорційними та відповідали європейським стандартам у сфері прав людини. Ефективна участь захисника дозволяє запобігти формальному підходу до розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів, забезпечити всебічне врахування обставин справи та особи підозрюваного/обвинуваченого, а також мінімізувати негативні наслідки застосування таких заходів.

По-третє, аналіз предмета та функціонального призначення діяльності захисника на етапі застосування неізоляційних запобіжних заходів сприятиме підвищенню ефективності правового захисту. Глибоке розуміння сутності діяльності захисника на цьому етапі, чітке визначення його прав, обов'язків та тактичних можливостей дозволить адвокатам більш ефективно здійснювати захист прав та законних інтересів своїх клієнтів. Це включає вміння правильно аналізувати обґрунтованість підозри та ризиків, збирати та подавати до суду

необхідні докази, ефективно використовувати процесуальні інструменти для оскарження незаконних або необґрунтованих рішень, а також контролювати дотримання умов застосування обраних запобіжних заходів.

Нарешті, дослідження цієї проблематики сприятиме зміцненню засад справедливого кримінального судочинства. Справедливість кримінального процесу значною мірою залежить від забезпечення реальної змагальності сторін та надання підозрюваному/обвинуваченому можливості ефективно захищатися від обвинувачення. Активна та компетентна участь захисника на етапі застосування запобіжних заходів є важливою гарантією дотримання принципу презумпції невинуватості, права на свободу та особисту недоторканність, а також інших фундаментальних прав людини. Глибоке розуміння ролі захисника на цьому етапі та вдосконалення його процесуальної діяльності є важливим кроком на шляху до побудови дійсно справедливої та гуманної системи кримінальної юстиції, яка відповідає європейським стандартам та міжнародним зобов'язанням України у сфері захисту прав людини[95].

Таким чином, функціональне призначення процесуальної діяльності захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів є комплексним та багаторівневим, охоплюючи весь спектр дій, спрямованих на забезпечення всебічного та ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від будь-якого необґрунтованого втручання у їхні фундаментальні права і свободи. Активна, компетентна та послідовна реалізація захисником усіх вищезазначених функцій, починаючи з моменту першого контакту з клієнтом і завершуючи можливим ініціюванням перегляду застосованого запобіжного заходу, є незамінною запорукою дотримання фундаментальних принципів законності, справедливості та пропорційності при вирішенні питання про застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Лише за таких умов можна забезпечити належний баланс між інтересами держави у здійсненні правосуддя та правом кожної людини на

свободу та особисту недоторканність, а також на справедливий судовий розгляд.

Процесуальна діяльність захисника на етапі застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні являє собою фундамент ефективного захисту прав та законних інтересів особи, яка опинилася у сфері кримінального переслідування. Ця діяльність є не просто формальною присутністю адвоката, а активним, багатогранним та стратегічно спрямованим процесом, що охоплює широкий спектр дій та рішень, покликаних забезпечити справедливість та законність на одному з найбільш відповідальних етапів кримінального процесу.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Особливості процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів на досудовому провадженні.

Інститут захисту є однією з фундаментальних засад справедливого кримінального провадження, оскільки забезпечує реалізацію права особи на кваліфіковану юридичну допомогу, проте в Україні, незважаючи на значні кроки, зроблені у напрямку реформування кримінального процесуального законодавства, процесуальний статус захисника все ще містить низку проблем та потребує подальшого удосконалення для повноцінного забезпечення прав та законних інтересів підозрюваних, обвинувачених та засуджених, зокрема, однією з ключових проблем є недостатній обсяг прав захисника на початковому етапі кримінального провадження, адже існують обмеження у можливостях участі у слідчих діях, ініційованих слідчим або прокурором, ознайомленні з матеріалами до початку судового розгляду, а також у збиранні доказів на стороні захисту, що ставить сторону захисту у нерівне становище порівняно зі стороною обвинувачення, яка має значно ширші можливості для формування доказової бази, крім того, ефективність діяльності захисника значною мірою залежить від його незалежності, однак на практиці адвокати можуть стикатися з різного роду тиском, перешкодами у здійсненні професійної діяльності, випадками порушення адвокатської таємниці, а відсутність дієвих механізмів захисту від такого втручання негативно впливає на якість правової допомоги, також система безоплатної правової допомоги є важливим інструментом забезпечення права на захист для соціально незахищених категорій громадян, проте існують проблеми з її фінансуванням, кадровим забезпеченням, а також

якістю надаваних послуг, нерідко адвокати, які надають БПД, є перевантаженими, що може впливати на повноцінність захисту, окрім цього, деякі положення Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються прав та обов'язків захисника, є нечіткими або допускають різне тлумачення, що може призводити до колізій у правозастосовній практиці та порушення прав учасників кримінального провадження.

До того ж, захисник не завжди має право оскаржувати певні процесуальні рішення слідчого судді, суду або прокурора, навіть якщо вони безпосередньо порушують права його підзахисного, а розширення кола рішень, які можуть бути оскаржені захисником, сприяло б більш ефективному контролю за законністю дій органів досудового розслідування та суду, і на сьогоднішній день не існує достатньо ефективних та швидких механізмів реагування на випадки порушення прав адвокатів з боку органів державної влади, що знижує рівень захищеності адвокатської діяльності та може призводити до безкарності за такі порушення, проте перспективи удосконалення процесуального статусу захисника включають необхідність розгляду можливості розширення прав захисника на етапі досудового розслідування, зокрема шляхом надання права брати участь у всіх слідчих (розшукових) діях, що проводяться за участю його підзахисного, забезпечення своєчасного та повного доступу до матеріалів кримінального провадження, зібраних на етапі досудового розслідування, закріплення права на ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій та експертиз, а також надання права на оскарження окремих процесуальних рішень слідчого та прокурора на ранніх стадіях провадження, для забезпечення належної незалежності захисника необхідно створити дієві механізми запобігання незаконному втручанню в адвокатську діяльність, посилити відповідальність за порушення прав адвокатів та адвокатської таємниці, забезпечити ефективний розгляд скарг адвокатів на дії органів державної влади та удосконалити законодавство щодо гарантій адвокатської діяльності [96].

Подальше удосконалення системи БПД потребує збільшення обсягів фінансування, підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БПД, розробки та впровадження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги та забезпечення рівномірного доступу до БПД на всій території України, необхідно здійснити аналіз чинних норм КПК України, що регулюють процесуальний статус захисника, з метою усунення нечіткостей та прогалин, зокрема, слід чітко визначити обсяг прав та обов'язків захисника на різних стадіях кримінального провадження, перегляд переліку процесуальних рішень, які можуть бути оскаржені захисником, сприятиме більш ефективному захисту прав та законних інтересів підзахисних, зокрема, слід розглянути можливість оскарження рішень, які можуть суттєво вплинути на хід кримінального провадження або права особи, законодавче закріплення чітких та дієвих механізмів реагування на порушення прав адвокатів з боку органів державної влади, включаючи можливість швидкого оскарження таких дій та притягнення винних до відповідальності, є важливим кроком у забезпеченні належного рівня захисту, посилення ролі Національної асоціації адвокатів України у захисті прав адвокатів, контролі за дотриманням професійної етики та підвищенні кваліфікації адвокатів сприятиме зміцненню інституту захисту в цілому, отже, удосконалення процесуального статусу захисника є важливим завданням для забезпечення справедливого кримінального провадження та реалізації права особи на кваліфіковану юридичну допомогу, а вирішення існуючих проблем та реалізація запропонованих перспектив сприятимуть підвищенню ефективності діяльності захисників, зміцненню гарантій їх незалежності та забезпеченню рівності сторін у кримінальному процесі, подальша реформа кримінального процесуального законодавства повинна враховувати міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини та кращий світовий досвід у цій галузі, і тільки за таких умов інститут захисту зможе повноцінно виконувати свою важливу функцію у демократичному суспільстві[97] .

Однією з важливих проблем залишається недостатня взаємодія захисника з органами досудового розслідування. Часто адвокати стикаються з формальним підходом слідчих та прокурорів до їхніх клопотань, відмовами у проведенні необхідних слідчих дій, ненаданням своєчасної інформації про хід розслідування. Це ускладнює ефективне здійснення захисту та збір доказів на користь підзахисного. Перспективою у цьому напрямку є законодавче закріплення обов'язку органів досудового розслідування більш обґрунтовано та мотивовано розглядати клопотання захисника, а також встановлення чітких строків для їх розгляду. Крім того, необхідно посилити відповідальність за безпідставне ігнорування законних вимог адвоката.

Іншою серйозною проблемою є недостатній рівень професійної підготовки деяких захисників, особливо тих, які залучаються за рахунок держави. Хоча система безоплатної правової допомоги відіграє важливу соціальну роль, якість надаваних послуг не завжди відповідає високим стандартам. Перспективою тут є запровадження обов'язкових програм підвищення кваліфікації для адвокатів, які надають БПД, посилення контролю за якістю їхньої роботи та розробка чітких критеріїв оцінки ефективності їхньої діяльності. Можливо, варто також розглянути питання про диференціацію оплати праці адвокатів БПД залежно від складності справи та результативності захисту[98].

Окремої уваги потребує питання забезпечення конфіденційності спілкування між захисником та клієнтом. Непоодинокі випадки, коли органи досудового розслідування намагаються отримати інформацію, що становить адвокатську таємницю, або чинять тиск на клієнтів з метою розкриття змісту їхніх розмов з адвокатом. Для вирішення цієї проблеми необхідно посилити законодавчі гарантії адвокатської таємниці, чітко визначити межі її дії та встановити сувору відповідальність за її порушення. Важливо також забезпечити можливість конфіденційного спілкування захисника з особою, яка перебуває під вартою, без будь-якого контролю з боку адміністрації місця утримання.

Перспективним напрямком є активніше використання інформаційних технологій у діяльності захисника. Впровадження електронного документообігу, онлайн-доступ до матеріалів кримінального провадження, можливість дистанційної участі у судових засіданнях могли б значно полегшити роботу адвоката та підвищити ефективність захисту. Однак для цього необхідно забезпечити належний рівень кібербезпеки та захисту персональних даних.

Важливим аспектом є також підвищення ролі адвокатської спільноти у формуванні стандартів професійної діяльності та контролі за їх дотриманням. Національна асоціація адвокатів України повинна мати більше повноважень у питаннях дисциплінарної відповідальності адвокатів та розробці обов'язкових для всіх членів професії правил етики та стандартів якості надання правової допомоги[99].

Розглядаючи далі проблематику та перспективи удосконалення процесуального статусу захисника в Україні, неможливо оминати питання ефективності оскарження незаконних дій та рішень органів досудового розслідування та суду. На сьогоднішній день механізми оскарження не завжди є дієвими та оперативними, що може призводити до затягування кримінального провадження та порушення прав підзахисних. Захисники часто стикаються з формальними відмовами у задоволенні їхніх скарг або з тривалим строком їх розгляду. Перспективою у цьому напрямку є запровадження більш чітких та стислих строків розгляду скарг захисників, а також підвищення відповідальності посадових осіб за порушення процедури їх розгляду. Крім того, необхідно розширити перелік рішень, які можуть бути оскаржені захисником на етапі досудового розслідування, особливо тих, що суттєво впливають на права та законні інтереси його клієнта.

Ще однією важливою проблемою є нерівність сторін у кримінальному процесі. Незважаючи на законодавче закріплення принципу змагальності, на практиці сторона обвинувачення часто має значно більше ресурсів та

можливостей для збирання доказів та впливу на хід провадження. Захисник, особливо у справах, що розслідуються складними та розгалуженими злочинними угрупованнями або стосуються економічних злочинів, може відчувати брак часу, фінансових ресурсів та можливостей для проведення власного ефективного розслідування. Перспективою вирішення цієї проблеми є надання захиснику більш широких процесуальних можливостей для збирання доказів, включаючи право на залучення приватних експертів та детективів на рівних засадах зі стороною обвинувачення, а також забезпечення рівного доступу до інформації та матеріалів кримінального провадження[100].

Особливої уваги заслуговує питання захисту професійних прав адвокатів. Випадки перешкоджання адвокатській діяльності, погрози, напади на адвокатів, незаконні обшуки в їхніх офісах та порушення адвокатської таємниці є неприпустимими та підривають саму основу справедливого правосуддя. Необхідно посилити кримінальну відповідальність за посягання на життя, здоров'я та майно адвокатів у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності, а також забезпечити ефективне розслідування таких злочинів. Важливим є також створення незалежного органу з питань захисту прав адвокатів, який би мав реальні повноваження для оперативного реагування на випадки порушень та притягнення винних до відповідальності.

Перспективним є розвиток інституту адвокатського самоврядування. Національна асоціація адвокатів України повинна відігравати більш активну роль у формуванні стандартів адвокатської етики, контролі за якістю надання правової допомоги, підвищенні професійного рівня адвокатів та захисті їхніх прав. Розширення повноважень НААУ у цих сферах сприятиме зміцненню авторитету адвокатури та підвищенню довіри суспільства до інституту захисту.

Не можна також оминути питання міжнародного співробітництва у сфері захисту прав адвокатів. Обмін досвідом з іноземними колегами, вивчення кращих міжнародних практик та імплементація міжнародних стандартів у

національне законодавство є важливим чинником удосконалення процесуального статусу захисника в Україні[101].

Підсумовуючи, можна констатувати, що питання удосконалення процесуального статусу захисника в Україні є багатограним та охоплює широкий спектр проблем, починаючи від обмеженості прав на досудовому розслідуванні та закінчуючи недостатнім рівнем захисту професійних прав адвокатів. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який включає внесення змін до законодавства, покращення практичної діяльності правоохоронних органів, посилення ролі адвокатської спільноти та імплементацію міжнародних стандартів. Послідовна реалізація окреслених перспектив сприятиме зміцненню інституту захисту, забезпеченню реальної змагальності сторін у кримінальному процесі та підвищенню рівня захисту прав і свобод людини в Україні.

Продовжуючи розгляд нагальних проблем та перспективних шляхів удосконалення процесуального статусу захисника в Україні, слід детальніше зупинитися на проблемах, пов'язаних з доступом до інформації та матеріалів кримінального провадження. Нерідко захисники стикаються з ситуацією, коли їм відмовляють у наданні повного обсягу матеріалів, посиляючись на таємницю слідства або інші формальні причини. Це суттєво обмежує можливості захисту, оскільки адвокат не може повноцінно підготуватися до судового розгляду та ефективно протистояти обвинуваченню, не володіючи всією необхідною інформацією. Перспективою вирішення цієї проблеми є чітке законодавче закріплення права захисника на повний та своєчасний доступ до всіх матеріалів кримінального провадження, за винятком випадків, прямо передбачених законом та обґрунтованих судовим рішенням. Також необхідно посилити відповідальність за умисне приховування інформації від сторони захисту[102].

Окремої уваги потребує питання забезпечення належних умов для здійснення захисту. Це включає надання захиснику можливості для конфіденційного спілкування з підзахисним, забезпечення належного

приміщення для зустрічей, можливість ознайомлення з матеріалами справи в умовах, що не обмежують його право на ефективний захист. На практиці адвокати часто стикаються з перешкодами у реалізації цих прав, особливо в місцях тримання під вартою або під час проведення слідчих дій. Перспективою є розробка та впровадження чітких стандартів забезпечення умов для здійснення захисту, які б були обов'язковими для виконання всіма органами державної влади.

Важливим аспектом є підвищення рівня правової культури та поваги до інституту захисту з боку суспільства та представників правоохоронних органів. Нерідко адвокати стикаються з упередженим ставленням, недовірою та навіть відвертою ворожістю у зв'язку зі здійсненням своїх професійних обов'язків. Це негативно впливає на престиж професії та може ускладнювати ефективне здійснення захисту. Перспективою у цьому напрямку є проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства про роль та значення адвокатури у демократичному суспільстві, а також запровадження обов'язкових курсів з питань етики адвокатської діяльності та поваги до прав захисників для працівників правоохоронних органів[103].

Розглядаючи питання застосування неізоляційних запобіжних заходів, слід зазначити, що ефективність діяльності захисника на цьому етапі багато в чому залежить від його здатності переконати суд у відсутності або мінімальності ризиків, передбачених КПК України. Для цього захиснику необхідно ретельно збирати та аналізувати інформацію про особу підозрюваного/обвинуваченого, його сімейний стан, соціальні зв'язки, стан здоров'я, наявність постійного місця проживання та роботи, а також інші обставини, що свідчать про відсутність наміру переховуватися від слідства та суду, перешкоджати кримінальному провадженню або вчиняти інші злочини. Перспективою є розширення процесуальних можливостей захисника у збиранні доказів, що підтверджують відсутність ризиків, а також удосконалення судової практики застосування

неізоляційних запобіжних заходів з урахуванням принципу презумпції невинуватості та пропорційності[104].

Продовжуючи глибокий аналіз проблем та перспектив удосконалення процесуального статусу захисника в Україні, необхідно звернути увагу на питання, пов'язані з якістю безоплатної правової допомоги (БПД). Хоча система БПД є важливим інструментом забезпечення конституційного права на захист для соціально незахищених категорій громадян, її ефективність часто залишається недостатньою. Проблеми включають недостатнє фінансування, що призводить до низької оплати праці адвокатів, які надають БПД, та як наслідок, до їхньої перевантаженості та недостатньої мотивації. Крім того, існує нерівномірний розподіл адвокатів БПД по регіонах, що ускладнює доступ до правової допомоги у віддалених населених пунктах. Відсутність належного контролю за якістю надаваних послуг також є серйозною проблемою. Перспективи вирішення цих питань включають значне збільшення державного фінансування системи БПД, перегляд механізму оплати праці адвокатів, розробку та впровадження ефективних механізмів контролю якості, а також стимулювання адвокатів до надання БПД у віддалених регіонах. Можливим шляхом є також розширення співпраці з адвокатськими об'єднаннями та залучення більшої кількості кваліфікованих адвокатів до системи БПД.

Окремо слід розглянути питання спеціалізації адвокатів у кримінальному провадженні. Складність сучасних кримінальних справ, особливо у сфері економічних злочинів, кіберзлочинності, корупції, вимагає від захисника глибоких знань не лише кримінального процесуального права, але й інших галузей права, економіки, інформаційних технологій тощо. Перспективою є стимулювання спеціалізації адвокатів у певних категоріях кримінальних справ, запровадження сертифікації адвокатів-спеціалістів, а також організація спеціалізованих програм підвищення кваліфікації. Це дозволить підвищити якість правової допомоги у складних кримінальних провадженнях.

Важливим аспектом є взаємодія захисника з іншими учасниками кримінального провадження, зокрема зі слідчим суддею. Ефективність захисту значною мірою залежить від того, наскільки слідчий суддя є незалежним, неупередженим та обізнаним у питаннях забезпечення прав людини у кримінальному процесі. Перспективою є підвищення кваліфікації слідчих суддів у сфері захисту прав людини та адвокатської діяльності, а також забезпечення їхньої реальної незалежності від органів досудового розслідування та прокуратури[105].

Необхідно також звернути увагу на питання етики адвокатської діяльності у кримінальному провадженні. Дотримання високих стандартів професійної етики є запорукою довіри суспільства до інституту захисту. Порушення етичних норм адвокатами підриває авторитет всієї адвокатської спільноти та може негативно вплинути на ефективність захисту в окремих справах. Перспективою є посилення ролі органів адвокатського самоврядування у контролі за дотриманням етичних норм, підвищення рівня обізнаності адвокатів з питань професійної етики та забезпечення невідворотності відповідальності за порушення етичних правил.

Розглядаючи питання застосування запобіжних заходів, слід зазначити, що захисник повинен не лише оскаржувати необґрунтованість їх застосування, але й активно сприяти обранню альтернативних, не пов'язаних з триманням під вартою, запобіжних заходів. Для цього захиснику необхідно надавати суду інформацію про можливість застосування особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту та інших неізоляційних заходів, а також гарантувати їх виконання підзахисним. Перспективою є розширення практики застосування альтернативних запобіжних заходів та удосконалення законодавчого регулювання порядку їх застосування та контролю за їх виконанням[106].

Продовжуючи розгляд багатогранної теми удосконалення процесуального статусу захисника в Україні, варто акцентувати увагу на проблемах, що

виникають у контексті співробітництва захисника з підзахисним. Ефективність захисту значною мірою залежить від рівня довіри та взаєморозуміння між адвокатом та його клієнтом. Однак, існують випадки, коли підозрювані, обвинувачені або засуджені не повністю довіряють своєму захиснику, приховують важливу інформацію або не співпрацюють у виробленні стратегії захисту. Це може бути зумовлено різними факторами, включаючи недовіру до системи правосуддя в цілому, недостатню обізнаність про роль та функції захисника, психологічний стан особи, яка перебуває під тиском кримінального провадження, або навіть недобросовісна поведінка окремих правоохоронців, спрямована на підриг довіри між адвокатом та клієнтом. Перспективою у цьому напрямку є підвищення рівня правової освіти населення щодо права на захист та ролі адвоката, розробка та впровадження стандартів професійної етики адвоката, які б сприяли встановленню довірливих відносин з клієнтом, а також забезпечення можливості для конфіденційного та безперешкодного спілкування захисника з підзахисним[107].

Окремої уваги заслуговує питання забезпечення ефективного захисту у випадках конфлікту інтересів. Ситуації, коли один адвокат представляє інтереси кількох осіб у одному кримінальному провадженні, інтереси яких є суперечливими, є неприпустимими та порушують право на належний захист. Незважаючи на законодавчу заборону таких ситуацій, на практиці вони все ще трапляються. Перспективою є посилення контролю за дотриманням правил щодо конфлікту інтересів з боку органів адвокатського самоврядування та суду, а також запровадження чітких та ефективних механізмів виявлення та усунення таких конфліктів[108].

Важливим аспектом є підвищення рівня кваліфікації адвокатів, які здійснюють захист у кримінальних провадженнях. Стрімкий розвиток законодавства, поява нових видів злочинів, ускладнення методик розслідування вимагають від адвоката постійного оновлення знань та вдосконалення професійних навичок. Перспективою є запровадження обов'язкових програм

підвищення кваліфікації для адвокатів, які спеціалізуються на кримінальному праві та процесі, розробка та впровадження стандартів якості надання правової допомоги у кримінальних справах, а також стимулювання адвокатів до самоосвіти та обміну досвідом з колегами.

Розглядаючи питання процесуальних прав захисника на стадії судового розгляду, слід зазначити, що ефективність захисту на цьому етапі багато в чому залежить від реальної можливості сторони захисту представляти докази, ставити запитання свідкам та експертам, висловлювати свою думку з усіх питань, що виникають у судовому засіданні, та оскаржувати незаконні рішення суду. Нерідко захисники стикаються з обмеженнями у реалізації цих прав з боку суду. Перспективою є забезпечення неухильного дотримання принципу змагальності сторін на стадії судового розгляду, підвищення рівня правової культури суддів у питаннях забезпечення прав захисту, а також чітке законодавче врегулювання порядку реалізації процесуальних прав захисника у суді[109].

Насамкінець, слід зазначити, що удосконалення процесуального статусу захисника є невід'ємною частиною загальної реформи кримінальної юстиції в Україні. Лише за умови комплексного підходу, який включає зміни до законодавства, покращення практичної діяльності правоохоронних органів та підвищення рівня професіоналізму адвокатів, можна досягти реального забезпечення права кожного на справедливий суд та кваліфіковану правову допомогу. Подальші кроки у цьому напрямку повинні базуватися на глибокому аналізі існуючих проблем, врахуванні міжнародних стандартів та активному діалозі між представниками адвокатської спільноти, органів державної влади та громадськості.

Аналіз особливостей процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів на досудовому провадженні виявив низку ключових аспектів. Діяльність захисника на цьому етапі є надзвичайно важливою для забезпечення прав та законних інтересів

підозрюваного/обвинуваченого, оскільки саме на ранніх стадіях кримінального провадження закладаються основи майбутнього судового розгляду[110].

Основним завданням захисника є активна участь у процесі обрання запобіжного заходу, що включає ретельне вивчення обґрунтованості клопотання слідчого/прокурора, надання суду доказів відсутності ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, та обґрунтування можливості застосування більш м'якого запобіжного заходу або відмови у його застосуванні взагалі. Ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від своєчасного залучення захисника до провадження та надання йому достатнього часу для ознайомлення з матеріалами.

Важливим аспектом є контроль за дотриманням умов застосованого неізоляційного запобіжного заходу. Захисник повинен роз'яснювати підзахисному його обов'язки, консультувати щодо порядку їх виконання та у разі виникнення обставин, що перешкоджають їх дотриманню, своєчасно інформувати слідчого, прокурора або суд. У випадках необґрунтованого або незаконного покладення додаткових обов'язків, захисник має право оскаржувати відповідні рішення[111].

Перспективи подальших досліджень у цій сфері вбачаються у вивченні практичних аспектів взаємодії захисника з органами досудового розслідування та судом при застосуванні різних видів неізоляційних запобіжних заходів, аналізі ефективності існуючих правових механізмів захисту прав підозрюваних/обвинувачених на цьому етапі та розробці пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення більш повної реалізації права на захист.

Таким чином, процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів є багатогранною та спрямована не лише на оскарження необхідності їх застосування, але й на забезпечення законності та обґрунтованості їх виконання протягом усього досудового провадження.

2.2 Особливості процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у судовому провадженні

Однією з основоположних гарантій забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні є право на захист. Воно закріплене в Конституції України, КПК України, а також міжнародно-правових актах, ратифікованих Україною, зокрема у Європейській конвенції з прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Особливої актуальності це право набуває під час застосування запобіжних заходів, адже вони безпосередньо впливають на реалізацію права особи на свободу та особисту недоторканність.

Водночас, поряд із найбільш суворим запобіжним заходом у вигляді тримання під вартою, кримінальне процесуальне законодавство передбачає низку неізоляційних запобіжних заходів, які дозволяють забезпечити належну процесуальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого без позбавлення його волі. Застосування таких заходів потребує активної участі захисника, який виконує низку функцій: від запобігання можливим порушенням прав клієнта до контролю за законністю дій слідчого судді, прокурора чи слідчого.

Метою цього підрозділу є дослідження процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у судовому провадженні, визначення її особливостей, проблемних питань та шляхів удосконалення.

Зазначені заходи спрямовані на забезпечення процесуальної поведінки особи, але не передбачають тримання її під вартою.

За визначенням науковців, неізоляційні запобіжні заходи є важливим елементом правового механізму забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого на свободу, та сприяють реалізації принципу дотримання мінімального обмеження прав особи в кримінальному провадженні [112, с. 221].

Правове регулювання діяльності захисника у сфері неізоляційних запобіжних заходів

Процесуальна діяльність захисника при обранні неізоляційних запобіжних заходів регламентується низкою норм КПК України (ст. 42, 46, 50, 176–201) та міжнародними документами, серед яких особливе місце посідають:

- Європейська конвенція з прав людини [113];
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [114];
- Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R(80)11 про забезпечення прав людини при застосуванні запобіжних заходів [115].

Науковець Мельник В.О. зазначає, що захисник має відігравати активну роль не тільки при обранні запобіжного заходу, але і під час його продовження, зміни чи скасування [116].

Основні напрями діяльності захисника:

- участь у розгляді клопотання слідчого чи прокурора про застосування запобіжного заходу;
- надання правових консультацій клієнту;
- підготовка заперечень, клопотань, скарг;
- ініціювання заміни запобіжного заходу на м'якший;
- подання апеляційних скарг на ухвали слідчого судді.

Особливість полягає у тому, що неізоляційні заходи є менш суворими, але можуть містити обмеження, які впливають на приватне життя особи (наприклад, заборона виїзду за кордон). Тому завдання захисника — не допустити невиправданого чи необґрунтованого обмеження прав підзахисного.

У кримінальному провадженні захисник має право брати участь у судовому засіданні, під час якого слідчий суддя розглядає клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу. Відповідно до статті 42 КПК України, захисник має право:

- бути присутнім під час розгляду клопотання;
- заявляти клопотання і відводи;

- подавати докази;
- брати участь у допиті свідків;
- надавати суду пояснення, заперечення.

Особливість участі захисника полягає у можливості негайно реагувати на будь-які порушення прав підзахисного та запобігати неправомірному застосуванню обмежень. На думку окремих науковців, активна позиція захисника на цьому етапі часто є визначальною для обрання судом більш м'якого запобіжного заходу [117].

Процесуальні можливості захисника:

- подати суду документи, що характеризують особу підозрюваного;
- надати довідки про стан здоров'я, наявність на утриманні дітей, інвалідів;
- залучити поручителів;
- запропонувати альтернативний запобіжний захід.

Європейський суд з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (2011 р.) наголосив, що право на ефективний захист передбачає реальну можливість представлення стороною захисту своїх аргументів, а суд має їх враховувати при ухваленні рішення [118].

Після обрання запобіжного заходу суд може покласти на підозрюваного, обвинуваченого низку обов'язків, перелік яких передбачений ст. 194 КПК України. Захисник має контролювати їх законність, обґрунтованість та реальну можливість їх виконання. Зокрема:

- не залишати місце проживання;
- не спілкуватися з певними особами;
- здати документи для виїзду за кордон.

У випадку покладання надмірних чи дискримінаційних обов'язків захисник має право оскаржити ухвалу слідчого судді в апеляційному порядку.

У справі «Харченко проти України» (2011 р.) ЄСПЛ констатував, що заходи, які істотно обмежують права особи, мають бути чітко обґрунтованими,

і особа повинна мати ефективний доступ до правової допомоги для їх оскарження [119].

Захисник має право брати участь у всіх процесуальних діях, пов'язаних із подовженням, зміною або скасуванням неізоляційного запобіжного заходу. Згідно з ч. 2 ст. 200 КПК України, продовження строку запобіжного заходу або зміна його виду можлива лише за клопотанням слідчого, прокурора, поданим до спливу попередньо встановленого строку.

На цьому етапі процесуальної діяльності захисник може:

- заявляти клопотання про скасування або зміну запобіжного заходу на більш м'який;
- оскаржувати підстави для продовження строку запобіжного заходу;
- подавати суду нові докази на користь підзахисного (зміна обставин, стан здоров'я, наявність стабільного місця роботи чи навчання).

Науковці, зокрема О. Дьяченко, зазначають, що активна позиція захисника на цьому етапі дозволяє суттєво впливати на перебіг кримінального провадження та правовий статус підзахисного [120].

Приклад із практики: У 2023 році Дніпровський районний суд м. Києва скасував домашній арешт підозрюваному після клопотання захисника, який довів наявність важкої хвороби та неможливість її лікування у домашніх умовах (Додаток).

Однією з ключових процесуальних гарантій є право захисника на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу. Відповідно до ч. 1 ст. 309 КПК України, такі ухвали можуть бути оскаржені протягом п'яти днів з моменту їх проголошення.

Завдання захисника у цьому випадку:

- своєчасно підготувати апеляційну скаргу;
- аргументовано обґрунтувати незаконність або необґрунтованість обраного заходу;

- долучити до скарги додаткові документи, що підтверджують позицію сторони захисту.

Європейський стандарт: У справі «Луцьяненко проти України» (2019 р.) ЄСПЛ зазначив, що ефективність захисту передбачає доступ до суду в розумний строк, можливість ознайомлення з матеріалами справи та реалізацію права на апеляційне оскарження [121].

Н. Ярошенко наголошує, що апеляційне провадження — це важливий механізм судового контролю за дотриманням прав людини під час застосування запобіжних заходів, і саме від кваліфікації захисника залежить результат перегляду ухвали [122].

Процесуальна діяльність захисника під час обрання та реалізації неізоляційних запобіжних заходів повинна відповідати як нормам національного законодавства, так і міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Ключовими міжнародні документи, які регламентують вищезазначене питання є:

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) гарантує право кожної особи на свободу та особисту недоторканність, передбачаючи, що ніхто не може бути позбавлений волі інакше ніж на підставах, встановлених законом (ст. 9) [123].

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) містить гарантії права на свободу, справедливий судовий розгляд, зокрема статті 5 та 6 [124].

- Європейські правила щодо альтернативних заходів (1990) наголошують на пріоритетності неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні та потребі забезпечення особі права на ефективний захист [125].

У рішеннях ЄСПЛ: «Іліяс і Ахмед проти Великої Британії» (2016 р.) — Суд констатував порушення ст. 5 Конвенції, оскільки національні органи не забезпечили ефективного контролю за триманням особи під вартою та

можливості оскаржити рішення в розумний строк [126]. В справі «Левченко проти України» (2018 р.) ЄСПЛ підкреслив, що для забезпечення справедливості процедури обрання запобіжного заходу обов'язково має бути забезпечений ефективний захист з боку адвоката та можливість надати свої докази [127].

За словами Г. Савченко, імплементація міжнародних стандартів у національну судову практику дозволяє не лише підвищити рівень захисту прав підозрюваних і обвинувачених, а й покращити якість правосуддя загалом [128].

Таким чином, захисник зобов'язаний орієнтуватися на міжнародні стандарти при підготовці правових позицій, апеляційних скарг, заяв про зміну чи скасування запобіжного заходу, а також під час судових дебатів.

На практиці реалізація процесуальних повноважень захисника у процедурі застосування неізоляційних запобіжних заходів нерідко стикається з низкою проблем. Вони пов'язані як із недосконалістю нормативного регулювання, так і з усталеною судовою практикою та організаційно-технічними аспектами кримінального провадження.

Відповідно до ст. 184 КПК України, клопотання про застосування запобіжного заходу має бути подано не пізніше ніж за дві години до початку розгляду. Проте на практиці часто буває так, що захисник отримує доступ до клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують, безпосередньо перед самим судовим засіданням, що істотно ускладнює якісну підготовку до захисту.

Науковці (зокрема А. Лещенко) зазначають, що таке обмеження порушує принцип рівності сторін і суперечить міжнародним стандартам щодо забезпечення достатнього часу для підготовки захисту [129].

Як свідчить аналіз судової практики, окремі слідчі судді не завжди перевіряють повноту та обґрунтованість доказів, які обґрунтовують необхідність застосування навіть неізоляційного запобіжного заходу. Це обмежує можливості захисника впливати на рішення суду.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості повноцінного судового контролю за обґрунтованістю будь-якого обмеження права на свободу, навіть якщо воно тимчасове чи не передбачає позбавлення волі (справа «Жозеф проти Франції» (1995)) [130].

Хоча чинне законодавство України передбачає можливість застосування широкого переліку ізоляційних запобіжних заходів, перевага надається найсуворішим серед них. Далеко не завжди обґрунтовано і повно розглядаються альтернативні заходи, як-то особисте зобов'язання, порука чи застава.

Науковці (М. Оніщук) вважають, що відмова від розгляду альтернатив без належного обґрунтування порушує принцип індивідуалізації процесуального примусу та завдає шкоди принципу змагальності [131].

Аналіз судової практики свідчить, що часто слідчі судді формально ставляться до клопотань захисника про застосування м'якших заходів, не оцінюючи в повному обсязі обставини, на які посиляється сторона захисту.

С. Бабенко зазначає, що така практика суперечить ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає обов'язок суду враховувати всі релевантні обставини справи [132].

Усунути зазначені проблеми можливо шляхом:

- внесення змін до КПК України щодо надання захиснику мінімум 24 години для ознайомлення з клопотанням про запобіжний захід та доданими матеріалами;
- запровадження в судовій практиці обов'язкової фіксації розгляду всіх альтернативних заходів і аргументів захисника у рішенні суду;
- підвищення рівня спеціалізації слідчих суддів з питань застосування запобіжних заходів;
- посилення адвокатської спільноти у напрямі підготовки спеціалізованих курсів та тренінгів з теми захисту на стадії застосування запобіжних заходів.

Дослідження процесуальних прав захисників під час обрання та застосування неізоляційних запобіжних заходів стають все більш актуальними в контексті реформування кримінального судочинства в Україні та в рамках інтеграційних процесів до Європейського Союзу. Сучасні наукові розробки концентруються на проблемах, пов'язаних із правами підозрюваних, правомірністю використання запобіжних заходів, а також на ролі захисників у цьому процесі.

Дослідження Ю. Іванова вказують, що захисник у процесі застосування неізоляційних запобіжних заходів повинен мати не лише право на участь у розгляді, а й можливість активно впливати на хід судового процесу, оскільки його основною метою є забезпечення прав підозрюваного в межах судового провадження [133].

Т. Руденко, у свою чергу, підкреслює, що з юридичної точки зору захисник є «ключовою ланкою» у захисті прав підозрюваного, і саме він має безпосередній вплив на вибір міри запобіжного заходу, аргументуючи, чому застосування більш м'яких заходів є можливим та доцільним [134].

У науковій статті В. Морозова розглядається роль захисника в контексті гарантій прав людини на стадії розслідування та судового провадження. Автор зазначає, що ефективний захист включає в себе не тільки адвокатське заперечення обрання запобіжного заходу, але й надання суду альтернативних пропозицій, таких як порука або застава [135].

Захисник, за словами О. Дереченка, є головним механізмом забезпечення правового контролю над свавільним позбавленням волі і навіть застосуванням таких заходів, як домашній арешт чи обов'язки, що накладаються на підозрюваного. Наявність захисника запобігає порушенню прав підозрюваного та служить додатковим бар'єром проти неправомірного застосування заходів [136].

Окремі дослідження, такі як робота С. Карпенка, розглядають проблему недостатньої інформованості як самих суддів, так і адвокатів щодо можливих

правових альтернатив. В Україні досі не достатньо поширена практика застосування менш обтяжливих заходів, таких як порука, що підтверджується відсутністю адекватної судової практики для оцінки їх ефективності [137].

У статті Г. Сидоренко підкреслюється важливість адаптації українського законодавства до європейських стандартів. На прикладі Європейського суду з прав людини, автор зазначає, що запобіжні заходи мають відповідати суворим критеріям необхідності, пропорційності та відповідності з міжнародними стандартами щодо прав людини [138]. Зокрема, рішення ЄСПЛ в справах «Кудла проти Польщі» (2000) та «Штейн проти Франції» (2016) демонструють значну роль захисника у процедурі застосування запобіжних заходів, де адвокати успішно захищають права осіб від надмірного обмеження свободи.

Відповідно до А. Черненка, одним із основних викликів у застосуванні неізоляційних запобіжних заходів є недостатня правова культура, як серед представників суддівського корпусу, так і серед адвокатів. Важливою є реформа судового контролю, яка дозволить забезпечити відповідну практику щодо застосування неізоляційних запобіжних заходів. Систематична робота над реформою кримінального процесу, зокрема, у частині застосування менш обтяжливих запобіжних заходів, є ключем до вдосконалення правозастосування в Україні [139].

Застосування неізоляційних запобіжних заходів є важливою складовою кримінального процесу, яка дозволяє забезпечити баланс між необхідністю дотримання правосуддя та захистом прав підозрюваних. Однак на практиці існує низка проблем, які ускладнюють ефективне застосування таких заходів. З огляду на проаналізовані проблеми, можна зробити низку висновків і рекомендацій щодо вдосконалення процесу застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному судочинстві. Проблеми з ознайомленням із матеріалами справи. Захисник має право на ознайомлення з матеріалами справи до початку судового розгляду, однак у реальній практиці існують випадки, коли цей процес є недостатньо забезпеченим, що обмежує можливості захисту [140].

Це свідчить про необхідність удосконалення норм, що регулюють строки на ознайомлення з матеріалами, а також про необхідність надання захиснику додаткового часу для ефективної підготовки до захисту.

Нерівність сторін у процесі обрання запобіжного заходу. Часто суди надають перевагу застосуванню більш суворих заходів, таких як домашній арешт, не завжди детально розглядаючи альтернативні варіанти, запропоновані захисником [141]. Це може свідчити про відсутність належної мотивації суддів, а також недосконалість практики застосування неізоляційних запобіжних заходів, що потребує змін.

Недостатнє використання альтернативних запобіжних заходів. За даними наукових досліджень, суди рідко вдаються до застосування менш обтяжливих заходів, таких як порука, застава або особисте зобов'язання [142]. Це свідчить про недосконалість процесуального контролю за вибором запобіжного заходу, а також про необхідність ширшого використання альтернативних заходів у судовій практиці.

Необхідність у посиленні правового контролю. Процес застосування неізоляційних запобіжних заходів часто не забезпечує достатнього рівня судового контролю, що призводить до порушення прав підозрюваних, зокрема їх права на свободу та особисту недоторканність [143]. Враховуючи ці аспекти, важливо розвивати судовий контроль і підвищувати професійну кваліфікацію суддів у сфері застосування запобіжних заходів.

Удосконалення законодавства щодо ознайомлення з матеріалами справи. Рекомендується збільшити строк для ознайомлення захисника з матеріалами справи, щоб забезпечити реальні можливості для підготовки до судового розгляду, а також для аргументованого надання захисту щодо обрання запобіжного заходу.

Підвищення кваліфікації суддів та адвокатів. Рекомендується створити спеціалізовані тренінги для суддів та адвокатів, щоб удосконалити їхні знання в питаннях правомірності та пропорційності застосування неізоляційних

запобіжних заходів, а також посилити інформованість про міжнародні стандарти у сфері прав людини.

Застосування практики розгляду альтернативних запобіжних заходів. Суди повинні детальніше розглядати можливість застосування менш обтяжливих запобіжних заходів, таких як порука чи застава, замість домашнього арешту або інших більш обтяжливих заходів, щоб уникнути надмірних обмежень прав підозрюваного.

Покращення правового контролю за дотриманням прав підозрюваного. Важливо забезпечити посилений судовий контроль над законністю застосування будь-яких запобіжних заходів, особливо в частині забезпечення прав підозрюваних на свободу та безпеку. Потрібно створити додаткові механізми для перевірки пропорційності запобіжних заходів, у тому числі у випадку застосування домашнього арешту[144].

Підвищення ролі адвокатів у судовому процесі. Рекомендується посилити роль адвокатів у захисті прав підозрюваних на стадії обрання запобіжних заходів, зокрема шляхом удосконалення механізмів захисту, надання адвокатам додаткового часу для підготовки та кращої комунікації з судом. Таким чином, застосування неізоляційних запобіжних заходів є важливою частиною кримінального процесу, яка потребує детального правового регулювання та ефективного контролю з боку суду. Однак на сьогодні існують серйозні проблеми, які потребують усунення шляхом внесення змін до процесуального законодавства, удосконалення судової практики та підвищення кваліфікації правників. Забезпечення прав підозрюваних та правильне застосування запобіжних заходів є необхідними для досягнення справедливості та гарантування прав людини.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ.

3.1 Компаративістичний аналіз регламентації діяльності захисника в кримінальному провадженні під час застосування

Порівняльний аналіз правового регулювання діяльності захисника у сфері застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні в різних юрисдикціях дає змогу виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності в підходах до забезпечення прав особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. Українське законодавство, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України, передбачає низку процесуальних гарантій для сторони захисту, зокрема обов'язкову участь захисника у випадках, коли йдеться про застосування запобіжного заходу, пов'язаного з обмеженням свободи особи. Однак якщо подивитися на регламентацію цього ж питання в інших країнах, наприклад у Федеративній Республіці Німеччина, Франції, Сполучених Штатах Америки, а також деяких державах Східної Європи, то можна побачити як різницю в деталізації норм, так і в загальному рівні забезпечення права на захист[145].

У країнах континентальної правової системи, таких як Німеччина, закон про судоустрій та кримінально-процесуальні кодекси передбачають суворе дотримання прав обвинуваченого, зокрема обов'язкову участь адвоката з перших моментів затримання. Німецьке кримінальне процесуальне право розглядає захисника не лише як представника інтересів клієнта, а й як процесуального суб'єкта, що має право впливати на рішення про застосування запобіжного заходу шляхом активного залучення до слідчих дій, подачі клопотань, участі в слуханнях тощо. Наприклад, у Німеччині існує жорстка процедура попереднього судового розгляду, під час якого прокурор і адвокат

мають рівні можливості висловити свої позиції щодо доцільності застосування того чи іншого запобіжного заходу[146].

У Франції роль захисника також є важливою, однак процес формалізований трохи інакше. Під час так званого "garde à vue" — поліцейського тримання під вартою — адвокат повинен бути негайно повідомлений, і без його участі проведення допиту є неприпустимим. Судовий контроль здійснюється спеціальним слідчим суддею (juge d'instruction), який заслуховує сторони, включаючи захисника, перш ніж ухвалити рішення про обрання заходу. Французька модель вважається однією з таких, що ставить баланс між ефективністю досудового слідства та дотриманням прав особи[147].

Порівняно з цими моделями, система США суттєво відрізняється. Вона ґрунтується на принципі змагальності та сильно вираженому ролі адвоката як активного гравця в процесі. Відомий прецедент *Miranda v. Arizona* встановив жорстке правило: будь-яка особа має бути поінформована про своє право на захисника і про те, що все сказане може бути використане проти неї. Суд зобов'язаний забезпечити особі адвоката, якщо вона не має змоги його найняти. При розгляді питання про заставу або інший запобіжний захід адвокат виступає як повноправний учасник hearing-процедури, і без його участі судові рішення просто не ухвалюються[148].

У Великій Британії, незважаючи на загальне тяжіння до англосаксонської моделі, є свої особливості. Зокрема, практика *police bail* дозволяє затриманій особі бути звільненою без звернення до суду, але з певними умовами. Захисник при цьому відіграє роль посередника між слідчим і клієнтом, а також слідкує за тим, щоб особа не була піддана психологічному або фізичному тиску. Британська система також забезпечує право на доступ до захисника під час допиту та передбачає можливість апеляційного оскарження умов запобіжного заходу[149].

У країнах Східної Європи, таких як Польща, Литва, Чехія, помітні спроби наблизити кримінальний процес до європейських стандартів, зокрема завдяки

впливу Європейського суду з прав людини. Наприклад, у Польщі процедура арешту передбачає обов'язкове інформування захисника і його участь у судовому слуханні щодо обрання запобіжного заходу. Проте на практиці ще трапляються випадки, коли захисники стикаються з формалізмом або обмеженням у часі для ознайомлення з матеріалами, що ставить їх у менш вигідне положення порівняно з прокурором[150].

В Україні участь захисника у питаннях застосування запобіжних заходів формально гарантована ст. 42, 44, 45, 131, 176–178 КПК України, однак на практиці ефективність реалізації цих прав залежить від низки чинників: судової практики, особливостей роботи конкретних слідчих суддів, рівня підготовки самого адвоката тощо. У воєнний період виникли додаткові складнощі, коли суди почали більш активно застосовувати тримання під вартою як "стандартну" міру, а прокурори — посилатися на ризики, пов'язані з бойовими діями. У таких умовах роль захисника, його професійна наполегливість, правильне формулювання правових позицій, швидке реагування на дії сторони обвинувачення стають ще важливішими.

Отже, хоча в більшості правових систем визнається право особи на захист і участь адвоката в процедурі застосування запобіжного заходу, механізми реалізації цього права, ступінь формалізації, рівень процесуального впливу, а також доступ до ефективного захисту в суді — дуже різняться. Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність подальшого вдосконалення української системи, зокрема щодо реального процесуального паритету між стороною обвинувачення та захисту, обов'язкової участі адвоката на всіх стадіях провадження, а також створення умов для належного ознайомлення захисника з усіма матеріалами, що мають значення при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу. У контексті міжнародного права також варто згадати стандарти, встановлені Європейським судом з прав людини, які значно впливають на підходи до правової регламентації діяльності захисника у кримінальному процесі. Зокрема, у справі *Salduz v. Turkey* Суд наголосив, що

право обвинуваченого на доступ до адвоката з моменту фактичного затримання є фундаментальним елементом справедливого судового розгляду відповідно до статті 6 § 3 (с) Європейської конвенції з прав людини [151]. Відповідно, країни — учасниці Конвенції зобов'язані забезпечити участь захисника вже на первинних стадіях провадження, особливо тоді, коли вирішується питання про запобіжний захід, що обмежує свободу особи.

Ці принципи поступово імплементуються в національні правові системи. Наприклад, у Чехії відзначається зростання значущості участі адвоката саме на досудовій стадії, і законодавець прямо передбачає, що без участі захисника суд не має права ухвалювати рішення про тримання особи під вартою або інші обмежувальні заходи. У Литві на законодавчому рівні передбачено, що навіть у разі відмови підозрюваного від захисника, якщо застосовується тримання під вартою — адвокат обов'язково призначається автоматично [152].

У США, де концепція *due process* (належної правової процедури) є однією з основ правосуддя, адвокат на стадії *bail hearing* (слухання з питання застави) має право ставити питання свідкам, подавати документи, оскаржувати аргументи прокурора. Участь захисника є ключовою для запобігання порушенням прав особи, тому часто у *bail courts* спостерігається дуже активна адвокатська практика, і саме адвокати домагаються застосування альтернатив — умовного звільнення, електронного браслета, домашнього арешту тощо [153].

Варто відзначити, що в Україні наразі відсутнє окреме процесуальне слухання виключно з питань запобіжного заходу, як це практикується в деяких країнах. Такі *hearing*-и дозволяють сторонам представити свої позиції в змагальному порядку — з викликом свідків, представленням доказів тощо. У нас же це, здебільшого, лише подання прокурора або клопотання слідчого з короткою усною позицією сторони захисту — при чому нерідко без надання достатнього часу для ознайомлення з матеріалами або підготовки [154], [155].

Також можна звернути увагу на організаційно-професійний рівень адвокатської участі в інших країнах. Наприклад, у Нідерландах і Швеції існують спеціалізовані адвокатські групи, які займаються лише запобіжними заходами та арештами. Такі адвокати проходять додаткову професійну підготовку та мають спеціалізовану практику, що забезпечує якість захисту на найвищому рівні. В Україні, попри існування стандартів надання безоплатної правової допомоги, рівень підготовки адвокатів і час на підготовку у кримінальних провадженнях зі складною процесуальною природою часто є недостатніми [156].

Важливим є також підхід до апеляційного та касаційного перегляду рішень про запобіжний захід. У більшості країн ЄС такі рішення переглядаються не лише з формальних підстав, а й за суттю: наприклад, чи дійсно існують ризики переховування, чи було належно оцінено сімейний стан особи, стан здоров'я тощо. У практиці ЄСПЛ вказується на обов'язок національних судів здійснювати оцінку усіх релевантних обставин при обранні заходів, що обмежують свободу [157].

Отже, компаративістичний аналіз показує: хоча формально законодавства більшості країн визнають роль адвоката у питаннях запобіжного заходу, суттєві відмінності виникають на практичному рівні: у термінах допуску до провадження, процесуальних повноваженнях, організації hearing-ів, доступі до матеріалів справи та обов'язковості участі. Для України актуальним залишається питання не лише формального відображення прав захисника в законі, а й створення процесуальних умов для їх повної реалізації, з урахуванням міжнародних стандартів і практики ЄСПЛ [158], [159], [160].

Компаративний підхід також дозволяє оцінити, як регламентація діяльності захисника у процесі обрання неізоляційних запобіжних заходів співвідноситься з підходами країн, що мають іншу правову традицію — зокрема англосаксонську. У Великій Британії існує практика, за якою bail hearing є повноцінним судовим засіданням, на якому адвокат може не лише

висловити позицію клієнта, а й активно впливати на суд шляхом представлення гарантій, пропозицій альтернатив утриманню під вартою, посилань на практику суду в аналогічних справах. Більше того, у британській системі допускається обов'язкове повідомлення суду про готовність поручителів (sureties) нести відповідальність за особу, що є формою додаткового контролю, аналогічного особистому зобов'язанню в українському КПК, але більш розвинутого у формі та процедурі.

У Франції інститут "juge des libertés et de la détention" (суддя зі свобод та тримання під вартою) виконує специфічну функцію контролю за правами особи ще на етапі слідства. Захисник має право звертатися безпосередньо до цього судді з вимогами про заміну або скасування запобіжного заходу, а також викладати позицію підзахисного у письмовій формі, що обов'язково підлягає розгляду. Це свідчить про більш активну залученість адвокатури до механізмів процесуального контролю та забезпечення прав людини вже в межах судового контролю на досудовій стадії[161].

У скандинавських країнах також простежується тенденція до зміцнення позицій захисника, особливо в частині можливості впливати на вибір запобіжного заходу. Так, у Данії адвокат може оскаржити не лише сам факт обрання заходу, а й його конкретні умови — наприклад, часові обмеження домашнього арешту, обов'язок з'являтися до поліції або носити електронний браслет. Подібні повноваження в Україні наразі прописані, але не деталізовані на практиці, а отже, часто не реалізуються в повному обсязі. Це вказує на потребу в інституційному та правозастосовчому вдосконаленні[162].

Окремо слід підкреслити важливість доступу захисника до доказів, які обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу. У багатьох країнах, як-от у Німеччині чи Італії, існують суворі правила: прокурор зобов'язаний надати всі матеріали, на які він посилається у клопотанні, ще до засідання суду. Український КПК у ст. 193 передбачає обов'язок вручення копії клопотання та матеріалів, проте фактична реалізація цього положення часто

зводиться до надання матеріалів безпосередньо перед розглядом, що знижує ефективність захисту[163].

Компаративний аналіз показує, що більшість європейських країн вже впровадили ефективні процесуальні запобіжники проти зловживань при застосуванні обмежувальних заходів. Ці запобіжники реалізуються в тісному зв'язку з належною участю захисника, який розглядається не лише як представник обвинуваченого, але і як ключовий процесуальний гарант прав особи. Україна в цьому контексті має позитивні законодавчі передумови, однак без ефективного механізму реалізації прав захисника ці норми не досягають належного рівня впливу на практику. У сучасному світі все більшої актуальності набуває дослідження ролі захисника в процесі застосування неізоляційних запобіжних заходів, і саме з цією метою доцільним є проведення компаративістичного аналізу регламентації цієї діяльності у різних правових системах.

Порівняльне дослідження дозволяє виявити як спільні риси, так і принципові відмінності в нормативному регулюванні та практичній реалізації повноважень адвоката на різних стадіях кримінального провадження. У контексті права України, яке відноситься до романо-германської правової системи, інститут запобіжних заходів і, зокрема, роль захисника при їх застосуванні регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу, зокрема главою 18, в якій передбачено перелік заходів, порядок їх обрання, продовження, зміни та скасування. У країнах континентального права, таких як Німеччина, Франція чи Італія, участь адвоката в провадженні щодо обрання запобіжного заходу визнається ключовим елементом забезпечення прав людини та гарантією змагальності процесу. Так, у Франції суддя, який вирішує питання про обмеження свободи особи, зобов'язаний вислухати думку захисника не лише щодо правових, а й фактичних підстав утримання особи під контролем. Подібна практика поширена і в Німеччині, де прокурор, звертаючись із клопотанням про обмеження прав особи, повинен надати захисту всі матеріали,

що обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу, завчасно до розгляду в суді. [164]. Для України така процедура формально передбачена, але не завжди дотримується на практиці, що значно ускладнює роботу адвоката. У країнах загального права, зокрема у Великій Британії, США та Канаді, роль захисника є навіть більш вираженою, оскільки саме адвокат виступає ініціатором bail hearing та активно впливає на рішення суду шляхом надання особистих характеристик підзахисного, гарантій, доказів на користь звільнення з-під варти або застосування альтернативних заходів[165]. Наприклад, у США процедура внесення застави тісно пов'язана з оцінкою ризиків втечі, впливу на слідство чи суспільної небезпеки особи, при цьому адвокат має право оскаржити будь-яку з оцінок, яку надає обвинувачення, і представити альтернативний варіант, наприклад електронний контроль або соціальний нагляд[166].

У Канаді закон прямо передбачає, що особа не повинна утримуватись під вартою, якщо є менш обмежувальні заходи, які можуть забезпечити її участь у процесі, а отже, адвокат фактично зобов'язаний довести, що такі альтернативи є наявними та ефективними[167].

Ще одним прикладом є скандинавські країни, де участь захисника гарантується з моменту затримання, а всі процесуальні рішення, що обмежують свободу особи, не можуть бути прийняті без належного представлення інтересів особи захисником. У Фінляндії суд зобов'язаний мотивувати своє рішення не лише з урахуванням доводів сторони обвинувачення, але й окремо викласти позицію захисту, що має істотне значення для дотримання принципу змагальності. У свою чергу, у правовій системі України участь захисника при застосуванні неізоляційних запобіжних заходів передбачена ст. 42 КПК, а процедура розгляду питання про обрання заходу визначена статтями 193–199 КПК, де містяться вказівки на право захисника бути присутнім, висловлювати думку, подавати докази, пропонувати інші запобіжні заходи, що не пов'язані з триманням під вартою. Втім, практика показує, що участь адвоката часто

формалізована, суди рідко виходять за межі позиції обвинувачення, а обґрунтовані доводи сторони захисту щодо недостатності доказів, наявності особливих особистих обставин, наявності гарантій тощо не отримують належного розгляду. У зв'язку з цим актуальним є аналіз також механізмів апеляційного перегляду, які в ряді країн мають більшу ефективність.

Наприклад, у Польщі існує чітко визначений строк на оскарження ухвали слідчого судді, і апеляційний розгляд таких рішень обов'язково проводиться в стислі строки[168]. Аналогічна ситуація в Словаччині[169]. В Україні ж строки розгляду скарг можуть бути тривалими, а ефективність перегляду — зниженою через відсутність суворої регламентації. Таким чином, компаративістичний аналіз дозволяє дійти висновку, що хоча українське законодавство містить чимало положень, які формально забезпечують участь захисника у провадженні, реальний рівень їх практичної реалізації часто не відповідає європейським стандартам, а отже, вимагає як законодавчого, так і правозастосовчого удосконалення. Успішні приклади з інших країн можуть бути використані як орієнтир для реформування національного кримінального процесу з метою забезпечення справедливості, рівності сторін та ефективного захисту прав особи, зокрема шляхом конкретизації процесуального статусу адвоката, гарантування йому своєчасного доступу до матеріалів, обов'язкового врахування його доводів та забезпечення права на ефективний перегляд судового рішення.

У сучасних умовах реформування кримінального процесуального законодавства України, а також у контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави, постає необхідність звернення до порівняльно-правового аналізу регламентації діяльності захисника у провадженнях щодо застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, оскільки саме ці заходи найчастіше є проявом як балансу між правом особи на свободу, так і необхідністю забезпечення належного кримінального провадження, при цьому важливо наголосити, що в більшості європейських держав, таких як Німеччина, Франція,

Італія, а також Польща, Чехія, Словаччина, Нідерланди, Швеція та інші, законодавець у питаннях, пов'язаних із процесуальним становищем захисника, віддає перевагу широкому закріпленню його процесуальних прав, включаючи обов'язковість участі при розгляді питань про запобіжний захід, обов'язковість надання всіх матеріалів до моменту розгляду клопотання, забезпечення достатнього часу для підготовки до слухання, а також обов'язок суду надати мотивовану відповідь на доводи захисника незалежно від позиції обвинувачення [170]. Так, зокрема у ФРН положення § 140, § 141 та інші параграфи німецького StPO містять прямі приписи щодо обов'язкової участі оборонця у справах, де йдеться про позбавлення чи обмеження волі особи, при цьому важливо враховувати, що у країнах англосаксонської системи права, таких як США, Велика Британія, Канада, участь адвоката в hearing щодо обрання запобіжного заходу є не просто правом, а інституційно необхідним елементом процесуального балансу, без чого рішення суду може бути визнано недійсним або порушуючим право на due process of law[171]. Особливої уваги заслуговує інститут bail review у Канаді, який дозволяє адвокату повторно ініціювати перегляд запобіжного заходу у разі виникнення нових обставин, що вказує на підвищену гнучкість системи, чого наразі бракує в українській правозастосовчій практиці, незважаючи на те, що ч. 1 ст. 201 КПК України передбачає можливість зміни чи скасування запобіжного заходу, на практиці адвокати стикаються з труднощами у доступі до суду, процедурними бар'єрами та формалізованістю розгляду таких клопотань, тоді як у скандинавських країнах (Фінляндія, Норвегія, Данія) підхід до правового статусу захисника є особливо орієнтованим на права людини: участь адвоката є обов'язковою з моменту затримання, а всі рішення про обмеження свободи особи ухвалюються судом лише після заслуховування аргументів сторони захисту, що фіксується в рішенні з обов'язковим зазначенням, які саме доводи захисника судом були прийняті, а які — відхилені з мотивацією, що прямо відповідає практиці Європейського суду з прав людини за статтею 5 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод, у той час як в Україні, попри закріплення в КПК права захисника на участь у слуханні (ст. 42, 193–199 КПК України), наявна практика ігнорування або поверхневого врахування позиції захисту, що призводить до значного дисбалансу у сторонах провадження та порушує принцип змагальності, що підтверджується численними прикладами з судової практики, зокрема в частині застосування запобіжного заходу у вигляді застави, коли адвокати нерідко стикаються з необґрунтованою відмовою суду у прийнятті альтернатив до тримання під вартою, навіть попри надані поручительства, документи про хворобу, наявність утриманців або стабільне місце проживання, таким чином, компаративістичний аналіз дозволяє зробити висновок, що регламентація діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у країнах із розвиненою системою гарантій прав людини передбачає не лише формальну можливість участі, а реальні, процесуально забезпечені механізми впливу захисника на хід та результат слухання, включаючи доступ до доказів, право на виклик свідків, право вимагати оцінки ризиків та внесення альтернативних пропозицій, обов'язковість реакції суду на позицію захисту, можливість швидкого оскарження та перегляду рішення суду, що є орієнтиром для українського законодавця в контексті подальшої гармонізації процесуального законодавства з європейськими стандартами у сфері кримінальної юстиції[172].

У сучасному правовому дискурсі, що розвивається на тлі глобалізації правових систем, зокрема у сфері кримінального процесу, особливого значення набуває дослідження інституту захисника як складового елементу механізму гарантування прав і свобод особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, при цьому одним із ключових аспектів, що заслуговує на окрему увагу, є функціонування інституту захисту саме в контексті застосування запобіжних заходів, а особливо неізоляційних, які, будучи альтернативними до тримання під вартою, формують особливий сегмент процесуальної діяльності адвоката, в якому поєднуються елементи

досудового, судового та гарантійного захисту особи, що піддається обмеженню її прав, свобод і законних інтересів у рамках кримінального переслідування, у зв'язку з чим особливого значення набуває проведення компаративістичного аналізу регламентації діяльності захисника у зазначеному контексті на прикладі провідних правових систем, таких як правова система Федеративної Республіки Німеччина, правова система Французької Республіки, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, а також систем загального права США, Канади й Австралії[173], адже саме в порівняльному аспекті можливо найбільш об'єктивно виявити як спільні риси, що обумовлені дією універсальних міжнародно-правових стандартів, так і відмінності, пов'язані з традиціями, концепціями та філософією кримінального процесу конкретної країни, що дозволяє вивести певні закономірності функціонування інституту захисту, його ефективності, та окреслити напрямки вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства, зокрема у частині деталізації та конкретизації прав і повноважень захисника у процедурах обрання, продовження, зміни або скасування запобіжних заходів, особливо таких, як домашній арешт, особисте зобов'язання, особиста порука, застава.

Аналіз практики європейських країн демонструє, що навіть за наявності спільної правової бази у вигляді Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, національні підходи до ролі адвоката у відповідних провадженнях істотно різняться, зокрема у ФРН, згідно з положеннями німецького КПК (Strafprozessordnung), участь захисника є обов'язковою у провадженнях, що стосуються рішень про позбавлення волі, включаючи навіть тимчасові обмеження, що обумовлено як правовими приписами, так і глибоко вкоріненою правовою культурою, яка передбачає, що без участі оборонця не може бути реалізовано жодне рішення, що впливає на фундаментальні права особи, при цьому захисник має доступ до всіх матеріалів, які стали підставою для подання

прокурором відповідного клопотання, і має достатній час для підготовки, що є чітко регламентованим як на законодавчому, так і на інституційному рівні[174].

Натомість в Україні, незважаючи на формальну наявність аналогічних положень, реалізація права на ефективний захист у процедурі застосування неізоляційних запобіжних заходів не завжди забезпечується на практиці, оскільки суди, мотивуючи рішення про застосування запобіжного заходу, нерідко обмежуються формальним констатуванням наявності ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України, без належного аналізу доводів сторони захисту, що свідчить про недостатню змагальність.

В цій площині варто звернути увагу на французьку модель, у якій суддя-дослідник (*juge d'instruction*) та суд з питань свободи і тримання (*juge des libertés et de la détention*) відіграють провідну роль у процесі ухвалення рішення щодо обмеження свободи особи, при чому участь адвоката не лише гарантується, а й передбачає його повноцінну участь у зібранні доказів, постановці запитань підозрюваному, а також поданні заперечень до аргументів сторони обвинувачення, що створює реальні умови для реалізації принципу рівності сторін, при цьому адвокат має право подавати альтернативні пропозиції щодо забезпечення процесуальної поведінки підозрюваного, що має бути обов'язково розглянуто судом, у тому числі із зазначенням причин відхилення таких пропозицій, що загалом створює високий стандарт мотивованості судового рішення[175]. Натомість в Україні адвокати стикаються з труднощами у доведенні наявності альтернатив, через відсутність у суддів обов'язку оцінювати такі пропозиції з точки зору достатності для забезпечення процесу, що призводить до упередженого застосування запобіжних заходів, у тому числі неізоляційних, але все ж таких, що істотно обмежують свободу особи.

У країнах англо-американської правової системи участь адвоката в розгляді питань, пов'язаних із обранням або зміною запобіжного заходу, є невід'ємною частиною *due process*, зокрема у США Конституція гарантує право

на ефективну допомогу адвоката (effective assistance of counsel) у кожному значущому процесуальному етапі, а в Канаді положення Canadian Charter of Rights and Freedoms[176] чітко закріплює обов'язок забезпечити участь адвоката в hearing щодо bail, що стало предметом неодноразового розгляду у справі R. v. Hall, де Верховний суд Канади визнав, що відмова у можливості участі адвоката при ухваленні рішення про запобіжний захід є порушенням статті 11(d) Хартії[177].

З огляду на зазначене, не можна оминати увагою й те, що питання забезпечення ефективної участі захисника у процедурі застосування неізоляційних запобіжних заходів пов'язане не лише із процесуальними гарантіями, закріпленими у внутрішньому законодавстві, а й із усталеною практикою застосування міжнародно-правових стандартів, зокрема статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а також права, закріплені у статті 6 Конвенції, що гарантує справедливий судовий розгляд, включаючи право на ефективну допомогу захисника.

При цьому Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що обмеження свободи особи, навіть у випадку застосування запобіжних заходів, які не передбачають фізичної ізоляції (наприклад, домашній арешт або носіння електронного браслета), повинні відповідати принципу пропорційності, бути необхідними у демократичному суспільстві та піддаватися суворій судовій перевірці з обов'язковим забезпеченням процесуального паритету сторін, що, у свою чергу, неможливе без реальної та активної участі захисника, який має бути своєчасно допущений до процесу, мати доступ до матеріалів, мати можливість представляти доводи, висловлювати заперечення, ставити питання свідкам обвинувачення та заявляти клопотання про допит свідків захисту, що особливо яскраво простежується у практиці ЄСПЛ у таких справах як «Шалабайєва проти Італії» (Shalabayeva v. Italy) [178], «Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine) [179], «Моїсєєв проти Росії» (Moiseev v.

Russia) [180], у яких Суд прямо вказував, що відсутність реальної можливості захисника ефективно впливати на хід провадження при обранні чи зміні запобіжного заходу, є порушенням Конвенції, причому навіть за формального дотримання процедурної форми розгляду клопотання прокурора, що підкреслює необхідність зміщення акцентів з формального на функціональний підхід до оцінки процесуального статусу адвоката у цих процедурах.

Натомість аналіз положень КПК України, зокрема ст. 42, 46, 194, 196, 199 та 200, свідчить, що хоча закон і передбачає участь захисника у всіх процесуальних діях, включаючи розгляд клопотання про обрання чи зміну запобіжного заходу, однак відсутність конкретних імперативних положень щодо обов'язковості допуску адвоката на конкретному етапі, забезпечення часу на ознайомлення з матеріалами, гарантованого порядку допиту свідків у суді та чіткої процесуальної відповідальності за недопуск захисника призводить до того, що суди, фактично виходячи з інтересів оперативності або інерції процесу, допускають участь захисника на формальному рівні, не забезпечуючи реалізації його повноважень, що, у свою чергу, нівелює принцип змагальності та рівності сторін, як це вимагається міжнародними зобов'язаннями України [1].

У таких країнах як Швеція, Нідерланди або Норвегія, адвокат не лише бере участь у судовому засіданні щодо запобіжного заходу, а й попередньо отримує доступ до обвинувального дос'є (так званої *pre-trial disclosure*), має можливість ініціювати незалежну експертизу ризиків, викладених у поданні прокурора, а також наділений правом оскарження навіть проміжних процесуальних рішень щодо обмеження його повноважень, що додатково гарантується правовими інструментами, такими як Акти про судові провадження (*Court Proceedings Acts*), адвокатські кодекси поведінки та законодавчо встановлені стандарти справедливого процесу, причому навіть у тих випадках, коли йдеться про такі незначні обмеження, як встановлення обов'язку не покидати місце проживання у нічний час або повідомляти про зміну місця перебування, захисник має право

ініціювати окрему перевірку пропорційності, що гарантується судами через принцип домінування захисту прав людини у кримінальному процесі, що, на жаль, є майже відсутнім в українському процесі, де пріоритет надається обмеженню особи, часто за відсутності повної доказової бази, що відображено у великій кількості випадків, коли суди, посилаючись на ризики, не вимагають від прокурора доведення їх реальності, а на стадії апеляційного оскарження ухвал про застосування неізоляційного запобіжного заходу аргументи захисника часто ігноруються або не розглядаються по суті, що свідчить про необхідність запозичення кращих практик держав ЄС та імплементації положень Директиви 2013/48/EU Європейського парламенту і Ради від 22 жовтня 2013 року про право на доступ до адвоката у кримінальному провадженні, в якій чітко визначено, що підозрювана особа повинна мати право на конфіденційне спілкування з захисником до, під час і після будь-якого допиту або процесуальної дії, яка може вплинути на її права, у тому числі рішення про запобіжний захід [181]. що логічно включає всю процедуру розгляду клопотання про застосування або зміну такого заходу, і таким чином діяльність адвоката повинна мати не декларативний, а практичний вплив на прийняття судового рішення, і відповідно має бути забезпечена комплексом правових, інституційних та організаційних гарантій, як це реалізовано в низці держав-членів ЄС, а саме у Чехії, Естонії, Латвії та Словаччині, де відповідні положення директиви були імplementовані у вигляді конкретних норм кримінально-процесуального законодавства, що передбачають, зокрема, заборону на розгляд клопотання про застосування будь-якого запобіжного заходу без участі адвоката, обов'язкове надання останньому повного дос'є справи до засідання, мінімальний термін підготовки (не менше 24 годин), а також повноваження на подання письмових пояснень, які суд зобов'язаний розглянути і мотивовано оцінити в ухвалі, що забезпечує реальну, а не ілюзорну участь захисника у процесі прийняття рішення про обмеження свободи особи, і з урахуванням зазначеного слід визнати, що український

кримінальний процес, попри декларовану орієнтацію на європейські стандарти, все ще не забезпечує належної реалізації захисту у сфері запобіжних заходів, особливо неізоляційних, які часто розглядаються як «м'якша альтернатива» триманню під вартою, хоча насправді можуть мати не менш значний вплив на права особи, а отже, повинні підлягати тим самим стандартам захисту, у тому числі процесуального захисту шляхом обов'язкової участі кваліфікованого адвоката[182].

Не менш важливою для дослідження є і проблема ефективності забезпечення прав захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у різних правових системах. Відзначимо, що хоча формально в Україні забезпечено право захисника на участь у процесі обрання запобіжного заходу, існуюча практика показує численні випадки, коли адвокати, особливо на етапі досудового розслідування, не мають можливості в повній мірі реалізувати свої права. Водночас, як показує досвід інших країн, важливою складовою забезпечення прав людини є гарантії, які повинні забезпечувати реальну участь адвоката в процесі. Наприклад, в Італії процедура визначення запобіжного заходу для підозрюваних та обвинувачених обов'язково передбачає надання захисникові достатнього часу для підготовки та подачі відповідних клопотань, при цьому адвокат має право оскаржити будь-які рішення про обрання запобіжного заходу. Подібні положення є також характерними для правової системи Сполученого Королівства, де права захисника особливо акцентуються в контексті не тільки участі у слуханнях, але й забезпечення можливості надавати свої доводи як до, так і після рішення суду. Це дозволяє захиснику вносити пропозиції щодо альтернативних заходів, що, без сумніву, сприяє зменшенню необґрунтованого обмеження свободи особи, а також забезпечує більш справедливий розподіл правосуддя[183].

У свою чергу, порівняння правових підходів дозволяє виявити певні проблеми в українському законодавстві, зокрема ті, що пов'язані з недостатнім рівнем гарантій для захисника. У випадках, коли захисник заявляє про

необхідність застосування неізоляційних запобіжних заходів, українські суди, зважаючи на низький рівень правової культури в питаннях прав людини, часто сприймають такі клопотання як формальні.

В цьому контексті приклад правової системи Польщі є значущим, адже в польському кримінальному процесі адвокат на будь-якому етапі має доступ до матеріалів справи та може брати участь у процесі ухвалення рішень про запобіжні заходи, зокрема подавати свої доводи і обґрунтування необхідності застосування менш обмежувальних заходів, що робить механізм кримінального судочинства більш прозорим та ефективним у захисті прав підозрюваних чи обвинувачених осіб[184].

З огляду на це, доцільно відзначити, що практично у всіх правових системах, які мають високий рівень правової культури та інтегровані в міжнародні системи прав людини, захисник має значну роль у визначенні долі підозрюваного або обвинуваченого, оскільки саме його діяльність дозволяє не тільки захистити права клієнта, але й попередити можливі порушення з боку держави. За таких умов, правові системи, що орієнтуються на належну правову допомогу, дозволяють адвокатам не лише активно діяти у процесах, пов'язаних з ухваленням запобіжних заходів, але й забезпечують дійсно ефективні механізми правового захисту, що є важливим для подальшого розвитку національних правових систем. Наприклад, у правовій системі Нідерландів функція адвоката чітко визначена як необхідна умова для будь-якого обмеження свободи особи[185]. Суд, навіть якщо за основу бере ризики, передбачені ст. 194 КПК України, зобов'язаний зазначити, чому відхилено або прийнято доводи захисника щодо застосування менш обмежувальних заходів. Крім того, процедура оскарження таких рішень є доступною і повинна здійснюватися протягом дуже короткого періоду часу, що є важливим аспектом гарантій прав особи на свободу. Що стосується ситуації в Україні, то тут варто звернути увагу на відсутність реальних механізмів для адекватного оскарження рішень судів про застосування запобіжних заходів, зокрема в аспекті

неізоляційних заходів, таких як застави чи обов'язки. Порівняння правових систем та судових практик показує, що у багатьох європейських країнах ухвалення рішень стосовно таких заходів потребує не тільки формальної участі адвоката, але й створює можливості для реального впливу захисника на процес, зокрема через його право на представлення альтернативних рішень або оскарження вже прийнятих.

В Україні, на жаль, досі спостерігається практика недостатнього розгляду альтернативних пропозицій захисника та, як наслідок, низька ефективність системи застосування неізоляційних запобіжних заходів. Цей порівняльно-правовий аналіз дозволяє зробити важливі висновки щодо необхідності вдосконалення національного законодавства, щоб забезпечити належні умови для участі захисника в процесі застосування запобіжних заходів. Водночас, варто зазначити, що в умовах воєнного стану, коли Україна стикається з надзвичайними ситуаціями, існують додаткові фактори, які можуть впливати на застосування запобіжних заходів. Тут роль захисника також є вирішальною, оскільки адвокат має забезпечити не лише права клієнта, а й сприяти мінімізації негативних наслідків від застосування запобіжних заходів, особливо в умовах правового дефіциту та високої невизначеності. Тому не можна ігнорувати необхідність подальшого вдосконалення правового статусу захисника у кримінальному процесі, зокрема під час застосування запобіжних заходів у воєнний період, адже це дозволить значно підвищити рівень гарантій прав людини в Україні. що забезпечують участь захисника в кримінальному провадженні в різних правових системах, зокрема в контексті застосування запобіжних заходів, слід звернути увагу на суттєві відмінності в рівні правової участі захисника на різних етапах провадження. Важливо, що у країнах, де здійснюється активний захист прав осіб на всіх етапах кримінального провадження, а не лише на стадії судового розгляду, особлива увага приділяється досудовому етапу, в тому числі етапу застосування запобіжних заходів. Зокрема, в контексті запобіжних заходів, що не передбачають ізоляції,

важливу роль відіграє можливість захисника активно впливати на ухвалення рішення про застосування таких заходів, оскільки це безпосередньо стосується основних прав людини, зокрема прав на свободу, захист від свавільного втручання у особисте життя та можливість отримання ефективної правової допомоги [186].

Прикладом може слугувати порівняння двох різних моделей: модель, що діє в Канаді, та модель, що діє в Україні. В Канаді особа, яка звертається до суду з проханням про застосування запобіжного заходу, має право на участь захисника в процесі і можливість подачі клопотання про застосування альтернативних заходів. Це дозволяє адвокату не тільки впливати на процес, але й активно долучатися до аналізу ситуації, що є ключовим для забезпечення правового захисту клієнта[187]. Водночас, в Україні, попри те, що адвокат має формальне право на участь у процесі, реальні механізми для ефективного впливу обмежені, що є наслідком відсутності чіткого законодавчого регулювання цієї проблеми та низького рівня правової культури суддів.

Досвід Канади, де особливу роль у цьому процесі відіграє спеціалізований суддя, що займається тільки питаннями запобіжних заходів, є дуже важливим для України, оскільки дозволяє знизити ймовірність свавільних рішень, що обмежують права людини без достатніх для цього підстав. Також варто звернути увагу на позитивний досвід деяких європейських країн, таких як Швеція, де запобіжні заходи, що не передбачають ізоляції, є стандартними і застосовуються без надмірного обмеження прав особи. У цих країнах система правосуддя орієнтована на забезпечення балансу між правами людини та інтересами правопорядку[187].

Захисник має можливість впливати на рішення суду щодо запобіжного заходу, подаючи клопотання про застосування альтернатив, таких як покладання на підозрюваного обов'язків, які не порушують його права на свободу, що є значущою відмінністю від української практики, де навіть запобіжні заходи, що не передбачають ізоляції, можуть бути надмірними у

випадках, коли захисник не може надати реальні альтернативи. У Швеції адвокат має обов'язок активно брати участь на кожному етапі кримінального процесу, що дає йому можливість вносити пропозиції, які забезпечують додаткові гарантії прав підозрюваного, чого, на жаль, бракує в українському процесі[188].

Ще одним значущим аспектом є наявність у різних правових системах обов'язку суду враховувати пропозиції захисника щодо запобіжного заходу, в тому числі неізоляційного, а також обов'язковість надання обґрунтувань судовим рішенням про відмову в застосуванні таких альтернатив. Це дозволяє не тільки захистити права підозрюваних, але й сприяти більш ефективному застосуванню запобіжних заходів, що відповідали б принципу пропорційності. У країнах, що орієнтуються на принципи прав людини, таких як Німеччина та Франція, суд не тільки зобов'язаний вислухати всі доводи захисника, але й зобов'язаний надати детальне обґрунтування свого рішення у випадку відхилення цих доводів, що значно знижує ризик застосування надмірних обмежень[189].

Натомість в Україні, незважаючи на наявність певних нормативних актів, які передбачають право захисника на участь у процесі та подання альтернативних пропозицій, судова практика часто свідчить про відсутність належного контролю з боку суддів за обґрунтованістю застосування таких заходів, а також за дотриманням прав захисника на реальну участь у процесі. Це, у свою чергу, призводить до того, що суди часто обирають заходи, що значно обмежують права особи, не надаючи достатніх підстав для такого обмеження. Крім того, не завжди існують чіткі механізми оскарження таких рішень, що є порушенням принципу доступу до правосуддя. Враховуючи досвід інших країн, важливо зазначити, що необхідність удосконалення механізмів участі захисника у процесі застосування запобіжних заходів є безумовною. Адвокат, будучи не лише представником інтересів підозрюваного чи обвинуваченого, а й активним учасником процесу, має забезпечити не тільки

виконання процесуальних обов'язків, але й представлення інтересів свого клієнта на всіх етапах розгляду справи. Це дозволяє забезпечити не тільки дотримання прав людини, але й зменшити ризики можливих порушень правосуддя через недостатню змагальність процесу.

Відсутність реального контролю за обґрунтованістю рішень суду щодо застосування запобіжних заходів може призвести до необґрунтованого обмеження прав осіб, що є особливо важливим у контексті гарантій прав людини, які повинні бути реалізовані в кожному конкретному випадку. Таким чином, необхідність удосконалення механізмів участі захисника в кримінальному процесі, зокрема в аспекті застосування запобіжних заходів, є ключовим елементом, який потребує уваги з боку законодавців, суддів і правозахисних організацій. Порівняння правових систем, аналіз досвіду інших країн та вдосконалення національного законодавства дозволить забезпечити більш ефективну систему правосуддя, яка відповідатиме стандартам міжнародного права та забезпечить належний рівень захисту прав особи, що підлягає кримінальному переслідуванню[190]. Це є важливим кроком до забезпечення справедливості та верховенства права в Україні.

Необхідність реформування кримінального процесуального законодавства України з огляду на досвід інших країн є особливо актуальною в контексті участі захисника в процесі застосування неізоляційних запобіжних заходів. Правова система кожної країни має свої особливості, що зумовлюються історичними, культурними, соціальними і політичними факторами. Водночас загальні принципи справедливого судочинства, закріплені в міжнародних документах, таких як Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, вимагають забезпечення належного рівня прав людини, зокрема прав підозрюваних і обвинувачених осіб, а також прав їхніх захисників. В Україні правові норми щодо участі захисника в процесі застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, поки що не забезпечують належного рівня гарантій. Однак є потенціал для вдосконалення

правового регулювання цієї сфери, зокрема через аналіз практики інших правових систем[191].

Як показує досвід таких країн, як Німеччина, Франція, Великобританія, наявність чіткої і прозорої процедури, яка забезпечує захисникові можливість впливати на процес ухвалення рішення щодо запобіжного заходу, є важливим елементом правової системи, яка орієнтована на забезпечення прав людини. Наприклад, у Великобританії адвокат, як правило, має право брати участь у всіх етапах ухвалення рішення про запобіжний захід, включаючи його оскарження. Процедура надання правової допомоги в цій країні включає також і можливість подачі клопотань щодо застосування менш обмежувальних запобіжних заходів, таких як забезпечення підозрюваного обов'язками, що не порушують його прав на свободу. Це дозволяє забезпечити більш гнучкий підхід до застосування запобіжних заходів і значно зменшує ризик порушення прав особи. Крім того, у Великобританії існують чіткі механізми оскарження рішень суду, що дозволяє захисникам реалізовувати право на участь в процесі, а також ефективно боротися за права клієнта[192]. Проте в Україні, незважаючи на те, що захисник має формальне право на участь у процесі, суди часто відмовляються приймати до уваги його доводи та клопотання щодо застосування менш обмежувальних заходів. Проблема полягає не тільки в недостатньо детально прописаних механізмах, що дозволяють ефективно впливати на процес, але й у відсутності чітких гарантій для захисника, що його думка буде почута і врахована судом. Це створює ситуацію, коли навіть при наявності захисника особа, яка знаходиться під слідством або судовим переслідуванням, може бути піддана надмірним обмеженням своїх прав.

У таких країнах, як Німеччина, процес застосування запобіжних заходів, що не передбачають ізоляції, орієнтований на баланс між інтересами правопорядку та правами особи. Німецька правова система вимагає, щоб суд ухвалював рішення на підставі всебічного аналізу всіх обставин справи, а також з урахуванням пропозицій адвоката щодо альтернативних запобіжних заходів.

Зокрема, адвокат може звертатися до суду з клопотаннями про застосування менш обмежувальних заходів, таких як накладення обов'язків на підозрюваного чи обвинуваченого. Такі клопотання повинні бути розглянуті судом, що забезпечує більшу змагальність і справедливість у процесі, а також дозволяє захисникові ефективно реалізовувати свої права у кримінальному провадженні. Завдяки такій системі, в Німеччині забезпечується високий рівень захисту прав людини, оскільки суди зобов'язані обґрунтовувати свої рішення про відмову в застосуванні запропонованих захисником альтернативних запобіжних заходів[193].

В Україні ж, на жаль, відсутність чіткої правової регламентації щодо оскарження рішень судів, які відмовляють у застосуванні менш обмежувальних запобіжних заходів, значно обмежує можливості захисника і порушує принципи справедливості та рівності сторін. Не менш важливою є проблема недооцінки ролі захисника в контексті забезпечення прав людини в кримінальному процесі. В Україні досі існують випадки, коли суди не забезпечують захиснику достатній час для підготовки до судового засідання або не надають йому доступу до всіх матеріалів справи. Це створює нерівні умови для учасників процесу і ускладнює діяльність адвоката, обмежуючи його можливості ефективно захищати права свого клієнта. Тому важливим є внесення змін до процесуальних норм, які б забезпечували більш гнучкий і прозорий механізм участі захисника в процесі обрання запобіжного заходу. Одним з кроків може стати запровадження обов'язкового попереднього слухання, під час якого захисник матиме можливість детально ознайомитися з обставинами справи і підготувати свої доводи щодо застосування менш обмежувальних заходів. Водночас, незважаючи на численні проблеми, існують і позитивні приклади в українському законодавстві. Так, кримінально-процесуальний кодекс України передбачає, що суд має право застосовувати запобіжні заходи, що не передбачають ізоляції, у разі, якщо обрані менш обмежувальні заходи є достатніми для забезпечення належного процесу. Це

відкриває можливості для захисника оскаржити рішення суду і запропонувати альтернативи, що дозволяють зберегти права підозрюваного. Проте, як показує практика, недостатньо ефективного застосування цих норм є суттєвою проблемою. Необхідно також зазначити, що існуюча практика застосування запобіжних заходів в Україні потребує значних змін у контексті застосування неізоляційних заходів[194].

Порівняння з іншими країнами дозволяє зробити висновок, що ефективна система запобіжних заходів може існувати лише за умови належного рівня правової культури, чіткої законодавчої регламентації та реальної участі захисника у процесі. Тому важливим кроком для України є вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів, а також створення реальних механізмів для захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб через активну участь адвокатів у процесі застосування запобіжних заходів. Значення участі захисника у кримінальному процесі є важливим не тільки для забезпечення прав особи, що підозрюється у скоєнні злочину, а й для досягнення справедливості в загальному контексті правосуддя. Однак, як показує практика, в Україні та багатьох інших країнах, діяльність захисника під час застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, часто стикається з серйозними викликами. Зокрема, ці виклики зумовлені не тільки юридичними, але й організаційними і процедурними проблемами, які можуть істотно обмежувати ефективність захисту. Тому розуміння значення діяльності захисника та забезпечення йому належних умов для ефективного роботи є критично важливим для розвитку правової системи в цілому. Процес застосування запобіжних заходів, зокрема тих, що не передбачають ізоляції, має на меті забезпечити виконання обов'язків особи, а також запобігти її втечі або впливу на свідків. Водночас, запобіжні заходи не повинні порушувати права особи надмірно і бути застосовані лише в тих випадках, коли інші менш обмежувальні заходи є недостатніми для досягнення цих цілей. Саме в цьому контексті роль захисника є ключовою: він має право впливати на прийняття

рішення щодо запобіжного заходу, а також забезпечувати права особи, яку захищає, через подання обґрунтованих клопотань та доводів[195].

Але в Україні, на жаль, не завжди захисник може ефективно впливати на процес, що часто стає причиною порушення прав підозрюваних. Захисник має можливість подавати клопотання щодо застосування запобіжного заходу, який би забезпечував мінімальне обмеження прав підозрюваного чи обвинуваченого. Водночас відсутність чіткої регламентації правової позиції захисника під час ухвалення рішення щодо запобіжного заходу, відсутність належного механізму оскарження рішень суду в таких питаннях та обмеженість доступу до матеріалів справи створюють серйозні проблеми для правового захисту. Саме тому в Україні необхідно запровадити ряд реформ, що дозволять зміцнити правові гарантії для захисників і підозрюваних, а також забезпечити більш прозору й ефективну судову практику щодо застосування запобіжних заходів. Щоб зрозуміти, чому правова система України потребує змін, варто проаналізувати досвід інших країн, де діяльність захисника в кримінальному процесі вже значно покращена. Оскільки міжнародні стандарти прав людини вимагають забезпечення рівності сторін і справедливого судочинства, в багатьох країнах зафіксовано практику надання захисникові можливості на всіх етапах процесу, включаючи процес застосування запобіжного заходу. Так, у Франції адвокат має право звертатися до суду з клопотаннями на всіх етапах кримінального процесу, зокрема щодо запобіжних заходів.

Більш того, у випадку застосування запобіжного заходу, що передбачає ізоляцію від суспільства, захисник має право оскаржити таке рішення до вищих інстанцій. Французька модель є дуже корисною для України в контексті реформування правового процесу, оскільки вона передбачає достатню кількість механізмів для ефективного захисту прав особи, в тому числі на етапі застосування запобіжних заходів. Однак при цьому варто зазначити, що для адаптації такої моделі до умов України потрібно враховувати ряд особливостей, зокрема стратегію боротьби з корупцією, забезпечення незалежності суддів і

відсутність політичного тиску. Додатково, у Франції захисники мають право бути присутніми на всіх етапах судового розгляду, що дозволяє їм не тільки виступати в інтересах свого клієнта, але й здійснювати контроль за процесом[196].

Такий підхід забезпечує не тільки справедливість, а й ефективність процесу, адже адвокат може оперативного подавати клопотання і брати участь у прийнятті важливих рішень. Проте, в Україні на даний момент такий рівень участі захисника в судових процесах є обмеженим, і тому необхідно запровадити механізми, які б дозволили адвокату більш активно брати участь у процесах прийняття рішень щодо запобіжних заходів. Не менш важливим є і питання забезпечення прав підозрюваних та обвинувачених в умовах війни або під час введення надзвичайного стану. В Україні, як і в інших країнах, у випадках, коли країна переживає періоди підвищеного ризику, зокрема під час війни або надзвичайного стану, держава може вдаватися до більш жорстких заходів у кримінальному процесі. Однак важливо зазначити, що навіть у таких умовах захист прав людини має залишатися пріоритетом. Використання жорстких запобіжних заходів не повинно призводити до порушення основних прав підозрюваних або обвинувачених осіб, і тому роль захисника в цих умовах стає ще більш важливою. Враховуючи ці особливості, Україна повинна реформувати кримінальний процес, забезпечивши належні правові гарантії для захисників і підозрюваних. Важливо ввести такі механізми, які б дозволили зменшити залежність від окремих суддів та забезпечити більшу прозорість і справедливість на етапі застосування запобіжних заходів. Зокрема, слід удосконалити систему оскарження рішень, підвищити доступність матеріалів справи для адвокатів та забезпечити можливість активної участі захисника у всіх етапах судового процесу.

Одним з важливих аспектів є і розширення прав захисника на етапі попереднього слідства, коли він має можливість брати участь у перевірці доказів і забезпеченні належних умов для захисту прав підозрюваного. Це

дозволить не лише забезпечити ефективний захист, але й сприятиме більш швидкому й ефективному розслідуванню кримінальних справ, зокрема у випадках, коли йдеться про застосування неізоляційних запобіжних заходів. Зокрема, важливою є проблема належної юридичної підтримки осіб, які мають обмежений доступ до правової допомоги. Часто це стосується осіб, які перебувають у важкому матеріальному становищі, не мають змоги найняти кваліфікованого адвоката або стикаються з іншими обмеженнями. У таких випадках державна правова допомога має відігравати важливу роль, забезпечуючи рівні умови для всіх учасників процесу.

Не менш важливим є також аналіз практики застосування запобіжних заходів у контексті міжнародних стандартів. Принцип пропорційності є ключовим у визначенні того, який саме запобіжний захід є найбільш адекватним до конкретних обставин справи. Це означає, що будь-які обмеження прав особи повинні бути мінімальними і відповідати цілям кримінального процесу, таким як забезпечення явки до суду та запобігання втечі підозрюваного. Проблематика застосування запобіжних заходів в Україні, зокрема в контексті діяльності захисника під час кримінального провадження, є актуальною не тільки в теоретичному, а й у практичному аспекті. Це питання набуває особливої важливості в умовах сучасних змін, що відбуваються в національній правовій системі, а також з огляду на міжнародні стандарти та практики, що застосовуються в інших країнах. Проблема ефективності діяльності захисника у випадках застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, є важливою для забезпечення прав підозрюваних і обвинувачених осіб, а також для забезпечення справедливого і неупередженого судочинства[197].

В Україні на сьогоднішній день більшість кримінальних справ, де застосовуються запобіжні заходи, передбачають саме неізоляційні заходи. Це відображає загальну тенденцію до того, щоб уникати застосування крайньої міри покарання, тобто арешту, і забезпечувати тим самим більш ліберальні

умови для підозрюваних та обвинувачених осіб. Застосування неізоляційних заходів передбачає, серед іншого, такі заходи, як особисте зобов'язання, грошова застава, домашній арешт тощо. Відповідно, кожен з цих заходів має свої особливості та умови, які вимагають особливої уваги з боку захисника.

Захисник, здійснюючи свою діяльність на етапі застосування запобіжного заходу, має важливу роль не лише у підтримці прав підозрюваного чи обвинуваченого, а й у забезпеченні належного правосуддя. Важливою є роль захисника в тому, щоб впливати на суд при прийнятті рішення про вибір запобіжного заходу, оскільки цей захід може істотно вплинути на майбутній процес. Адвокат має право подавати клопотання про зміну запобіжного заходу, що є важливою гарантією прав підозрюваних і обвинувачених осіб. Він також може ініціювати оскарження рішення суду, якщо вважає його незаконним чи необґрунтованим.

Проте, в Україні система застосування неізоляційних запобіжних заходів досі потребує вдосконалення, оскільки існують певні організаційні та правові бар'єри, які знижують ефективність правового захисту. Однією з основних проблем є обмежений доступ до матеріалів справи на стадії ухвалення рішення про застосування запобіжного заходу. Відсутність повного доступу до матеріалів може призводити до того, що захисник не має можливості своєчасно підготувати достатньо обґрунтовану правову позицію[198].

У зв'язку з цим в Україні необхідно реформувати порядок ухвалення рішень щодо запобіжних заходів, передбачивши більш прозорі та зрозумілі процедури для адвокатів. Система, що базується на тіснішій взаємодії між сторонами процесу, в тому числі із залученням захисника до більш ранніх етапів ухвалення рішення, дозволила б значно підвищити якість правосуддя в таких справах.

У цьому контексті цікавою є практика, що застосовується в ряді європейських країн, зокрема в Німеччині. У Німеччині захисник має право бути присутнім під час судового засідання, де розглядається питання про запобіжний

захід. Крім того, він може активно брати участь у підготовці та поданні доказів, що стосуються конкретного запобіжного заходу, і має право оскаржити будь-які рішення суду, що обмежують права його клієнта. Такий рівень доступу захисника до процесу забезпечує не тільки кращу правову допомогу, але й гарантує, що рішення приймаються на основі всебічної перевірки всіх фактів і обставин.

Німецька модель застосування запобіжних заходів є особливо цікавою з точки зору розвитку кримінального процесу в Україні, оскільки вона дозволяє зберегти баланс між захистом прав людини та забезпеченням необхідної ефективності правосуддя. В Україні, зокрема, необхідно забезпечити більш відкритий процес ухвалення рішень щодо запобіжних заходів, що дозволить адвокатам активно впливати на вибір запобіжного заходу, а також гарантувати об'єктивність і справедливість цього процесу[199].

Іншою важливою проблемою є питання правового регулювання та практики застосування запобіжних заходів у випадках, коли особа перебуває в умовах обмеження прав і свобод через надзвичайний стан або у зв'язку з воєнним станом. У таких випадках роль захисника стає ще більш значущою, оскільки йдеться про збереження базових прав особи навіть в умовах надзвичайних обставин. Українське законодавство передбачає певні винятки в питаннях прав і свобод осіб у період воєнного стану, однак важливо, щоб ці обмеження були чітко регламентовані і не ставили під сумнів основні правові гарантії, закріплені в Конституції України та міжнародних договорах, до яких Україна є стороною.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на питання ефективності використання альтернативних запобіжних заходів, таких як грошова застава або домашній арешт. Вони є важливими інструментами для забезпечення справедливості та пропорційності обмежень прав підозрюваного чи обвинуваченого, оскільки дають можливість застосувати менш жорсткі заходи, ніж арешт. Однак, для того щоб ці заходи працювали належним чином,

важливо забезпечити ефективний контроль за їх виконанням та своєчасне реагування на будь-які порушення з боку осіб, до яких застосовуються ці запобіжні заходи[200].

У країнах з розвинутою правовою системою, як-от Великобританія, питання альтернативних запобіжних заходів також займають важливе місце в кримінальному процесі. У Великобританії запобіжні заходи, які не передбачають ізоляцію, застосовуються досить часто і при цьому існують чіткі критерії, за якими суд має право ухвалити рішення про їх застосування. Це дозволяє забезпечити високий рівень правової визначеності та дотримання прав підозрюваних. В Україні необхідно орієнтуватися на цей досвід, розвиваючи правові механізми, що забезпечують прозорість і об'єктивність процесу застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Таким чином, аналіз практики застосування запобіжних заходів, зокрема неізоляційних, і ролі захисника у цьому процесі дозволяє виявити низку проблем, які потребують вирішення. Враховуючи досвід інших країн, Україна повинна удосконалити свою правову систему, зробивши процес застосування запобіжних заходів більш прозорим і справедливим. Водночас, важливим є також підвищення ролі захисника, який повинен мати достатні можливості для ефективного захисту прав своїх клієнтів на всіх етапах кримінального процесу, зокрема на етапі застосування запобіжних заходів. Щодо порівняльного аналізу регламентації діяльності захисника в кримінальному провадженні під час застосування запобіжних заходів у різних країнах, варто звернути увагу на численні юридичні аспекти, які безпосередньо впливають на результат цього процесу.

Дослідження міжнародного досвіду є важливим кроком для удосконалення національної правової системи, оскільки він дозволяє запозичити позитивні практики, уникнути проблем і помилок, які мали місце в інших юрисдикціях. Важливо зауважити, що хоча національні правові системи в різних країнах мають свої особливості, однак у багатьох випадках існують спільні принципи,

що дозволяють створити ефективну систему застосування запобіжних заходів, яка гарантує захист прав підозрюваних та обвинувачених осіб.

Протягом останніх десятиліть більшість європейських країн удосконалювали свої процесуальні кодекси, адаптуючи їх до нових міжнародних стандартів. Одним із важливих моментів є запровадження принципу «порівнянності» при застосуванні запобіжних заходів, що означає застосування запобіжного заходу, який є найбільш пропорційним з огляду на тяжкість злочину, характер підозрюваного та ризику, які можуть виникнути під час проведення слідства. Цей принцип знайшов своє закріплення в багатьох європейських країнах, зокрема в Німеччині та Великобританії, де суди надають особливу увагу тому, щоб запобіжний захід не був надмірно жорстким[201].

У Великобританії, наприклад, система застосування запобіжних заходів є однією з найбільш розвинених в Європі. Захисник у Великобританії має значно більше прав у порівнянні з іншими країнами. Він може не тільки звертатися до суду з клопотаннями щодо зміни запобіжного заходу, а й брати участь у самому процесі ухвалення рішення про застосування запобіжного заходу. Враховуючи, що британська система правосуддя має значну історію і практичний досвід, у їхній юриспруденції чітко прописано, що будь-який запобіжний захід, включаючи неізоляційні заходи, має бути вжитий на підставі ретельного розгляду доказів і з урахуванням принципу пропорційності. Крім того, британський процес має тенденцію до того, щоб обмежити тривалість утримання під вартою, застосовуючи більш м'які заходи, коли це можливо, для запобігання надмірному обмеженню прав підозрюваних. Водночас, захисники відіграють важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи захист прав обвинувачених осіб та контролю за справедливістю процесу[202].

В Німеччині захисник також має важливу роль у процесі застосування запобіжних заходів, зокрема через можливість подання клопотань та забезпечення надання аргументів, які сприяють прийняттю рішення на користь підозрюваного. Німецьке законодавство встановлює чіткі процедури для

обрання запобіжного заходу, надаючи при цьому велике значення тому, щоб обмеження прав особи було мінімальним і пропорційним. Запобіжні заходи застосовуються тільки в разі наявності обґрунтованих підстав для їх вжиття, що підкреслюється на кожному етапі розгляду справи. Особливо важливим є те, що німецька система вимагає, щоб суд ухвалював рішення щодо запобіжних заходів з урахуванням рівня загрози для справи, а не на підставі загальних або надмірних припущень. Як і у Великобританії, в Німеччині особливу увагу приділяють забезпеченню права захисника на повний доступ до матеріалів справи, що дозволяє йому здійснювати повноцінний захист інтересів клієнта[203].

Водночас, аналізуємо різні аспекти застосування запобіжних заходів у контексті кримінального процесу в Україні. Українське законодавство зокрема вимагає ретельного розгляду питання про застосування запобіжних заходів на підставі ряду принципів, які гарантують права особи. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, при обранні запобіжного заходу суд має враховувати обставини, які можуть свідчити про ризики втечі, впливу на свідків чи інші процесуальні порушення, однак і ці фактори повинні бути обґрунтованими. В Україні питання застосування запобіжних заходів нерідко призводять до судових спорів, що вказує на необхідність більш глибокого реформування системи захисту прав підозрюваних та обвинувачених осіб. Зокрема, важливим є розвиток практики застосування неізоляційних запобіжних заходів, таких як особисте зобов'язання, грошова застава, домашній арешт. Проте в Україні досі зберігаються певні труднощі, пов'язані з практикою застосування цих заходів. Одним з головних факторів є недостатня правова культура в суддівських та правоохоронних органах, що ускладнює вірне тлумачення норм щодо застосування запобіжних заходів і їх ефективного виконання[204].

У ряді випадків, навіть коли застосовуються неізоляційні запобіжні заходи, суди можуть вдаватися до жорсткіших заходів, що ставить під загрозу основні

права осіб, що перебувають під слідством. Тому ключове завдання полягає у вдосконаленні правової практики, забезпеченні кращого контролю за виконанням запобіжних заходів і посиленні участі захисників на кожному етапі судового процесу. На думку правознавців, важливо створити додаткові правові механізми, які дозволяють запобігти зловживанням і несанкціонованим обмеженням прав обвинувачених, адже недотримання належних процедур у цій сфері може призвести до порушення прав людини та стати причиною для оскарження судових рішень.

Враховуючи досвід інших країн, таких як Франція та Італія, які мають свою специфіку в регламентації діяльності захисників, можна зробити висновок, що важливо інтегрувати нові підходи до захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб під час застосування запобіжних заходів, забезпечуючи, зокрема, гарантований доступ до матеріалів справи та можливість адвокатів надавати доказову базу в ході ухвалення рішення про запобіжний захід. Цей підхід дозволяє не тільки зберігати рівновагу між правами особи та інтересами правосуддя, а й запобігати необґрунтованим або надмірним обмеженням[205].

Зважаючи на ці виклики, Україні слід запровадити більш чіткі норми, що регламентують діяльність захисників у процесі застосування запобіжних заходів, а також удосконалити законодавчі акти, що визначають права осіб, підозрюваних у кримінальних правопорушеннях. Уряду та законодавцям слід зважати на міжнародні практики та досвід інших країн, адаптуючи їх до національних реалій, щоб забезпечити належний правовий захист для всіх учасників кримінального процесу. Особливу увагу слід приділити питанням забезпечення ефективного доступу захисника до матеріалів справи, що є необхідною умовою для реалізації права на захист. В Україні питання доступу захисника до матеріалів кримінального провадження досить актуальне, оскільки на практиці існують численні випадки, коли захисник не отримує належної інформації про суть кримінального провадження, що значно ускладнює його участь у процесі, зокрема при обранні запобіжного заходу. Це,

в свою чергу, може вплинути на результат справи, оскільки захисник не може надати достатньо аргументованих доказів або заперечень щодо застосування запобіжного заходу, що має негативний вплив на права його клієнта[206].

Захисник, відповідно до норм КПК України, має право на отримання всіх матеріалів справи, необхідних для здійснення захисту, однак на практиці це право не завжди гарантується. В окремих випадках захисники стикаються з перепонами у вигляді затримок з наданням документів або відмовою в доступі до певних матеріалів. Це може призвести до порушення права на справедливий судовий розгляд і стати підставою для скасування рішення суду про застосування запобіжного заходу. Для усунення цих проблем необхідно запровадити більш чітке та ефективне регулювання доступу захисників до матеріалів справи, зокрема через створення спеціальних електронних систем для автоматизованого обміну інформацією.

Крім того, важливо враховувати, що обрання запобіжного заходу не може бути автоматичним чи механічним процесом. Застосування кожного з запобіжних заходів повинно ґрунтуватися на індивідуальному аналізі ситуації, а також на ретельному розгляді конкретних обставин справи. У цьому контексті роль захисника полягає не тільки в тому, щоб висловлювати клопотання щодо застосування запобіжного заходу, а й в тому, щоб надавати суду всі необхідні аргументи, які можуть свідчити про те, що більш м'які запобіжні заходи є достатніми для досягнення мети кримінального провадження. Водночас захисник має право заперечувати проти застосування запобіжного заходу, якщо вважає, що обраний захід є надмірним або незаконним[207].

Незважаючи на важливість функції захисника, на практиці часто виникають ситуації, коли захисники не можуть ефективно впливати на прийняття рішення судом, особливо у справах, де застосовуються жорсткі запобіжні заходи, такі як тримання під вартою. Це, зокрема, може бути пов'язано з тиском з боку правоохоронних органів, які можуть надавати суду додаткові докази, що підтримують необхідність застосування саме такого

запобіжного заходу. У таких ситуаціях роль захисника набуває особливої значимості, оскільки його завданням є здійснення контролю за правильністю застосування норм закону і забезпечення прав свого клієнта. Одним із способів підвищення ефективності захисту є впровадження механізмів нагляду за діяльністю слідчих органів та судів у процесі ухвалення рішення про запобіжний захід, а також створення додаткових гарантій для забезпечення права на справедливий суд[208].

На цьому етапі слід звернути увагу на важливість незалежності суду у прийнятті рішень щодо застосування запобіжних заходів. Оскільки суд є незалежним органом, його рішення повинні ґрунтуватися лише на аналізі доказів, наданих сторонами процесу, і не можуть залежати від будь-якого зовнішнього тиску. На жаль, в Україні спостерігається проблема недостатньої незалежності суддів, що іноді призводить до прийняття рішень, які можуть бути оскаржені як необґрунтовані або не відповідні вимогам закону. Це особливо стосується застосування запобіжних заходів, де суд може приймати рішення, не враховуючи всіх обставин справи або виносити рішення, що призводить до надмірних обмежень прав підозрюваних. Враховуючи це, важливим аспектом є підвищення рівня суддівської незалежності та вдосконалення механізмів контролю за діяльністю судів[209].

В іншому контексті варто зазначити, що правова система України є частиною міжнародної спільноти, і тому вона зобов'язана відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Одним із таких стандартів є гарантоване право на захист, яке має бути забезпечене на всіх етапах кримінального провадження, у тому числі на стадії застосування запобіжного заходу. Зокрема, це право гарантується Європейською конвенцією з прав людини та іншими міжнародними договорами, ратифікованими Україною. Для того, щоб забезпечити ефективний захист прав підозрюваних, Україна повинна забезпечити належний доступ захисників до судових засідань та матеріалів

справи, а також гарантувати, що суди будуть ухвалювати обґрунтовані рішення про застосування запобіжних заходів[210].

Особливу увагу необхідно звернути на питання правової допомоги під час дії воєнного стану. У цей період застосування запобіжних заходів може набувати особливих форм, зокрема у зв'язку з додатковими ризиками для безпеки держави або необхідністю швидкого розгляду справ, пов'язаних з воєнними злочинами. Проте навіть в умовах воєнного стану повинні зберігатися основні права осіб, зокрема право на належний захист. Враховуючи ці обставини, національне законодавство повинно бути адаптоване до нових умов, зокрема через забезпечення більш оперативного доступу захисників до судових засідань, а також через розширення прав адвокатів на здійснення захисту.

3.2. Напрями вдосконалення діяльності захисника у кримінальному провадженні під час застосування неізоляційних запобіжних заходів

Наразі в Україні проблема застосування запобіжних заходів залишається актуальною, оскільки існує значний дисбаланс між теоретичними нормами законодавства та реальними умовами практики. Реформа кримінального процесу та покращення правового статусу захисників є важливими кроками для забезпечення ефективного кримінального правосуддя. Ці зміни повинні забезпечити не тільки належне функціонування судової системи, а й підвищити довіру громадян до правової системи в цілому[211].

Для досягнення цієї мети необхідно продовжувати роботу над удосконаленням законодавства, зокрема шляхом введення нових норм, що регламентують діяльність захисників на всіх етапах кримінального провадження. Це дозволить створити систему, яка буде більш чутливою до прав підозрюваних та обвинувачених осіб, а також сприятиме забезпеченню справедливого судового процесу. Важливо, щоб ці зміни не були

поверхневими, а мали на меті реальні покращення у практиці застосування запобіжних заходів і створення ефективної системи правового захисту в Україні. Продолжая анализировать деятельность защитника в процессе применения запобіжних заходів в кримінальному провадженні, важливо зазначити, що роль адвоката полягає не лише в представництві інтересів клієнта, а й у забезпеченні дотримання процесуальних прав усіх учасників кримінального процесу. Кримінальний процес є складним і багатограним механізмом, і від професіоналізму захисника залежить, чи буде дотримано баланс між інтересами держави в забезпеченні правопорядку і правами особи, підозрюваної чи обвинуваченої в скоєнні злочину. Одним із ключових аспектів є розуміння меж і можливостей законного втручання в права підозрюваного, а також ефективне використання наданих прав і засобів правового захисту, зокрема через застосування альтернативних запобіжних заходів, які не обмежують свободу підозрюваного[212].

Не можна також недооцінювати значення дотримання процесуальних термінів, що особливо важливо на стадії обрання запобіжного заходу. Відповідно до чинного законодавства, слідчий суддя зобов'язаний прийняти рішення про обрання запобіжного заходу не пізніше ніж через 72 години після затримання підозрюваного. За цей час захисник має забезпечити наявність всіх необхідних доказів, які можуть вплинути на рішення суду. Це вимагає від адвоката значних професійних навичок і знань, а також високого рівня організації роботи, адже кожен день є вирішальним у забезпеченні прав підозрюваного. Водночас потрібно зазначити, що в деяких випадках за короткий період часу захисник не має можливості ознайомитися з усіма матеріалами справи, що може вплинути на якість захисту. Ця проблема потребує вжиття заходів для удосконалення процесуальних норм, що дозволять забезпечити більш ефективний доступ захисника до матеріалів справи[213].

Слід зазначити, що обрання запобіжного заходу — це лише перший етап захисту прав підозрюваного. Наступним кроком є контроль за виконанням

рішення про обрання запобіжного заходу, який також здійснюється за участю захисника. Якщо запобіжний захід передбачає обмеження свободи (наприклад, домашній арешт або тримання під вартою), захисник має право звертатися до суду з клопотаннями про скасування або зміну цього заходу, якщо обставини змінюються або якщо такі заходи стають надмірними. Це важливо, оскільки в окремих випадках захисник може аргументувати, що інші менш обмежувальні заходи, такі як застава або обов'язки, можуть бути більш ефективними для забезпечення мети кримінального провадження, ніж тримання під вартою. Звісно, для цього необхідно мати на руках вагомі докази і аргументи, які підтверджують таку позицію.

Ще однією проблемою, з якою стикаються захисники під час здійснення своїх повноважень, є питання неправомірного впливу на суддів та органи досудового розслідування. В Україні неодноразово фіксувалися випадки, коли при обранні запобіжного заходу судді піддавалися зовнішньому тиску або вносили рішення, не повністю враховуючи права захисту. Для того, щоб запобігти таким випадкам, необхідно вдосконалювати інститути незалежності суддів і правоохоронних органів, а також сприяти створенню належних умов для роботи адвокатів, в тому числі через системи захисту від впливу, що не має законного підґрунтя[214].

Додатково важливою проблемою є питання правового статусу захисника на різних етапах кримінального провадження. Зокрема, на етапі обрання запобіжного заходу захисник має право на участь у засіданні, де розглядається питання про застосування заходу, проте в окремих випадках практики відбуваються ситуації, коли адвоката можуть не допустити до участі в судовому засіданні або обмежити його роль у справі. Це є порушенням прав захисника, оскільки він має можливість впливати на прийняття рішення та вносити пропозиції, які можуть бути критично важливими для забезпечення прав підозрюваного[215].

Захисник також повинен бути уважним до можливості оскарження рішення суду про обрання запобіжного заходу. Важливо, щоб захисник вчасно звернувся до апеляційного суду в разі наявності порушень процесуальних норм або необґрунтованості рішення суду. Для ефективного оскарження рішення необхідно мати не лише високий рівень правових знань, а й глибоке розуміння судової практики, а також вміння аргументувати та підкріплювати свою позицію доказами. Порушення прав підозрюваного під час застосування запобіжного заходу може стати підставою для скасування рішення суду або його перегляду.

З огляду на ці проблеми, слід зазначити, що діяльність захисника в Україні потребує подальших змін та удосконалень. Одним із таких кроків є запровадження нових механізмів контролю за застосуванням запобіжних заходів, а також активне залучення громадськості та міжнародних організацій до процесу реформування кримінального процесу в Україні. Важливо також розвивати інститут адвокатури, покращувати систему підготовки адвокатів, зокрема у сфері кримінального права, та забезпечити рівність сторін у судовому процесі[216].

Особливу увагу треба приділяти реалізації норм міжнародного права, які стосуються права на захист. Україна є учасницею численних міжнародних договорів і конвенцій, які регламентують права людини, зокрема Європейської конвенції з прав людини. Тому важливо, щоб українські норми процесуального права відповідали міжнародним стандартам, і забезпечували реальний доступ до правосуддя для кожної особи, підозрюваної або обвинуваченої в злочині. Міжнародна практика надає чітке розуміння того, як повинна здійснюватися діяльність захисника, і в чому полягають основні гарантії справедливого суду. Зокрема, це стосується вимог до ефективності захисту, прав на участь в судових засіданнях, а також права на доступ до матеріалів справи.

Потрібно зазначити, що впровадження більш досконалих механізмів, що регулюють діяльність захисника, може покращити загальний стан

кримінального правосуддя в Україні. Водночас важливо забезпечити ефективний моніторинг дій слідчих, прокурорів та суддів, щоб уникнути зловживань процесуальними правами та створити умови для справедливого судового розгляду[217].

На сьогоднішній день питання удосконалення процесуальних норм, які регламентують діяльність захисників, залишається актуальним, і потребує постійного вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій у правовій практиці. Це включає в себе як внесення змін до національного законодавства, так і активне використання міжнародного досвіду для покращення правового становища підозрюваних та обвинувачених осіб. Лише таким чином можна досягти високих стандартів кримінального правосуддя та гарантувати право на справедливий суд для кожної людини, що є основою правової держави.

У підсумку, дослідження питань діяльності захисника в кримінальному процесі України вказує на важливість удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує його права і обов'язки, особливо у контексті застосування запобіжних заходів[218].

Врахування міжнародних стандартів, покращення доступу захисника до матеріалів справи та забезпечення незалежності правозахисних інститутів сприятимуть підвищенню рівня правової захищеності осіб, які перебувають під підозрою або обвинуваченням у кримінальних справах. Аналіз діяльності захисника в кримінальному процесі під час застосування запобіжних заходів дозволяє зробити кілька важливих спостережень, які відображають основні проблеми, що виникають у цій сфері, а також можливі напрямки для їх вирішення. У контексті кримінального процесу право на захист є основоположним, і діяльність захисника забезпечує не лише права підозрюваного чи обвинуваченого, але й сприяє дотриманню правопорядку і справедливості. Важливою складовою цього процесу є забезпечення належного захисту інтересів осіб, щодо яких застосовуються запобіжні заходи, зокрема в умовах, коли йдеться про неізоляційні заходи, як-от застава, домашній арешт,

покладення обов'язків, що накладають певні обмеження на свободу особи, але не позбавляють її свободи повністю.

Захисник в таких умовах виступає гарантом того, що всі юридичні процедури будуть дотримані, а права його клієнта — захищені, що є суттєвим для нормального функціонування правової системи. І хоча існує певне прогресивне оновлення законодавства, проблеми все ж існують, особливо стосовно обмеженого доступу захисника до матеріалів справи на певних етапах процесу, що часто ускладнює реалізацію права на захист, особливо в тих випадках, коли обрання запобіжного заходу є надзвичайно терміновим або передбачає обмеження прав підозрюваного. При цьому важливим аспектом є також необхідність забезпечення належних умов для адвокатської діяльності, зокрема на етапі застосування запобіжних заходів, щоб адвокат міг ефективно здійснювати захист. Крім того, варто відзначити, що міжнародна практика, зокрема в контексті Європейської конвенції з прав людини, демонструє важливість створення таких умов, які б гарантували повноцінний доступ до захисту, особливо на етапах, коли приймаються рішення про застосування таких обмежувальних заходів. На основі порівняльного аналізу можна зазначити, що Україні слід дотримуватися міжнародних стандартів щодо права на захист і процесуальних гарантій, вдосконалюючи існуючі норми. Дослідження також показує, що важливим є удосконалення самого процесуального механізму в частині забезпечення прав і свободи підозрюваного чи обвинуваченого під час застосування запобіжних заходів[219].

Уряду та законодавцям слід звернути увагу на необхідність удосконалення норм кримінального процесуального кодексу України, особливо в аспекті норм, що стосуються застосування і перегляду запобіжних заходів, а також підвищення ролі захисника у цьому процесі. Важливо створити умови, при яких адвокати зможуть більш ефективно взаємодіяти з судовою системою, а також працювати в умовах, що сприятимуть забезпеченню належного правового

захисту. У свою чергу, з огляду на постійно змінювані правові та соціальні умови, процесуальні гарантії повинні бути адаптовані до сучасних вимог суспільства та міжнародних стандартів прав людини. Враховуючи міжнародний досвід, а також ті реформи, які вже впроваджуються в Україні, можна зробити висновок, що система кримінального правосуддя в Україні поступово рухається у напрямку більшої захищеності прав осіб, щодо яких застосовуються запобіжні заходи. Це включає як поліпшення умов для діяльності захисника, так і забезпечення більш збалансованих підходів до вибору запобіжних заходів, що не обов'язково повинні бути ізоляційними, якщо є можливість застосування менш обтяжливих заходів[220].

Аналіз діяльності захисника в кримінальному процесі в контексті застосування запобіжних заходів під час кримінального провадження дозволяє виявити цілу низку питань, що стосуються правового статусу захисника, а також його впливу на результат справи, зокрема на етапах застосування неізоляційних запобіжних заходів, таких як застава, покладення обов'язків, домашній арешт і інші.

В умовах, коли особа, щодо якої порушена кримінальна справа, не може бути звільнена від обмежень, що накладаються в межах кримінального процесу, діяльність захисника стає надзвичайно важливою для забезпечення належного захисту прав підозрюваного чи обвинуваченого. Важливо, щоб діяльність адвоката була направлена на забезпечення балансу між інтересами держави і правами підозрюваного, що дозволить мінімізувати застосування жорстких і обмежувальних заходів, коли існують інші можливості для захисту прав підозрюваної особи, не обтяжуючи її додатковими обмеженнями[221].

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду показує, що в ряді європейських країн існують більш досконалі механізми захисту прав підозрюваних, що дозволяють зменшити застосування запобіжних заходів, які б позбавляли свободи, на користь більш гнучких та поміркованих заходів. Україна, хоча і має певний прогрес у цьому напрямку, все ж потребує подальшого удосконалення

національного законодавства, зокрема щодо більш чіткого визначення ролі захисника в процесі застосування запобіжних заходів. Крім того, в рамках існуючої правової системи, існують серйозні проблеми з доступом захисника до матеріалів справи, що іноді призводить до обмеження його можливості для ефективного захисту прав клієнта, особливо в справах, де терміни є дуже стиснутими.

Враховуючи важливість забезпечення прав людини, зміна процесуальних норм, які регулюють діяльність захисника під час застосування запобіжних заходів, може стати ключовим кроком на шляху до покращення кримінальної юстиції в Україні. Удосконалення взаємодії між адвокатами, судовими органами та правоохоронними органами, поліпшення доступу до доказів та інформації, а також зміни в системі обрання запобіжних заходів на етапі досудового розслідування, можуть сприяти як більш ефективному захисту прав підозрюваних, так і покращенню загального стану правосуддя в Україні. У процесі реформування необхідно також звернути увагу на потребу в подальшому розвитку адвокатської діяльності, наданні адвокатам більшої свободи для здійснення захисту, а також на застосування гнучких механізмів правосуддя, що дозволяють досягти справедливого вирішення справи з урахуванням прав і свобод всіх учасників процесу.

Отже, захисник, без сумніву, відіграє ключову роль у забезпеченні правосуддя, і його діяльність повинна бути належним чином законодавчо регламентована, зокрема у частині його участі у процесі застосування запобіжних заходів, щоб зберегти баланс між правами людини та вимогами держави щодо підтримки правопорядку. Захисник у кримінальному процесі займає центральну роль у забезпеченні прав і свобод підозрюваного чи обвинуваченого, а його участь у процесі застосування запобіжних заходів є важливою складовою захисту прав людини та правосуддя[222].

Протягом кримінального провадження, коли розглядаються питання, пов'язані з обранням запобіжного заходу, захисник виступає гарантом того, що

особа не буде необґрунтовано позбавлена свободи або обмежена в своїх правах без належних юридичних підстав.

Аналіз процесуальної діяльності захисника на етапі застосування запобіжних заходів виявляє ряд проблем, які пов'язані з законодавчим регулюванням цього питання в Україні.

Однією з таких проблем є відсутність чіткої диференціації між різними типами запобіжних заходів, що накладаються на підозрюваного, а також недостатня увага до застосування неізоляційних запобіжних заходів, що дозволяють значно м'якше впливати на особу, зберігаючи при цьому необхідні умови для проведення слідства.

Це створює необхідність у подальшому розвитку та вдосконаленні відповідних норм кримінального процесуального законодавства. Захисник, як учасник процесу, має право подавати клопотання, доводити невинуватість свого клієнта, надавати суду аргументи щодо необхідності застосування більш м'яких заходів, а також забезпечувати правовий контроль за дотриманням прав людини під час застосування запобіжних заходів. Важливим аспектом є те, що захисник має право на доступ до матеріалів справи в повному обсязі, щоб мати можливість ефективно здійснювати захист клієнта, надаючи суду всі необхідні доводи, що стосуються вибору того чи іншого запобіжного заходу[223].

На жаль, в українському кримінальному процесі досі існують обмеження щодо повного доступу захисника до всіх матеріалів справи на стадії досудового розслідування, що суттєво ускладнює можливість для адвоката здійснювати ефективний захист прав підозрюваного. Це створює нерівні умови для захисту, оскільки захисник позбавлений можливості мати повну картину справи, що обмежує його можливості впливати на рішення суду. Крім того, існуюча система застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування в Україні потребує вдосконалення, зокрема в частині диференціації запобіжних заходів, врахування індивідуальних обставин кожного конкретного випадку та застосування більш м'яких заходів, коли це можливо. Порівняльний аналіз із

законодавством інших країн показує, що в ряді європейських країн застосування більш м'яких запобіжних заходів, таких як домашній арешт або покладення обов'язків, є більш поширеним, оскільки вони дозволяють забезпечити не тільки права підозрюваних, але й зберегти ефективність слідства[224].

В Україні ж запобіжний захід у вигляді тримання під вартою все ще залишається найбільш часто застосовуваним заходом, що є надмірним, враховуючи можливість використання більш м'яких заходів. Особливістю процесуального статусу захисника є те, що він зобов'язаний не тільки забезпечити правовий захист свого клієнта, але й здійснювати контроль за дотриманням принципів пропорційності і необхідності при обранні запобіжного заходу.

Оскільки запобіжні заходи, зокрема ті, що пов'язані з обмеженням свободи особи, є надзвичайно чутливими, вони повинні бути застосовані тільки у випадках, коли інші менш жорсткі заходи є неможливими. Тому діяльність захисника на цьому етапі є необхідною для забезпечення ефективного захисту прав клієнта, зокрема через забезпечення належної адвокатської допомоги, подання клопотань про зміну запобіжного заходу, участь у судових засіданнях, де приймаються відповідні рішення. Подальший розвиток правового поля в Україні повинен включати вдосконалення процесуальних норм, які регулюють діяльність захисника на етапі застосування запобіжних заходів[225].

Це дозволить не тільки підвищити рівень захисту прав осіб, щодо яких проводяться кримінальні провадження, але й забезпечить більш ефективне правосуддя, яке буде орієнтоване на інтереси всіх учасників процесу, зокрема й на інтереси держави, що зацікавлена в тому, щоб обрання запобіжного заходу було справедливим і пропорційним обставинам справи. Враховуючи досвід інших країн і кращі міжнародні практики, можна стверджувати, що вдосконалення законодавства в Україні в напрямку розширення можливостей захисника, полегшення доступу до матеріалів справи, а також можливості

застосування більш м'яких запобіжних заходів є важливим кроком на шляху до забезпечення належного правосуддя, що відповідає міжнародним стандартам прав людини. Важливість участі захисника в кримінальному процесі, зокрема в процесі застосування запобіжних заходів, не можна недооцінювати, оскільки адвокат має можливість активно впливати на рішення суду, що безпосередньо стосуються свободи підозрюваної особи.

Процедура застосування запобіжних заходів є однією з найбільш критичних у кримінальному процесі, оскільки вона може мати серйозні наслідки для осіб, яких стосуються кримінальні провадження. Адже від прийнятого рішення про обрання того чи іншого запобіжного заходу залежить, чи буде особа позбавлена свободи, чи буде обмежена її здатність виконувати повсякденні функції. Тому роль захисника, який стоїть на захисті прав підозрюваного або обвинуваченого, є надзвичайно важливою для забезпечення правосуддя та захисту прав людини. Однак в Україні досі існують певні труднощі, пов'язані з реалізацією прав захисника в контексті застосування запобіжних заходів. Однією з основних проблем є обмеження доступу до матеріалів справи на етапі досудового розслідування, що суттєво обмежує можливості адвоката для належного захисту прав підозрюваного.

Крім того, судові органи не завжди чітко дотримуються вимог пропорційності при обранні запобіжного заходу, що в окремих випадках може призвести до застосування надмірних заходів, таких як тримання під вартою, навіть коли менш обтяжливі варіанти запобіжного заходу могли б бути більш доречними. Це є проблемою, яку потрібно вирішувати через удосконалення законодавства та практики застосування запобіжних заходів. Важливим аспектом є також необхідність розвитку адвокатської практики, зокрема в частині вдосконалення навичок захисників у боротьбі за права клієнтів на етапах, коли приймаються рішення щодо застосування запобіжних заходів. Оскільки цей етап є критичним, адвокати повинні бути готові до складних

ситуацій і знати всі тонкощі процесуальних норм, щоб ефективно протистояти спробам необґрунтованого позбавлення свободи своїх клієнтів.

Захисники повинні мати можливість активно брати участь у процесі, бути впевненими в тому, що права їхніх підзахисних будуть захищені, а також мати можливість надавати суду докази та аргументи, що підтверджують необхідність застосування менш обмежувальних заходів.

В Україні важливо здійснити кроки до створення більш прозорих і справедливих механізмів обрання запобіжних заходів, зокрема з урахуванням принципу пропорційності та прав людини. Також необхідно проводити постійну роботу над удосконаленням судової практики щодо обрання запобіжних заходів, щоб забезпечити їх обґрунтованість і відповідність вимогам правосуддя. Однак не можна не враховувати і позитивні зміни, які вже мають місце в українському кримінальному процесі. В останні роки відбулися певні зміни в законодавстві, що сприяють кращому захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб, а також покращенню ролі захисника на етапі застосування запобіжних заходів. Проте ці зміни потребують подальшої деталізації та вдосконалення. Удосконалення законодавства в частині забезпечення належного правового захисту, зокрема шляхом збільшення можливостей для захисників, повинно стати пріоритетом на найближчі роки.

Порівняльний аналіз показує, що міжнародна практика розвитку правосуддя в частині застосування запобіжних заходів активно йде у напрямку більш поміркованого підходу до застосування заходів, що не обмежують свободу. У багатьох країнах, що практикують застосування альтернативних заходів до арешту, вважається, що кожен випадок має бути розглянутий індивідуально, що дозволяє уникнути непропорційного застосування тримання під вартою. Україна має певний досвід у застосуванні альтернативних запобіжних заходів, але все ще має багато роботи щодо інтеграції цього підходу у свою правову систему.

У підсумку, діяльність захисника на етапі застосування запобіжних заходів є важливим елементом кримінального процесу, що має прямий вплив на забезпечення правосуддя та захист прав людини. Подальші кроки у вдосконаленні кримінального процесуального законодавства, а також поліпшення умов для діяльності захисників, забезпечення їх доступу до всіх матеріалів справи та застосування більш гнучких запобіжних заходів можуть значно покращити ситуацію в цій сфері.

ВИСНОВКИ

Під час розробки та аналізу питань, пов'язаних з діяльністю захисника в кримінальному провадженні під час застосування неізоляційним запобіжних заходів, особливу увагу було приділено як теоретичному осмисленню, так і практичним аспектам правозастосування. Комплексний підхід дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо регламентації діяльності захисника та його ролі у кримінальному процесі, зокрема під час застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Діяльність захисника є важливою складовою частиною кримінального процесу, яка забезпечує належний захист прав підозрюваного чи обвинуваченого, зокрема під час обрання неізоляційних запобіжних заходів.

За допомогою ретроспективного аналізу визначено періодизацію генези кримінального процесуального законодавства, що регламентувало процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів, а саме: до 1991 року; з 1991 по 2012; з 2012 по теперешній час.

На підставі вивчення наукових досліджень та аналізу кримінального процесуального законодавства, сформульовано поняття процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів як правозахисної діяльності уповноважених суб'єктів, а саме адвокатів, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України щодо обрання, зміни та скасування неізоляційних запобіжних заходів під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, а також особам, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування.

Визначено систему неізоляційних запобіжних заходів, до якої віднесено: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, -

передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом.

Визначено мету та поняття неізоляційних запобіжних заходів, як заходів забезпечення кримінального провадження, не пов'язаних з ізоляцією особи, що застосовуються задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим чи особами, до яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, покладених на них обов'язків а також запобігання спробам вчинити дії, що передбачені в ст.177 КПК України.

сформульовано функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів яке полягає у забезпеченні ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від необґрунтованого та незаконного обмеження їхніх прав і свобод. Це призначення реалізується через виконання захисником низки важливих функцій: надання кваліфікованої юридичної допомоги та консультування свого клієнта; активної участі у судових засіданнях з розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; збору та подання доказів на користь підозрюваного/обвинуваченого; застосування тактичних прийомів захисту, спрямованих на мінімізацію обмежень прав і свобод клієнта; оскарження рішення до апеляційного суду; контролю за дотриманням умов його застосування; ініціювання процедури зміни або скасування застосованого неізоляційного запобіжного заходу

Сформульовано підстави та процесуальний порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів. Запропоновано окремі алгоритми дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в залежності від стадій кримінального провадження. Виокремлено критерії ефективності

здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та на підставі аналізу міжнародного досвіду запропоновано внесення змін до КПК України (стосовно розширення повноважень захисника та вдосконалення процедури застосування неізоляційних запобіжних заходів) а також Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Право на захист є невід'ємною частиною правосуддя, і діяльність адвоката сприяє підтримці правового порядку та справедливості. Захисник забезпечує, щоб підозрюваний або обвинувачений міг реалізувати свої права, зокрема право на ефективний захист, що включає участь у судових засіданнях, подання доказів та заяв. За загальним правилом, діяльність захисника в кримінальному процесі регламентується нормами кримінального процесуального законодавства України. Однак, існують певні проблеми, зокрема щодо обмеження доступу до матеріалів справи, що значно ускладнює роботу адвоката в умовах, коли питання обрання запобіжного заходу потребує оперативного реагування. Зокрема, короткі строки, протягом яких слідчий суддя повинен прийняти рішення про застосування запобіжного заходу, накладають додаткові вимоги на захисника.

Важливим аспектом є також порівняльний аналіз міжнародного досвіду, який дозволяє виявити деякі недоліки в національному законодавстві і виробити ефективні стратегії для покращення правового статусу захисника в Україні. Зокрема, міжнародні стандарти, закріплені в Європейській конвенції з прав людини, визначають основні права підозрюваних і обвинувачених осіб, серед яких право на ефективний захист є одним з ключових.

Однією з головних проблем є невиправдане застосування запобіжних заходів, що обмежують свободу, коли є можливість застосування неізоляційних заходів. Нерідко захисники стикаються з труднощами у виявленні доказів, що можуть бути підставою для зміни або скасування запобіжного заходу, що передбачає обмеження свободи підозрюваного. Тут надзвичайно важлива роль

адвоката у забезпеченні балансу між правами підозрюваного і інтересами правосуддя.

Динамічні зміни в законодавстві та системі правосуддя потребують постійного удосконалення норм, що регулюють діяльність захисника, а також реформування процесуальних норм для забезпечення ефективного доступу захисників до матеріалів справи. Важливо, щоб процесуальні терміни і порядок здійснення захисту були збалансованими і забезпечували можливість для адекватного реагування на зміну обставин у справі. Водночас потрібно вживати заходів для посилення незалежності суддів і правоохоронних органів, аби забезпечити справедливий розгляд справи.

Компаративістичний аналіз різних систем кримінального процесу засвідчив, що в багатьох країнах існують більш досконалі механізми для захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб, що включають ширші можливості для захисників на етапі застосування запобіжних заходів. Україні слід врахувати цей досвід для вдосконалення національної практики, зокрема в частині забезпечення більшої прозорості судового процесу та правового доступу до інформації.

Удосконалення діяльності захисника передбачає розробку більш ефективних механізмів для зміни або скасування запобіжних заходів, удосконалення системи адвокатської діяльності та покращення підготовки фахівців у сфері кримінального права. Це може включати запровадження нових процедур для більш швидкого і ефективного реагування захисників на рішення щодо запобіжних заходів, а також удосконалення співпраці адвокатури з органами правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С.Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: моногр. Харків: Панов, 2015. 240 с.
2. Авраменко О.В., Благута Р.І., Хитра А.Я. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
3. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.
4. Аленін Ю.П., Гловюк І.В. Потерпілий у кримінальному провадженні: деякі питання. Право України. 2013. №11. С. 112-119.
5. Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2009. №4. С. 222-228.
6. Бабіч Л.М. Застава як вид запобіжного заходу у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2014. 250 с.
7. Барабаш А.С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. 257 с.
8. Барабаш А.С. Цели и основания избрания меры пресечения в уголовном процессе. Актуальные проблемы российского права. 2015. №12. С. 184-190.
9. Барова М.А. Уголовно-процессуальный механизм вынесения судебных решений в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нижний Новгород, 2014. 290 с.
10. Басай Н.М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2012. 20 с.
11. Білецька К.К. Особа поручителя в кримінальному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29 (2). С. 159-162.

12. Білецька К.К. Особиста порука як запобіжний захід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 240 с.
13. Благута Р. Заходи забезпечення кримінального провадження інститут не новий, але нові проблеми застосування? Юридичний вісник України. 2013. 3-9 серп. (№31). С. 6-7.
14. Бондаренко О. Виклик особи за кримінальним процесуальним законодавством України. Вісник прокуратури. 2013. №12. С. 61-67.
15. Вапнярчук В.В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №2. С. 145-155.
16. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №1. С. 160-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_1_18
17. Висновок Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції Вищої ради юстиції №45/02-15 від 9 червня 2015 р. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/35
18. ВССУ надав роз'яснення апеляційним судам щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України URL: http://www.sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vssu_nadav_roz'jasnennja_apeljacijnim_sudam_cshodo_zastosuvannja_okremih_norm_kriminalnogo_procesual .
19. Гапотченко Г.М. Актуальні питання застосування особистої поруки за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матер. Всеукр. наук.практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків: ХНУВС, 2012. С. 198-204.
20. Гаргат-Українчук О.М. Презумпції у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 19 с.

21. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 470 с.
22. Глинська Н.В. Правова технологія прийняття кримінальних процесуальних рішень. Правова доктрина основа формування правової системи держави: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговор. п'ятитомної моногр. «Правова доктрина України». Харків: Право, 2013. С. 648-652.
23. Гловюк І.В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. №8. С. 155-160.
24. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія /І.В. Гловюк. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
25. Гловюк І.В. Актуальні питання вдосконалення статті 132 КПК України. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса). Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 176-180.
26. Гловюк І.В. Діяльність суду присяжних в Україні за КПК 2012 року: окремі організаційні та процесуальні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 209-213.
27. Гловюк І.В. Доказування при розгляді слідчим суддею клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2012. Вип. 12. С. 360-363.

28. Гловюк І.В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. Право України. 2014. №10. С. 97-105.
29. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 84-89.
30. Гловюк І.В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні. Часопис Академії адвокатури України. 2013. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaa_u_2013_3_8.
31. Гловюк І.В. Сторона обвинувачення як суб'єкт доказування при вирішенні питання про арешт майна. Вісник кримінального судочинства. 2016. №3. С. 18-25.
32. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика: моногр. Одеса: Фенікс, 2010. 230 с.
33. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №3-2. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/9/Holoviuk%20I.V.,%20Andrusenko%20S.V..pdf.
34. Гнатюк М.Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. ... канд. юрид. Київ, 2007. 19 с.
35. Говорун Д.М. Активність слідчого судді у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 179-184.
36. Головненков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия Stafprozessordnung (StPO): науч.-практ. comment. и пер. текста закона /со вступ. ст. Уве Хелльманна. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, 2012. 404 с. URL: <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>

37. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Львів: Кальварія, 2000. 180 с.
37. Гончаренко В.Г. Доказування в кримінальному провадженні. Київ: Прецедент, 2014. 42 с.
38. Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. 303 с.
39. Громова М.Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. Часопис Академії адвокатури України. 2015. №2 (27). С. 40-43.
40. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. Київ: КНТ, 2006.— 272 с.
41. Грошевий Ю., Шило О. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №11. С. 216-224.
42. Гультай П.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2015. 20 с.
43. Гумін О.М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 226-231.
44. Давиденко С.В. Особливості процесуального положення потерпілого при застосуванні запобіжних заходів. Право і суспільство. 2015. №3. С. 194-201.
45. Давиденко С.В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування» /С.В. Давиденко //Форум права. 2012. №4. С. 283-291. С. 286.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_47
46. Даньшин М.В., Кавун Д.Ю. Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Право. 2016. Вип. 21. С. 157-163.

47. Дерев'янка М.І. Гарантії прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.
48. Дроздов О., Стебелев А., Гончаров М. Проблеми захисту при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2015. №1-2. С. 51-59.
49. Дьомін Ю.М. Відсторонення від посади, як один із заходів забезпечення кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 232-237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_42
50. Дячук С.І. Стадія підготовчого провадження та її особливості. Слово Національної школи суддів України. 2013. №4. С. 131-138.
51. Єні О.В., Матієк Л.Г. Підготовче провадження як елемент судового провадження в суді першої інстанції. Часопис Київського університету права. 2013. №2. С. 286-289.
56. Єні О. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів. Вісник прокуратури. 2016. №5. С. 50-59.
57. Завертайло О.І. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановленні ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 79-83.
59. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. №41. Т. 2. С. 148-151.
60. Завтур В.А. Обґрунтування ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави: аналіз проблем та шляхи вдосконалення. Вісник прокуратури. 2015. №12. С. 87-95.

61. Завтур В.А. Поручитель як суб'єкт доказування: визначення процесуальних можливостей. Теорія та практика кримінального процесуального доказування: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Івано-Франківськ, 24 берез. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 58-60.
62. Завтур В.А. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Адвокатура: минуле та сучасність: матер. VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 12 листоп. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 230-231.
63. Застосування судами Кримінального процесуального кодексу. Резюме результатів моніторингу URL: http://issuu.com/dhrpraxis/docs/cpc_monitoring_ua
64. Захарко А.В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України: моногр. /ред.: А. П. Черненко. Дніпропетровськ: Ліра, 2012. 204 с.
65. Зейкан Я.П., Сафулько С.Ф. Настільна книга адвоката у кримінальній справі (КПК 2012). 2-ге вид., допов. Київ: ВД Дакор, 2016. 640 с.
66. Іванов А. Докази при застосуванні запобіжних заходів. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2016. №9. С. 7-11.
67. Інформаційний лист «Щодо вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які встановлені у рішенні Європейського суду з прав людини від 09 жовтня 2014 року у справі «Чанєв проти України»» URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html
68. Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України :дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 218 с.
84. Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 236 с.
85. Капліна О.В. Роль тлумачення норм кримінального процесуального права в забезпеченні законності правозастосовної діяльності. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доп. та повідомл.

учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. - 1 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 105-112.

86. Карабут Л.В. Щодо формування доказів під час досудової кримінальної процесуальної діяльності за новим КПК. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. №1(5). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12klvznk.pdf>

87. Карпенко М.О., Туманянц А.Р. Деякі проблеми забезпечення прав та законних інтересів заставодавців і поручителів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 90-93.

88. Карпов Н.С. Прийняття слідчим суддею рішення про надання тимчасового доступу до речей і документів. Митна справа. 2014. №1. Ч. 2. Кн. 1. С. 176-181.

89. Кастарнов Д.Б. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 211 с. С.172.

90. Кашка О.С. Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого та особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, при провадженні в суді апеляційної інстанції. Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 329340.

91. Ківалов С.В., Міщенко С.М., Захарченко В.Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. Харків: Одиссей, 2013. 1104 с.

94. Кіпер О. Процесуальна самотійність слідчого в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України. Вісник прокуратури. 2015. №5. С. 68-77.

95. Ковальчук С.О. Правові презумпції у кримінальному процесі України: поняття, ознаки і система. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 170-186.
96. Комарницька О.Б. Діяльність прокурора щодо забезпечення законності під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Протидія злочинності: теорія та практика: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 318-320.
99. Комарницька О., Ігнатюк І. Тримання під вартою особи у період від закінчення досудового розслідування до початку підготовчого судового засідання. Вісник прокуратури. 2015. №5. С. 49-59.
100. Комарницька О., Корчак М. Прокурор у механізмі тимчасового доступу до речей і документів. Вісник прокуратури. 2015. №7. С. 79-92.
101. Кононенко В.П. Встановлена Конституцією України та практикою Європейського суду з прав людини презумпція свободи в нормах нового КПК України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. №4 (59). Ч.1. С. 127-131.
102. Копіца О.В. Проблемні питання застосування запобіжних заходів під час судового провадження. Слово Національної школи суддів України. 2015. №3 (12). С. 112-118.
104. Коріняк О.М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: моногр. /за заг. ред. Г.К. Кожевнікова. Київ: Національна академія прокуратури України; Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2013. 196 с.
105. Короткевич М.Є. Зміст обов'язку суду забезпечити дотримання права на свободу та особисту недоторканність у світлі практики Європейського суду з прав людини. Вісник Верховного Суду України. 2015. №8. С. 36-48.
106. Кримінальний процес: підруч. /За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

107. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. У 2 т. Т. 1. Харків: Право, 2012. 768 с.
108. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. 664 с.
112. Кримінально-процесуальне право України: підруч. /за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків: ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.
116. Кульчицький Н. Ігнатов проти України: Як суди доводять до абсурду тримання під вартою. URL: <http://blog.liga.net/user/nkulchitskiy/article/25677.aspx>
117. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 848 с.
118. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 200 с.
119. Лепей М.В. Арешт майна у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 200 с.
125. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.
126. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: моногр. /за наук. ред. Л.М. Лобойка. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2011. 164 с.
127. Лукашкіна Т.В. Умови та підстави застосування запобіжних заходів за чинним КПК України. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса). У 2-х т. Т. 1. 2014. С. 683-686.
128. Люліч В.А. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів захисником. Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер.: Право. 2013. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_2_23

129. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. 576 с.
130. Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 213 с.
131. Мартинців А.М. Кримінальне процесуальне правопорушення як підстава накладення грошового стягнення. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 3 (6). С. 293-306.
140. Мартинців А.М. Порядок розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення. Наше право. 2015. №2. С. 102-108.
141. Марчак В.Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 141-146.
142. Миколенко О.М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення з заходами кримінального процесуального примусу. Правова держава. 2014. №17. С. 81-84.
143. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2014. №1 (22). С. 70-76.
144. Мироненко О. Вплив спеціальних умов застосування та обставин, які при цьому враховуються, на обрання запобіжного заходу. Публічне право. 2014. №2 (14). С. 89-97.
145. Міщенко С.М. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2012. №6 (9). С. 88-96.
146. Модельный УПК для стран-участниц СНГ. Принят Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств участников Содружества

Независимых Государств, Санкт-Петербург, 17 февр. 1996 г. URL: <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-2>.

147. Москалюк Ю.Д. Процесуальний контроль і нагляд за законністю та обґрунтованістю обрання запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту та тримання під вартою. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2014. №4 (2). С. 298-303.

155. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) /Н.О. Марчук, В.В. Касько, Р.О. Куйбіда, М.І. Хавронюк та ін.; за ред. Н.О. Марчук. Київ: «Арт-Дизайн», 2015. 248 с.

156. Нерсесян А. С. Обґрунтованість підозри. Юридична газета. 2015. №24-25. С. 24.

157. Никоненко М.Я. Види заходів забезпечення кримінального провадження та їх місце і роль в процесі доказуванні. Судова апеляція. 2014. №1. С. 49-54.

158. Осадча О.С. Процесуальна діяльність прокурора при застосуванні особистого зобов'язання у кримінальному провадженні. Європейські перспективи. 2015. №1. С. 94-99.

159. Острійчук О.П. Показання як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2016. 18 с.

160. Палюх А.І. Особливості участі прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують обрання окремих запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. №1. С. 324-332.

161. Перепелюк А.М. Природа правозастосування як елемента правової системи. Держава і право. 2011. Вип. 53. С. 59-64.

162. Півненко В.П. Судовий контроль. Чи може він бути самостійною функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві. Прокуратура. Людина. Держава. 2004. №3. С. 104-108.

163. Побережник А.О. Щодо підстав правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканість у кримінальному провадженні під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. №2. С. 146-151.
164. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 63-79.
165. Погорецький М. Щодо визначення поняття «доказ». За проектом нового кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник прокуратури*. 2009. №3. С. 94-101.
166. Пожар В.Г. Суб'єктивні та об'єктивні фактори в механізмі прийняття рішень у кримінальному судочинстві *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №14. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-1/12pvguks.pdf>
167. Пономаренко Д. Обрання запобіжного заходу на підставі вироку, який не набув законної сили. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2015. №7-8 (15). С. 43-44.
171. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування. *Адвокат*. 2012. №9. С. 4-6.
172. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. 2014. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_15
173. Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи: практика та проблеми вдосконалення. *Адвокат*. 2005. №6. С. 37-43.
174. Прилуцький П.В. Проблема визначення поняття доказів у кримінальному процесі України. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) У 2-х т. Т. 2*. Одеса: Фенікс, 2012. С.407-409.
175. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і

постановлення вироку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 р. №5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90>

176. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. №511-550/0/4-13 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>

183. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постанова Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. №15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-п>

184. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. №386/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>

185. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 №2658-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>

186. Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. №4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-03>

187. Про судову практику застосування судами першої та апеляційної інстанції процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: лист ВССУ від 01.02.2015 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00153.html

188. Проект закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо допустимості доказів, обрання

запобіжного заходу та оскарження повідомлення про підозру». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57575

189. Ратушна Б.П. Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання. Право України. 2012. №6. С. 282-291.

190. Рибалко В.О. Обставини, що враховуються при застосуванні застави. Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. та повід. учасників звіт. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (17 жовт. 2014 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 295-299.

191. Рибалко В.О. Оцінні поняття, використовувані при регламентації запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2015. №4. С. 239-248.

192. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Волосюк проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_095

193. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Доронін проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_663

194. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Луканов проти Болгарії» від 20.03.1997 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0839.html

195. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30.03.2004 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_214

197. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Подвезько проти України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a47

198. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Руслан Яковенко проти України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a79

199. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Танрікулу проти Туреччини» від 08.07.1999 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/en/980_407

200. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Харченко проти України» від 10.02.2011 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_662
201. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чанєв проти України» URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_a37
202. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ярошовець та інші проти України» від 03.03.2016 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_b19
203. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 17 с.
204. Руденко В.В. Процесуальний статус слідчого судді. Слово Національної школи суддів. 2013. №3. С. 71-78.
205. Савицький Д.О. Підстави та процесуальний порядок застосування приводу у кримінальному провадженні. Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2013. №1. С. 158-163.
206. Сергєєва Д.Б. Належність доказів за новим КПК України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. №3 (спец. вип.). С. 234-239.
207. Сівак О.В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 240 с.
208. Сіверський О.М. Сутність виклику у кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 10-2 (2). С. 173-176.
209. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу. Вісник Центру суддівських студій. 2005. №4-5. С. 5-7.

216. Смоков С. Кримінально-процесуальні гарантії при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. Право України. 2013. №11. С. 242-249.
217. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. Форум права. 2012. №2. С. 628-632. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_100
218. Смоков С.М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування: навч. посіб. Одеса: ОДУВС. 134 с.
219. Смоков С.М. Окремі проблемні питання що виникають при застосуванні норм нового КПК України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 110-115.
220. Сотник Н.А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. №9. С. 183-189.
223. Тетерятник Г.К. Проблеми застосування ізоляційних запобіжних заходів до осіб, щодо яких здійснюється провадження по застосуванню примусових заходів медичного характеру. Форум права. 2012. №1. С. 977-982. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_155
234. Тищенко О.І. Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі: моногр. Харків: «Фінн», 2008. 176 с.
244. Туманянц А.Р. Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1998. 16 с.
253. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>

257. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 14 липня 2023 р.,
судова справа №221/2133/15-к, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46806625>
258. Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 11 листопада 2023
р., судова справа №296/11581/15-к. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53368733>
260. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 06 листопада
2024 року (Справа №303/5020/14-к, URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41491138>
261. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 12 вересня 2023
р., судова справа №308/10524/13-к, URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33486908>
262. Федосєєв Є.О. Сутність процесуальної діяльності захисника під час
застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні:
окремі аспекти. *Європейські перспективи* 2023. № 1 С. 286-290
263. Федосєєв Є.О. Процесуальна діяльність захисника під час
застосування неізоляційного запобіжного заходу у вигляді особистого
зобов'язання. *Наше право*. 2024 № 1. С.414-419
264. Федосєєв Є.О. Процесуальна діяльність захисника під час
застосування неізоляційного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки.
Право.ua. 2024 № 3. С.403-409.
265. Федосєєв Є. О. Поняття та предмет процесуальної діяльності
захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у
кримінальному провадженні. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми
правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр.
наук.-практ. конф. (Харків, 09 черв. 2023 р.), С. 181-183.
266. Федосєєв Є. О. Функціональне призначення процесуальної діяльності
захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у
кримінальному провадженні. Протидія дезінформації в умовах російської

агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-
практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.) , С. 433-434.

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо вдосконалення процесуальної діяльності захисника під час застосування запобіжних заходів)»

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

I. Внести до Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9—13, ст. 88; 2019 р., № 17, ст. 71) такі зміни:

1) у статтю 184:

частину другої викласти у такій редакції:

«2. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три дні до початку розгляду клопотання.»;

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Ухвали про застосування запобіжних заходів, які прийняті до набрання чинності цим Законом та не набрали законної сили, підлягають апеляційному та касаційному оскарженню в порядку та з підстав, визначених з урахуванням внесених цим Законом змін.

3. Кримінальні провадження щодо розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, які були направлені до суду до набрання чинності цим

Законом та по яким судові провадження ще не розпочато, здійснюється в порядку, визначеному цим Законом.

4. Судове провадження щодо розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів, розпочате до набрання чинності цим Законом, завершується в порядку, що діяв до набрання чинності цим Законом.

Голова

Верховної Ради України

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проєкту Закону України про внесення змін до Кримінального
процесуального кодексу України щодо вдосконалення процесуальної
діяльності захисника під час застосування запобіжних заходів

Кримінальний процесуальний кодексу України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)	
Стаття 184. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів 2.Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.	Стаття 184. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів 2.Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три дні до початку розгляду клопотання.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо зменшення строку розгляду адвокатського запиту

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282)	
Стаття 24. Адвокатський запит ... 2. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.	Стаття 24. Адвокатський запит ... 2. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше трьох робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.

Алгоритм дій захисника при зміні запобіжного заходу з ізоляційного на неізоляційний

1. Отримавши клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу тримання під вартою, одразу вивчити особу обвинуваченого, характеристику особистості, його соціальні зв'язки, статус у суспільстві, стан здоров'я, матеріальне становище, репутацію, місце роботи, посаду, дані о минулих судимостях, склад родини, діти, волонтерська діяльність, приналежність до ЗСУ, ДФТГ тощо.

2. Вирішити, який із неізоляційних запобіжних заходів, про який ми будемо прохати суд, найбільш підходять до нашого клієнта, скоєного злочину, з урахуванням п. 1.

3. Якщо все ж немає чіткого визначення, про що саме прохати суд, не підходить жодний із випадків, що перелічені вище, то краще взагалі не підводити суд під якийсь певний запобіжний захід та прохати змінити тримання під вартою на будь-який, неізоляційного характеру. Покластися в даному питанні на розсуд суду, не звужуючи палітру, яку можливо застосувати в цілому. Проте, фактично судами використовуються як основні три неізоляційні запобіжні заходи: особисте зобов'язання (застосовують частіше у нетяжких злочинах, до раніше не судимих, молодих людей, або літніх, сімейних з дітьми), порука (треба репутація, офіційна робота, значуща посада, соціальний статус, досягнення, заохочення, пошана, дотичність до культури, політики тощо) та застава (мають бути документально підтверджений дохід, видатки, декларації, заощадження, депозити, офіційна заробітна плата тощо).

4. Щоразу шукати помилки у змісті клопотання та його додатках, а також заперечувати доведеність ризиків, передбачених ст.. ст.. 177-178 КПК України і необхідність строго дотримання вимог ст.. 194 КПК України в частині можливості обґрунтування прокурором неможливості застосування більш м'якого неізоляційного запобіжного заходу.

**Алгоритм дій захисника при обранні запобіжного заходу
неізоляційного характеру**

1. У разі отримання клопотання слідчого про обрання неізоляційного запобіжного заходу за три години до суду, моя задача як найшвидше підготувати правову позицію для клієнта та погодити її з ним.

2. Щоб не порушити його право на захист, впевнено, послідовно, компетентно та слушно представляти особу в суді, якщо засідання призначене в той самий день, я перенесу судове засідання на іншу дату та час, посиляючись на занятість в іншому процесі, або участю у невідкладних слідчих діях. Це дає змогу адвокату виграти час та шляхом подачі адвокатських запитів, складання протоколів опитувань згідно ст. 20, 24 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та збору інших відомостей щодо: особи обвинуваченого, характеристики особистості клієнта, його соціальні зв'язки, статус у суспільстві, стан здоров'я, матеріальне становище, репутацію, місце роботи, посаду, дані о минулих судимостях, склад родини, діти, волонтерська діяльність, приналежність до ЗСУ, ДФТГ тощо.

3. Разом з клієнтом та його родиною узгоджуємо, які докази та де ми зможемо швидко отримати: довідки, витяги, копії документів, характеристики, відгуки, звіти та інші відомості, що не потребує надання запиту і можна взяти самотужки. Дані документи і мають доповнити та обґрунтувати нашу правову позицію при обранні неізоляційного запобіжного заходу.

4. Щоразу шукати помилки у змісті клопотання та його додатках, а також заперечувати доведеність ризиків, передбачених ст. 177-178 КПК України і необхідність строго дотримання вимог ст. 194 КПК України в частині можливості обґрунтування прокурором неможливості застосування більш м'якого неізоляційного запобіжного заходу.

5. Чекаємо ухвалу слідчого судді і у разі не згоди з нею подаємо апеляційну скаргу

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права аспіранта кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» у практичну діяльність суддів Новокодацького районного суду міста Дніпра

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» (на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права) за спеціальністю 081 «Право») мають достатній теоретичний і методологічний рівні та практичну значимість й використовуються у роботі судів Новокодацького районного суду міста Дніпра з питань удосконалення роботи судді та підвищення ефективності судового розгляду кримінальних проваджень під застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні Є. О. Федосєєва теоретичні узагальнення та практичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності роботи суддів судової палати з розгляду кримінальних справ.

Зважаючи на актуальність і практичну значущість результатів дисертаційного дослідження, використання результатів дисертаційної роботи Федосєєва Є.О. сприятиме активізації та підвищенню ефективності здійснення судового впровадження суддями Новокодацького районного суду міста Дніпра під час застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Голова

Новокодацького районного суду міста Дніпра

11.05.2025

Геннадій Калініченко

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права аспіранта кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» у практичну діяльність прокурорів

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» (на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права) за спеціальністю 081 «Право» мають достатній теоретичний і методологічний рівні та практичну значимість й можуть використовуватися у практичній роботі прокурорів при здійсненні публічного обвинувачення у кримінальному провадженні в рамках застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні Є. О. Федосєєва теоретичні узагальнення та практичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності роботи прокурорів.

Зважаючи на актуальність і практичну значущість результатів дисертаційного дослідження, використання результатів дисертаційної роботи Федосєєва Є.О. сприятиме підвищенню ефективності здійснення своїх функціональних обов'язків прокурорами.

Результати роботи доповідалися та обговорювалися на нарадах працівників Лівобережної окружної прокуратури міста Дніпра.

Керівник Лівобережної
окружної прокуратури міста Дніпра

14.05.2025

Володимир Кондратов

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права аспіранта кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» у практичну та навчальну діяльність адвокатів Дніпропетровської області

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Федосєєва Євгена Олександровича на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» (на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права) за спеціальністю 081 «Право») мають достатній теоретичний і методологічний рівні та практичну значимість й використовуються у практичній роботі адвокатів Дніпропетровської області при здійсненні представництва та захисту осіб у кримінальному провадженні під час застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні Є. О. Федосєєва теоретичні узагальнення та практичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності роботи практикуючих адвокатів, а також можуть використовуватися при підвищенні кваліфікації адвокатів України.

Зважаючи на актуальність і практичну значущість результатів дисертаційного дослідження, використання результатів дисертаційної роботи Федосєєва Є.О. сприятиме активізації та підвищенню ефективності здійснення своїх функціональних обов'язків адвокатами.

Результати роботи використані для підготовки вебінарів з підвищення кваліфікації адвокатів Дніпропетровської області.

Голова

Ради адвокатів Дніпропетровської області

05.05.2025

Тетяна Лещенко